

DOORBRAAK

MAGAZINE

02 MAART 2022
Driemaandelijks €12

DE GENERAAL SPREEKT

POLITIEK,
ONDERINVESTERINGEN EN
VERKEERDE BESTELLINGEN

“MEN VERMIJDT HET ETHISCH DEBAT”

VACCINEXPERT
JEAN-MICHEL DOGNÉ

RAF WALSCHAERTS KOMMIL FOO

DIE MORELE BRIL OP KUNST,
HOEFT DAT ECHT?

ASSITA KANKO

“Stop met ontwikkelingshulp”

P927370

STIKSTOFLOOS BOEREN: (G)EEN UTOPIE

Willems Uitgevers, Doorbraak en Boeken.cafe presenteren

ZELENSKY

de clown tegen de tsaar

een boek van Don Croonenberg

Vrijwel de hele wereld is in shock na de Russische invasie van Oekraïne. En vol bewondering voor de jonge, betrekkelijk onervaren president Volodymyr Zelensky. Zijn politieke partij is nog geen vier jaar jong, opgericht in maart 2018, en natuurlijk heeft hij zich nooit kunnen voorstellen dat hij nu doelwit nummer één is en zijn familie doelwit nummer twee. Grappig als stand-upcomedian, onverzettelijk als staatshoofd van een land in nood. Toen de Amerikanen hem aanboden om Oekraïne te ontvluchten, zei hij dat hij geen lift nodig had, maar munitie.

Geboren uit joodse ouders in een stad gesticht door de Kozakken was Zelensky jarenlang vooral een vertrouwde komiek op televisie, zeker ook in Rusland. Op het witte doek was hij te zien in romantische filmkomedies waarin hij één enkele keer luchtig de draak stak met Russische oligarchen. En toen stond de wereld op zijn kop.

Wie is deze dienaar van het volk? Waar komt hij vandaan? Wat maakt hem zoals hij is? Dit is een biografie over een gesjeesde rechtenstudent, acteur, schrijver en satiricus die als president van een gekweld land hoopt het laatst te lachen in de strijd tegen een doorgedraaide tsaar.

DON CROONENBERG is adviseur en auteur. Al jaren ondersteunt hij (politieke) vluchtelingen, komt op voor de belangen van statushouders en organiseert ontwikkelingsprojecten. Eerder schreef hij Een fascinerende hondenbaan, een leerrijk en inspirerend boek over hoe leiders in het bedrijfsleven, de politiek, zorg, media en onderwijs zich staande houden in tijden van hevige tegenwind.

EEN SAMENWERKING VAN

WILLEMS UITGEVERS

DOORBRAAK

BESTEL HET BOEK HIER

Optimisme valt zwaar, maar is een (dure) plicht

▲ Pieter Bauwens

Hoofdredacteur

Hoe zullen we terugkijken op de periode 1990-2022? Een periode van een betrekkelijk vrije wereld, waarin velen in de illusie leefden dat het einde van de geschiedenis aangebroken was? Dat alles mogelijk was? Of zullen we bij het achteromkijken, kiemen ontdekken van de latere ontwrichting, instabiliteit en onzekerheid?

Wat met Rusland

Er komen veel vragen op ons af. Wat met Rusland? En welke rol zal China spelen? Terwijl we dit schrijven lijkt China te twifelen. Ze hebben veel te verliezen bij een versterking van het globalisme. China is de fabriek van die globale handel. Peking lijkt af te wachten wie als winnaar uit de strijd komt. Een tikkeltje opportunisme is hen niet vreemd.

Dit magazine zijn we beginnen maken in een tijd dat een Russische inval in Oekraïne weggelachen werd door experts buitenlandse politiek. Maar we kunnen niet om de oorlog in Oekraïne heen. Voor Taiwan is een Russische invasie in Oekraïne hun ergste nachtmerrie. Ze kunnen enkel hopen dat die niet succesvol is en China niet sterkt in haar voornemen hetzelfde te doen met Taiwan. Want ook die invasie wordt door onze buitenlandse experts weggelachen. We weten ondertussen wat dat waard is. Hoe Taiwan naar de verschuivende wereldorde kijkt, geeft een andere visie op internationale politiek.

Sub-Sahara-Afrika

De Russische invasie in Oekraïne kan ook voor ons verregaande gevolgen hebben. Een vluchtelingenstroom en stijgende inflatie. Een ter plaatse trappelende economie. Onstabiele grensregio's zoals Noord-Afrika, met een Afrikaans kalifaat in opbouw in Sub-Sahara-Afrika. Ook daar spelen de Russen een rol.

Rusland en vooral Oekraïne vormen samen de graanschuur van de wereld. De boeren in Oekraïne zullen dit seizoen niet kunnen zaaien. Dat zal desastreuze gevolgen hebben voor de wereld en ook voor ons. Moeten we het grote en bejubelde stikstofakkoord van de Vlaamse regering dan niet herbekijken? Misschien is het wel zoals de kernuitstap van de federale regering: ooit een goed idee, maar ingehaald door de feiten. Een idee dat onvolgende doordacht is en niet standhoudt bij allerlei scenario's waarin de toekomst niet zo rooskleurig is. Zeker als de oorlog in Oekraïne langer zal duren, zal niet enkel het Europese energiebeleid, maar ook het landbouwbeleid herbekeken moeten worden.

Voorbode

Eigenlijk is de conclusie dat onze politici niet vooruitziend genoeg zijn geweest. Ze analyseerden op basis van hun overtuiging. Ze gingen ervan uit dat de evolutie naar meer democratie in de wereld een soort natuurwet was. Investeren in defensie was niet nodig. Zwarte Piet was een wereldprobleem. We lieten onze verdediging zakken, ons perspectief zat fout. Bij een terugblik op 1990-2022 zal blijken dat de aanslagen van Al Qaida en IS en de oorlog in Syrië, en ook in Afghanistan en Irak, enkel voorbode waren van een onstabiele periode. We zullen moeten erkennen dat we er toen niet in geslaagd zijn de tekenen des tijds goed te lezen. Optimisme is een morele plicht die moeilijk hoog te houden is dezer dagen. En die ons in het verleden veel gekost heeft.

Binnenland

10. Twee jaar **COVID-beleid**. Was het sop de kool waard?

16. De **Belgische Defensie** heeft de afgelopen jaren de blunders opgestapeld. Dat bevestigt ook generaal Marc Thys.

66. Kommil Foo, al 35 jaar flauwekul met diepgang, aldus **Raf Walschaerts**.

80. **Union Saint Gilles**, een modern voetbalsprookje met een zwart randje.

Buitenland

06. De crisis in Oekraïne biedt de Europese Unie ook kansen, meent de **Taiwanese ambassadeur in België Tsai Ming-Yen**.

26. N-VA-parlementslid **Assita Kanko** over het oprukkende islamisme in de Sahel, woke in Europa en de toekomst van de EU.

32. Eton is nog altijd dé school voor de Britse high society, zo stelt Harry De Paepe vast.

42. Het **Frans platteland** ontvolkt. Reportage uit een leeg land op de vooravond van de verkiezingen.

54. Aan de frontlijn van de **Amerikaanse cultuuroorlogen**: slavernij, abortus en transgenderisme.

76. Wint links ook in **Colombia** aan politieke macht, net als elders in Zuid-Amerika?

Maatschappij

20. Vlaanderen verklaart net als Nederland de oorlog aan **stikstof**. Vooral de grootschalige landbouw dreigt daar de dupe van te worden. Tijd voor kleinschaligheid?

36. De vaccins tegen covid hebben geholpen, maar hun effecten zijn erg tijdelijk. Bovendien lopen studies over de langetermijneffecten nog. Exclusief interview met **Jean-Michel Dogné** van het Europees Geneesmiddelenagentschap (EMA).

50. Jong zijn in tijden van crisis en covid. Een dubbele getuigenis.

Opinie

24. Politiek is maar show. **Alain Grootaers** van onder de Spaanse zon.

62. L'aignon fait la farce, dixit **Johan Sanctorum**.

71. De meerderheid is een tirannie. Het Belgische halffrond door de ogen van **Ignace Vandewalle**.

84. Ook **Siegfried Bracke** vraagt zich nu af: wat hebben we vandaag geleerd?

Tsai Ming-Yen
Taiwanese ambassadeur in België

FILIP MICHIELS

Ambassadeur Tsai Ming-Yen van Taiwan over hete adem China

“MET DIT SOORT REGIMES moet je een **RODE LIJN** durven trekken”

Hoe ver zal Rusland gaan in Oekraïne? En vooral: hoe ver zijn Europa en de VS bereid te gaan om dit soort agressie te stoppen? Vanuit Taiwan, dat de Chinese hete adem in de nek voelt, wordt de internationale escalatie met argusogen gevolgd. De Taiwanese ambassadeur in België en bij de EU laat er dan ook geen twijfel over bestaan: wat hem betreft, leven we sinds de Russische inval in Oekraïne in een nieuwe wereldorde.

‘De impact hiervan op de Europese politiek en op de wereldwijde geopolitieke verhoudingen kan amper worden overschat’, stelt Ming-Yen Tsai resoluut. ‘Rusland heeft niet alleen de Europese grenzen zwaar geschonden, ook de spanning tussen de democratische landen enerzijds en de autoritaire regimes anderzijds is fel toegenomen. Tot voor enkele weken had Europa zich nooit kunnen voorstellen dat een buurland op zo brutale wijze de internationale verhoudingen zou schenden en hertekenen. Decennialang heeft Europa zwaar ingezet op principes zoals democratie, territoriale integriteit en respect voor de internationale rechtsorde. Maar zie, plots leven jullie in een heel andere wereld.’

Tsai toont begrip voor de Europese frustratie en ontzetting, maar zet tegelijk ook de puntjes op de i. ‘Ik begrijp dat deze brutale agressie voor Europa een grote schok is, maar in Taiwan hebben we hier helaas ruime ervaring mee. Wij leven al decennialang in zo’n realiteit.’

Nog voor Rusland Oekraïne binnenviel, waarschuwde de Taiwanese minister van Buitenlandse Zaken dat China elk moment militaire actie zou kunnen ondernemen tegen Taiwan. Bent u, na wat we de voorbije weken gezien hebben in Oekraïne, nog een stukje pessimistischer geworden over de toekomst van Taiwan?

Ming-Yen Tsai: ‘Taiwan moet al jarenlang het hoofd bieden aan Chinese intimidaties. Ergens zijn we dus altijd al voorbereid op het slechtste scenario. Maar nu stellen we vast dat China steeds meer inzet op hybride oorlogsvoering. Naast de puur militaire dreiging maakt het nu ook veelvuldig gebruik van desinformatie-campagnes, politieke infiltratie, economische druk, enzovoort. Anno 2022 is Taiwan echt een frontline-state geworden en China volgt de Europese en Amerikaanse reacties op de Russische invasie in Oekraïne heel nauwgezet op. Daarom is het ook zo belangrijk dat Europa en de VS de prijs die Rusland moet betalen voor zijn militaire avontuur zo hoog mogelijk opdrijven. Alleen zo kunnen ze landen zoals China of Noord-Korea ervan weerhouden om op een dag het Russische voorbeeld te volgen.’

Toch moeten we vaststellen dat de prijs die Rusland nu betaalt blijkbaar niet hoog genoeg ligt om hen ervan te weerhouden grof militair geweld in te zetten. Dreigt er voor Taiwan geen gelijkaardig scenario als een militaire en economische supermacht als China het eiland opnieuw wil inlijven?

‘U heeft gelijk: wij zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor onze verdediging. We hebben de voorbije jaren dan ook heel veel inspanningen geleverd om onze maatschappij en ons democratisch systeem een stuk weerbaarder te maken tegen de hybride oorlogsvoering waarvan China zich bedient. Een open en democratisch systeem is nu eenmaal ook veel kwetsbaarder dan een autoritair geleid land. Ergens zijn we té open en té vrij om ons afdoende te wapenen tegenover de tactieken waarvan China zich bedient om ons maatschappijmodel te ondergraven. Los van de puur militaire investeringen hebben we de voorbije jaren dan ook een breed arsenaal aan nieuwe wetten goedgekeurd. Die wetten moeten ons toelaten om betere bescherming te bieden tegen allerlei infiltratiepogingen vanuit China. Tegelijk proberen we ook de banden met bevriende democratieën nog beter aan te halen, zodat de prijs die China zou moeten betalen bij een invasie verder opgedreven wordt.’

De situatie van Oekraïne en Taiwan was behoorlijk goed vergelijkbaar: twee relatief jonge democratieën die aan hun grenzen al jarenlang rekening moesten houden met een economische én militair zeer machtige buur, die zijn territoriale ambities nooit onder stoelen of banken stak.

(Snel) ‘Er zijn wel wat gelijkenissen, dat klopt, maar ik zie toch ook één groot verschil: Taiwan is een eiland, en het is voor ons dus een stuk gemakkelijker om ons grondgebied te verdedigen tegen een buitenlandse agressor. De zeestraat die Taiwan van China scheidt, is zowat tweehonderd kilometer breed. Geografisch zijn we dus in het voordeel tegenover Oekraïne, dat een bijzonder

lange landsgrens deelt met Rusland. Daarnaast is Taiwan ook ’s werelds belangrijkste producent van semiconductors en computerchips, waardoor we een cruciale internationale IT-hub zijn. We hebben dus uitermate belangrijke handelsrelaties met heel wat democratische landen wereldwijd, wat wellicht ook in ons voordeel kan spelen.’

We hebben natuurlijk allemaal gezien wat China gedaan heeft met Hongkong, decennialang hét financiële centrum van Azië. In een mum van tijd zijn de democratie en de vrije meningsuiting daar begraven en is de gewezen Britse kolonie de facto een volledig Chinese stad geworden. Zo snel kan het dus gaan.

‘Het voorbeeld van Hongkong bewijst hoe belangrijk het is om de democratische instellingen in Taiwan zo sterk mogelijk te maken. Natuurlijk hebben de gebeurtenissen in Hongkong ons nog een stuk banger gemaakt, maar tegelijk hebben ze de vastberadenheid bij onze inwoners om onze soevereiniteit te verdedigen ongetwijfeld ook nog flink verhoogd.’

In Europa ontstond er de voorbije weken grote ontzetting en boosheid over de Russische inval, vooral omdat niemand nog echt rekening hield met zo’n oorlog op Europese bodem. Hoe heeft de Taiwanese bevolking de invasie in Oekraïne ervaren en beleefd?

‘Wij hebben vastgesteld hoe verbijsterend snel de bestaande politieke orde in Europa volledig op losse schroeven is komen te staan. Dit heeft bij onze bevolking natuurlijk de angst gevoerd dat China op het idee zou kunnen komen om het Russische voorbeeld te kopiëren. Onze president heeft na de inval in Oekraïne dan ook meteen de nationale veiligheidsraad samengeroepen om een aantal aangepaste maatregelen te treffen, zowel militair als economisch.’

Was de Russische aanval voor jullie een soort wake up-call?

‘Ongetwijfeld. Het debat binnen de Taiwanese samenleving over een verdere versterking van onze militaire slagkracht - maar ook over een betere integratie tussen enerzijds de *civil society* en anderzijds het leger - is hierdoor de voorbije weken opnieuw in een stroomverveling beland. Tegelijk is dit geen evidente oefening in een democratisch land: hoe ver moeten en kunnen we gaan om ons democratisch systeem te beschermen?’

“ Misschien kan de inval in Oekraïne ook voor Europa een kantelpunt betekenen ”

Mocht China ooit Taiwan binnenvallen, dan zijn jullie hoe dan ook sterk afhankelijk van hulp uit het buitenland, zowel economisch als militair. Hoe schatten jullie in dat opzicht de internationale reactie op de Russische agressie in, en welke lessen trekken jullie hieruit?

'We hopen uiteraard dat de snelle en sterke respons vanuit de EU en de VS tegenover Rusland China van het onzalige idee kan brengen om ooit Taiwan binnen te vallen. We waren bijzonder verheugd dat de economische sancties zo zwaar zijn en dat ze er ook opvallend snel kwamen. Deze strafmaatregelen drijven de prijs van deze invasie pijlsnel op en dat zou andere autoritaire regimes, waar ook ter wereld, dus wel aan het denken moeten zetten.'

Zullen die sancties er ook niet toe leiden dat we Rusland nog meer in de armen van China drijven, iets wat we – zeker vanuit geopolitiek oogpunt – net te allen prijze moeten vermijden?

'Laat me die vraag met een tegenvraag beantwoorden: mocht u Rusland zijn, zou u dan op economisch vlak van China willen afhangen? Ik denk het niet, eerlijk gezegd. Rusland zal nu inderdaad de economische banden met China aanhalen, al was het maar omdat het op zoek moet naar nieuwe afzetmarkten of nieuwe leveranciers. Strategisch en op langere termijn bekeken ben ik er evenwel van overtuigd dat ze hun afhankelijkheid van China zeker niet fors willen verhogen.'

De economische sancties mogen dan wel zwaar zijn, het is intussen pijnlijk duidelijk geworden dat Oekraïne er militair alleen voor staat.

'Dat klopt, en om die reden willen we nog zwaarder inzetten op de versterking van ons leger. Tegelijk mag je niet vergeten dat wij op militair vlak natuurlijk al jarenlang nauw samenwerken met de VS. Dat land is militair ook zeer sterk aanwezig in de regio. Vanuit die optiek hebben we er onlangs bij de Amerikaanse president Biden ook op aangedrongen om te kunnen toetreden tot het regionale strategische veiligheidsverband QUAD (waar momenteel de VS, Australië, India en

Japan deel van uitmaken, FMI). En in de regio hebben intussen ook Japan en Australië hun militaire samenwerking opgeschroefd. Ik beschik niet over een glazen bol en kan dus niet voorspellen of onze strategische bondgenoten daadwerkelijk bereid zullen zijn om ook militair tussenbeide te komen, maar we zetten nu dus wel zo zwaar mogelijk in op militaire afschrikking. En laat me duidelijk zijn: wij leven al decennialang met die Chinese dreiging. Onderschat onze militaire slagkracht niet. Ik denk

“ Onderschat onze militaire slagkracht niet. Ik denk dat we op militair vlak een stukje sterker staan dan Oekraïne ”

dat we op militair vlak toch wel een stukje sterker staan dan Oekraïne stond toen Rusland binnenviel.'

U heeft in Taiwan ook jarenlang internationale politiek gedoceerd. Gaan we er in Europa en de VS nog te gemakkelijk van uit dat autocratische leiders zoals Poetin of Xi Jinping hun politieke beslissingen op basis van rationele gronden nemen? Met andere woorden: zijn we te naïef geweest, en kunnen we op dat vlak iets leren van Taiwan?

(denkt lang na) 'Persoonlijk zou ik het woord naïef in deze niet in de mond durven te nemen. Ik kan alleen spreken uit de ervaring die wij in Taiwan hebben in de omgang met machtige buurlanden. Ik denk dat het in eerste instantie zaak is om een soort van binnenlandse consensus te bereiken over het beleid tegenover die landen. China is een autoritair geleid land dat onze soevereiniteit bedreigt, maar is tegelijk ook een economische supermacht én een zeer belangrijke handelspartner voor ons. We zetten dan ook al jarenlang in op een breed

▼ **Taipei**
Hoofdstad van Taiwan

maatschappelijk en politiek debat over hoe we met dat land moeten omgaan, en over de maatschappelijke en economische keuzes die daar dan uit voortvloeien. Ik denk dat Europa daar een voorbeeld kan aan nemen. In de omgang met dit soort regimes moet je op een gegeven moment een streep in het zand durven te trekken: tot hier en niet verder. Die rode lijn is ons democratische model.'

'We hebben in Taiwan ook geleerd dat je vooral ook van je eigen sterkte moet durven uitgaan. Zij spelen powerplay, en wanneer je je te zwak of te braaf opstelt, maken ze daar meteen ook misbruik van. In concreto vertaalt zich dat bij ons in een sterke en zeer brede militaire opbouw in verschillende lagen. China kan Taiwan moeiteloos aanvallen, dat klopt, maar het zal het een heel stuk lastiger krijgen om Taiwan ook echt op te eten. Daarnaast, ik herhaal het, hebben we onze democratie de voorbije jaren ook een stuk veerkrachtiger proberen maken.' 'Misschien kan de inval in Oekraïne ook voor Europa een kantelpunt betekenen. De voorbije jaren was er weinig concrete aanleiding om zo'n strategie te bepalen tegenover Rusland, vandaag liggen de kaarten plots heel anders. Onderschat ook niet

“ Zij spelen powerplay, en wanneer je je te zwak of te braaf opstelt, maken ze daar meteen ook misbruik van ”

▼ **Tsai Ming-Yen**
Taiwanese ambassadeur in België

het vermogen van zo'n regimes om via politieke infiltratie en de verspreiding van fake nieuws je hele maatschappelijke model zeer snel en doeltreffend te ondergraven. Dat hebben wij de voorbije jaren absoluut geleerd. Last but not least zijn we op economisch vlak ook veel meer gaan diversifiëren:

we zijn niet langer grotendeels afhankelijk van die enorme Chinese markt. We hebben ook heel wat nieuwe bilaterale handelsverdragen gesloten.'

Europa hanteerde jarenlang een soort wait and see-houding tegenover Rusland, in eerste instantie om de vaak heel grote economische belangen van onze bedrijven daar niet te schaden. Op dat vlak zien we vandaag grote gelijkenissen in onze houding tegenover China, dat we om dezelfde reden met fluwelen handschoenen blijven aanpakken. Ziet u daar stilaan verandering in komen?

'Toch wel, en dit bewijst ook dat het nooit te laat is om je veiligheidsbeleid opnieuw te bekijken. Zowel de NAVO als de EU waren dit jaar sowieso van plan de nieuwe strategische lijnen uit te zetten voor hun beleid tot 2030. De Europese landen moeten de situatie nu aangrijpen om hun veiligheidsbeleid voor de komende jaren te herbepalen. De EU legde tot nu inderdaad vooral de nadruk op economische samenwerking, maar sinds enkele weken leven we in een totaal nieuwe context en zijn de politieke kaarten in Europa ingrijpend hertekend. In functie daarvan zouden jullie dus ook werk moeten maken van een nieuw kader voor het veiligheidsbeleid. Bijvoorbeeld: moeten er extra landen kunnen toetreden tot de EU of de NAVO, zoals bijvoorbeeld Georgië?'

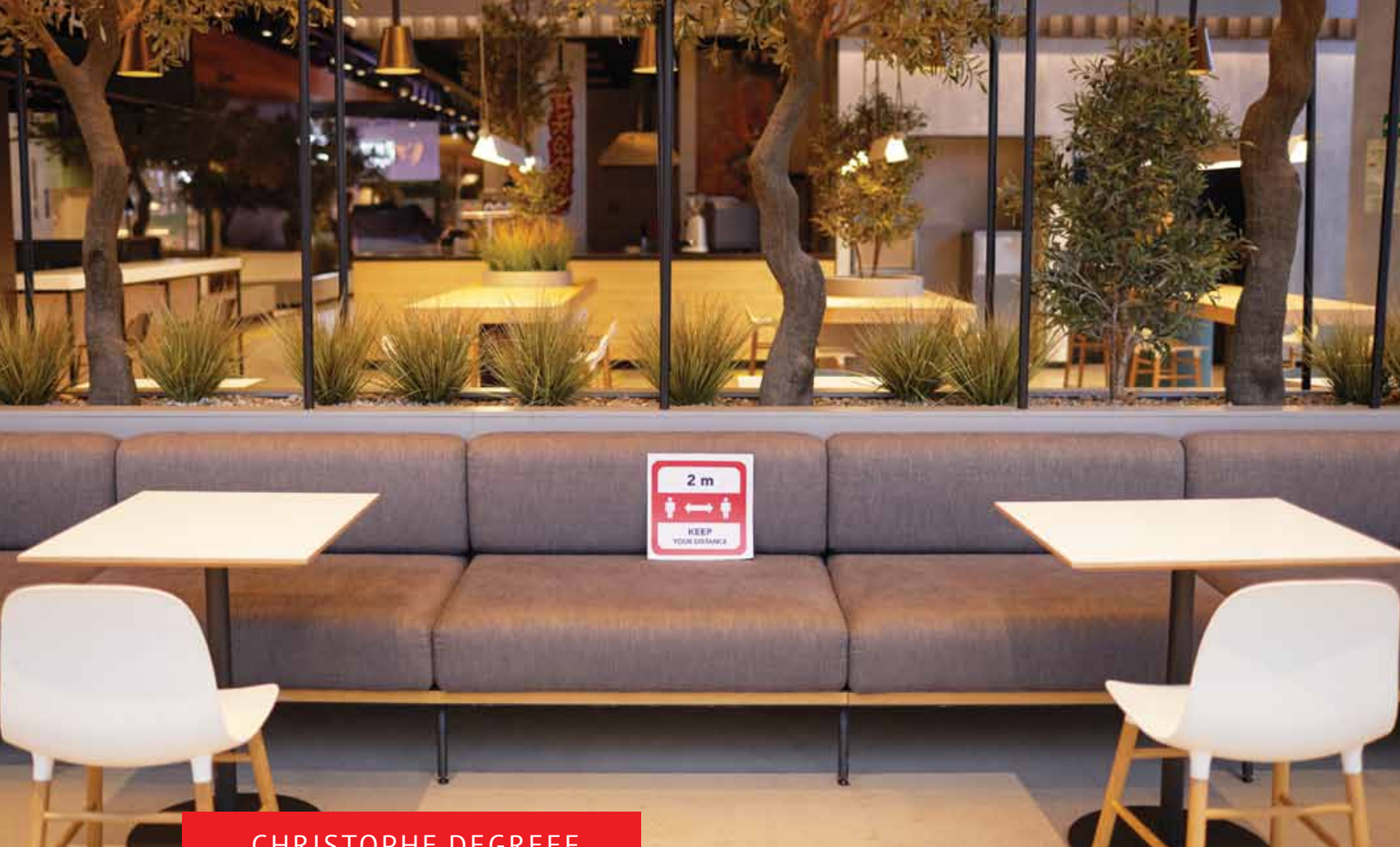
Rusland heeft intussen al duidelijk laten verstaan dat er absoluut geen sprake kan zijn van een Georgische toetreding tot de NAVO. En dus bots je steeds weer op dezelfde vraag: hoe ga je om met autoritaire regimes aan je buitengrenzen die er niet voor terugdeinzen om – indien hen dit opportuun lijkt - geweld te gebruiken?

'Ik pleit er niet voor om Georgië snel bij de NAVO of de EU te halen, maar heel wat Europese landen voelen zich na de Russische inval plots wel heel onveilig. Europa moet die angst ernstig nemen, en het zou bijvoorbeeld al de banden tussen de EU en de NAVO kunnen aanhalen om de Europese familie te versterken.'

Op langere termijn wordt China wellicht een grotere uitdaging dan Rusland. Moet de EU zich vandaag al niet veel kritischer opstellen tegenover dat land?

'Ik heb de indruk dat het Europese beleid al een stuk realistischer geworden is. In 2019 publiceerde de Europese Commissie een uitermate belangrijke *strategic outlook* rond het Europese China-beleid. Daarin staat China omschreven als een uitermate belangrijke economische partner, maar ook als een economische concurrent én als een 'systemische rivaal' van de EU. Precies omdat het land niet dezelfde waarden en uitgangspunten hanteert als Europa. Het Europees Parlement heeft de voorbije jaren ook al bij herhaling de schending van de mensenrechten in China aangeklaagd en heeft daar ook concrete politieke conclusies aan vastgeknoopt. Er is dus wel degelijk iets aan het veranderen. In de verhoudingen met dat soort landen moet je tijdig en resoluut een duidelijke rode lijn trekken.'

CHRISTOPHE DEGREEF

Balans van twee jaar covidbeleid STAAT DE TREIN EINDELIJK STIL?

De coronapandemie lijkt voorbij. De behandelingsmethodes in de ziekenhuizen zijn fors verbeterd. De omicronvariant maakt mensen nog ziek, minder mensen overlijden erdoor. Momenteel wordt de dodentol gelijk geschat aan een seizoensgriep. Tijd voor een terugblik.

Het gevoel overheerst dat het hele beleid op weinig gebaseerd was. De beleidsintentie om mensen te redden was zuiver. Klassieke machtswellust, koppigheid en manipulatie zijn gaandeweg echter aan boord gesprongen van de covidtrein. Het is bevremdend dat mensen als Frank Vandenbroucke, Pedro Facon en Erika Vlieghe tot op het laatste moment blijven verdedigen dat het Covid Safe Ticket (CST) nuttig is en dat verplichte vaccinatie of de vaccinpas goede alternatieven zijn. Sterker nog: het is dankzij het collectief achter het 'Wintermanifest' dat er in het parlement hoorzittingen over de wetenschappelijke en ethische basis van ons covidbeleid zijn gekomen. Dat het beleid zelf niet deze kritische reflex opgebracht heeft, is een onverantwoorde nalatigheid. De conclusie was begin 2021 duidelijk: covid-19 is niet de meest levensbedreigende zware pandemie.

Je kan covid niet vergelijken met de Spaanse griep. Wel met de Aziatische griepen die in de jaren '50 en '60 wereldwijd ook miljoenen mensen troffen, op een wereldbevolking die toen de helft kleiner was. Vanwaar dan die drang van de mensheid om anno 2020 met lockdowns en aanverwante te werken?

Dat lockdowns een goede manier zijn om covid-19 in te dijken, is dus erg onzeker. In de 20ste eeuw werd de methode om iedereen verplicht thuis te houden, en mensen te verplichten hun privézaak te sluiten, nooit toegepast om epidemieën in te dijken. In België werd de eerste lockdown van de lente van 2020 gerationaliseerd door de analyse van wiskundige Geert Molenberghs. Die schatte in de zomer van 2020 dat, zonder die eerste lockdown, er 60.000 coviddoden zouden vallen. In maart 2022 staat de teller op 30.000 doden.

2021 terug naar normaal

126.850. Zoveel mensen zijn er in 2020 in België overleden. In 2019 waren dat 108.745 mensen, in 2018 110.645. Per 1.000 inwoners zijn er in 2020 11,1 mensen overleden. Brutosterfte heet die afweging van doden tegenover inwoners. In 2019 en 2018 bedroeg de brutosterfte respectievelijk 9,4 en 9,7 per 1.000 inwoners.

Een treffende en cijfermatig duidelijke illustratie dus van de dodelijkheid van de pandemie. En toch. Gaan we naar het verleden kijken, dan stellen we vast dat in 1986 de brutosterfte in België 11,3 op 1.000 bedroeg. De jaren daarvoor, helemaal terug tot in 1950, zakte de brutosterfte nooit onder dat getal. Tijdens het gros van de jaren '70 lag de brutosterfte zelfs hoger dan 12. In 1968 bereikte de brutosterfte een naoorlogs record: 12,6 overlijdens op 1.000 inwoners. Dat kwam overeen met 121.000 doden, op een bevolking van 9,6 miljoen Belgen. In verhouding waren die late jaren '60 dus veel dodelijker dan het jaar 2020.

Eind jaren '60 kregen we hier af te rekenen met de Hongkong-griep, de Maogriep in de volksmond. Niet alleen in België stierven er toen mensen aan deze griep. Wereldwijd spreken conservatieve bronnen van 1 miljoen doden, en andere van 4 miljoen. In Amerika, waar men het op 100.000 doden houdt, organiseerde men in 1969 het Woodstockfestival. In Parijs rebelleerde de jeugd een jaar eerder. Men hield toen geen afstand. In 2021 was er alleen in de herfstmaanden oversterfte. De brutosterfte bedroeg 9,8 voor 2021. Met 112.390 doden was dat een slechter jaar dan de periode 2017-2019. Maar in 2012 en 2015 bedroeg de brutosterfte 9,9.

'Ja, maar dat is dankzij de maatregelen, dat goede resultaat van 2021', zo zeggen experts. Zelf noemen ze dat 'de gereedschapskoffer', of het 'Zwitserse kaasmodel'. De 'preventieparadox', voor wie het graag intellectueel houdt.

'Lockdowns werken wél'

Voor Steven Van Gucht, de woordvoerder van Sciensano, was de redenering om wel met lockdowns te werken, terug te brengen tot twee

elementen. Ten eerste, de angst voor het instorten van het ziekenhuissysteem. En ten tweede, het feit dat je niet kan verwachten van de bevolking dat ze spontaan vele risicoactiviteiten tijdig zal stilleggen. Vooral die laatste aanname gaf de doorslag voor het gevoerde beleid. Iets minder subtiel werd ze door Frank Vandenbroucke verwoord met de uitspraak: 'den blok erop', toen hij geconfronteerd

“ Covid-19 is niet de meest levensbedreigende zware pandemie. Je kan covid niet vergelijken met de Spaanse griep ”

werd met het gebrek aan wetenschappelijke bewijs dat mensen massaal besmet werden in winkels. Van Gucht: 'Lockdowns werken wel degelijk. Dat hebben we tijdens de eerste golf vastgesteld. We moesten toen zeker een lockdown invoeren, want volgens de voorspelling van biostatisticus Geert Molenberghs zou een beleid zonder lockdowns resulteren in minstens 60.000 coviddoden. En tot een instorting van het gezondheidssysteem. Daarbij zouden mensen ook aan niet-covidaandoeningen sterven omdat er geen plaats meer is in het ziekenhuis. We konden het met andere woorden niet maken om de lockdown toen niet in te voeren.'

'Politieke keuzes'

'Toen de regering in september (2020 dus, red.) versoepelde, steeg het aantal besmettingen opnieuw', zo gaat Van Gucht verder. 'Wanneer we de lockdown loslaten en er is nog te veel viruscirculatie, dan stijgt het aantal besmettingen jammer genoeg. Eerst traag, daarna exponentieel. Daarna volgt het aantal ziekenhuisopnames die trend. We kregen uit de ziekenhuizen te horen dat toestanden zoals tijdens de eerste golf absoluut

• Steven Van Gucht
Foto ©Belga

vermeden moesten worden. Daarom hebben we eind oktober (2020) opnieuw gehandeld met een gedeeltelijke lockdown.

En die lockdown – die overigens niet officieel zo mocht heten – zou tot in de lente van 2021 duren. Daarna kwam het gunstige effect van vaccinatie en verbeterde immuniteit. Nadien werden niet-gevacineerden in een lockdown gedwongen. Een jaar later kijken we naar de cijfers. Vooral in Brussel en Wallonië had het ziekenhuissysteem problemen. Daar staat tegenover dat Brussel in 2021 de Belgische regio met ondersterfte is. Er stierven in 2021 zelfs minder mensen dan in de jaren 2017, 2018 en 2019.

Dat de gezondheidszorg zou instorten zonder maatregelen, is een bewering die we niet kunnen ontcrachten. In april en november 2020 waren er ernstige pieken in de Belgische intensieve-zorgcapaciteit. In november hadden er bijvoorbeeld 1.500 mensen intensieve covidzorgen nodig, op een capaciteit van ongeveer 2.000 bedden. Dat wijst op een ernstige ontregeling van de zorg, die er mogelijk voor heeft gezorgd dat, zonder beleidsingrepen, mensen met andere aandoeningen zouden gestorven zijn.

Over de eerste golf verklaarde de directeur van het erg grote Saint-Luc-ziekenhuis in Brussel, in oktober 2021 in Doorbraak echter: 'De ziekenhuizen waren geen vragende partij om alle niet-dringende zorg op te schorten tijdens de eerste golf. Dat was een politieke keuze. De vorige federale regering heeft bij het begin van de crisis veel te laat gereageerd en is, toen er al circulatie van het covidvirus in België was, plots heel erg streng gaan optreden omdat ze niets anders kon. Ik denk

dat we tijdens een volgende crisis sneller moeten optreden en minder streng moeten zijn.' En hij vervolgt: 'De eerste golf trof in grote mate mensen die nog hooguit enkele jaren te leven hadden. Tijdens de tweede golf zijn er meer mensen buiten de risicogroepen overleden. Door de harde, strenge maatregelen, hebben we toestanden als in het oosten van Frankrijk of Italië vermeden. Dat is een les die ik eruit trek. Maar het zal voor ons allen gezond zijn om het fundamentele debat te voeren.'

“ De logica van het comité leidde er dus toe dat heel de bevolking dan maar een puur biologisch leven moest leiden, zonder kleur en zin ”

Z van Zweden

Zweden, qua bevolking een soortgelijk land als België, deed het beter. Het land kreeg tijdens de pandemie veel kritiek, net omdat de Zweden hun gezondheidszorg tot het uiterste op de proef hebben gesteld, en omdat zij assertiever gezondheidszorg voorbehouden hebben voor jongere mensen. Tijdens besmettingspieken had Zweden maximaal rond de 500 patiënten op intensieve zorgen liggen. België heeft het driedubbele aan intensieve-zorgcapaciteit, en leek sneller bereid om bedden te vullen. Het 'instorten van de zorg' is dus een krachtterm die erg cultureel bepaald lijkt. In dat licht nog een anekdote. Ondergetekende reisde afgelopen zomer naar de Balkanlanden Bosnië en Albanië. In deze

▼ **Vlaams Parlement**
Virologen Herman Goossens,
Erika Vlieghe en Marc Van Ranst

landen was nauwelijks een derde van de bevolking gevaccineerd. Op twee korte periodes in 2020 na, golden er ook geen lockdowns en mondkapverplicht. Deze landen tekenden in verhouding tot hun bevolking een flink aantal doden op. Maar ingestort is hun gezondheidssysteem of hun samenleving niet.

Journalist en Afrika-kenner Peter Verlinden haalde in Doorbraak ook het voorbeeld aan van Rwanda en Burundi, twee identieke Centraal-Afrikaanse landen. 'In Burundi is 0,07 procent van de bevolking gevaccineerd. In buurland Rwanda – qua bevolking en klimaat identiek – is meer dan 55 procent volledig gevaccineerd', wist Verlinden. 'Wat is het officiële dodencijfer in Burundi? 38 doden door covid op twee jaar. Wat is het officiële dodencijfer van Rwanda? 1.454 doden op twee jaar. Het is best mogelijk dat in Burundi sterk ondergerapporteerd wordt. Maar ik heb navraag gedaan bij mijn Burundese contacten en hen de vraag gesteld of er in Burundi veel doden zijn, en of het maatschappelijke weefsel is ingestort. Die dingen kan niemand geheim houden, zeker niet in een mondelinge cultuur. Liggen de lijken op straat in Burundi? Neen, natuurlijk niet. Corona leeft er niet, antwoorden mijn contacten mij.'

Mensen passen zélf hun gedrag aan

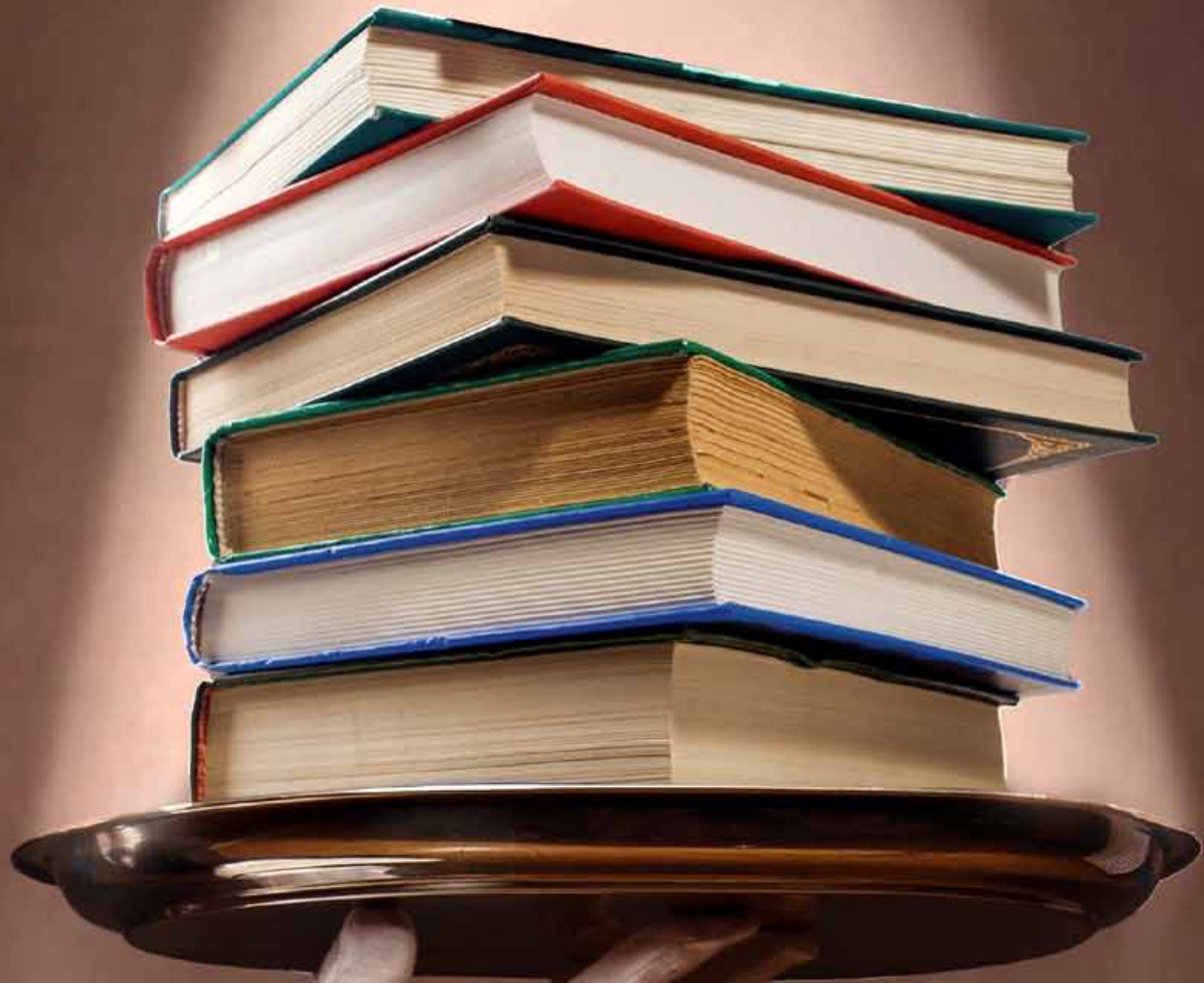
Wereldwijd verschenen er in 2020 al verschillende studies die kritisch waren voor lockdowns. Een studie van de gerespecteerde medicus en epidemioloog van de Stanford University, John Ioannidis, toonde aan dat de efficiëntie van zware lockdowns niet kan bewezen worden met de gegevens die voorhanden zijn. Een belangrijke vaststelling van Ioannidis is dat besmettingscurves vanzelf dalen omdat mensen

vanzelf hun gedrag aanpassen tijdens een epidemie. En dat het aantal besmettingen al daalt voor de invoering van lockdowns. Dat is dus wat Steven Van Gucht ook zegt. Het verschil: Ioannidis durft vanuit zijn expertise en ervaring als epidemioloog stellen dat, of je nu een lockdown instelt of niet, het eigenlijk weinig invloed heeft op het aantal besmettingen. Met andere woorden: de curve stijgt en daalt onafhankelijk van maatregelen. Zo ver durft Van Gucht niet te gaan.

Een blik op de Belgische besmettingscurve tijdens de tweede golf toont het vanzelf dalen van de curve aan. Het aantal besmettingen tijdens de tweede golf piekte op 27 oktober 2020. De lockdown werd ingevoerd op 30 oktober. En: in de bewuste analyse van Geert Molenberghs over 60.000 doden zonder lockdown, lezen we het volgende: 'Het is moeilijk om precies te zeggen wat het aantal doden zou geweest zijn mochten we geen maatregelen genomen hebben. Immers, zelfs in landen waar de overheid geen strikte maatregelen oplegt, gaat de bevolking toch haar gedrag aanpassen. We kunnen wel een informele inschatting maken voor wat het aantal slachtoffers zou zijn mochten we zonder enige beperking ons gedrag van vóór de pandemie aangehouden hebben en we tot 60 procent besmettingen zouden geëvolueerd zijn. In dat geval, gebaseerd op de leeftijds- en geslachtsspecifieke inschattingen van de Infection Fatality Rate, komen we op ongeveer 60.000 doden indien het gezondheidssysteem niet overweldigd geraakt. Zo niet zou het hier een veelvoud van kunnen zijn. Als dat wel zo is, en de jongere bevolking relatief meer prioritair toegang zou krijgen, dan komen we uit op een half miljoen doden.'

En Molenberghs gaat verder: 'We herhalen dat dit een worst-case scenario is, weinig realistisch omdat de bevolking sowieso haar gedrag zou aanpassen. Een bijkomende onzekerheid is dat verschillende landen en streken sterk verschillende epidemiologische fracties kunnen hebben, en dus bij onderling contact ook voor heropflakkingen en zelfs nieuwe golven kunnen zorgen. Bovendien is de duur van de immuniteit na infectie nog onbekend, wat het ook moeilijk maakt om uitspraken over groepsimmuniteit te doen op middellange termijn.'

Steven Van Gucht verdedigde zich vorig jaar: 'Zonder lockdown zou de bevolking inderdaad zelf panikeren en thuis blijven. Maar dat zou meer levens kosten. Er zou flink minder geconsumeerd worden. En mensen zouden niet meer op café, restaurant of naar de winkel gaan, wat voor veel economische schade zorgt. Dan kiezen we er liever voor om zelf gecontroleerd de horeca en de winkels te sluiten.' 'We zien dat het bruto binnenlands product van Zweden – dat de epidemie zonder veel verplichte maatregelen heeft aangepakt – meer is gedaald dan het bbp van de andere Scandinavische landen, die wel met lockdowns hebben gewerkt. Er zijn ook meer doden dan in de andere Scandinavische landen. Lockdowns hebben dus wel degelijk hun nut om de angst van de burger te controleren.' Ondertussen blijkt dat Zweden, Denemarken

“Voor mij twee pintjes, een koffie ... en een Koch”

[HTTPS://BOEKEN.CAFE/](https://boeken.cafe/)

en Finland gelijkaardige verliezen van hun bbp optekenden in 2020. Alleen Noorwegen presteerde significant beter.

Het officiële covidverhaal hinkt vaak van het ene been op het andere. Soms zijn de besmettingen de belangrijkste parameter om beleid te rechtvaardigen, want 'exponentieel'. Dan weer zijn het de doden, of de ziekenhuisopnames. Dat een bepaald aantal doden door een samenleving ook kan worden geaccepteerd, en op zich geen argument is voor een lockdown, wordt niet in overweging genomen. Blijkbaar was de redenering dat doden aanvaardbaar zijn tijdens een epidemie wél de afweging die in de 20ste eeuw werd gemaakt. Laten we de Spaanse griep buiten beschouwing, dan kenden we in ons land na de Tweede Wereldoorlog erg dodelijke epidemische maanden in januari 1951 (178 doden per 100.000 inwoners), februari 1960 (168 doden/100.000), januari 1970 (148 doden/100.000), december 1989 (134 doden/ 100.000), april 2020 (134 doden/100.000) en november 2020 (122 doden/100.000 inwoners, eigen berekening).

Steven Van Gucht, in 2021: 'We kennen het aantal doden van die voorbije epidemieën. Die werden toen inderdaad niet met een lockdown vermeden. Maar zonder lockdown zou het dodenaantal in 2020 nog veel hoger hebben gelegen. Er zouden tot meer dan 60.000 doden kunnen gevallen zijn. Dat is een realistische schatting. Ons ziekenhuissysteem zou

“ Brussel was in 2021 de Belgische regio met ondersterfte. Er stierven daar vorig jaar zelfs minder mensen dan in de jaren 2017, 2018 en 2019 ”

een natuurlijk verloop van de epidemie niet hebben aangekund. Dat zou mogelijk nog veel meer doden betekend hebben door het watervaleffect'.

De trein

De vele cijfers pro en contra lockdowns verhullen het grote ethische debat dat ontbreekt over covid-19. Meer doden aankondigen om de samenleving open te houden, is een boodschap die niemand op zich wil nemen. Wanneer je als journalist doorvraagt, dan krijg je wel antwoorden van wetenschappers die suggereren dat de lockdown een paniecreactie was en eigenlijk niet zo'n goed idee. Dat zei Fabrice Bureau, de Luikse vicerector en bioloog, ook al in 2021 aan Doorbraak: 'Covid-19 is met 2 miljoen doden in totaal (6 miljoen in 2022), wereldwijd een relatief ongevaarlijk virus voor de mensheid. Wie jong is, heeft een zeer kleine kans om letsel of dood te riskeren', aldus Bureau. Ook de nota van Molenberghs duidde al op een lage Infection Fatality Rate voor mensen onder de 65. Waarom dan lockdowns? Ziedaar dé metafoor van covid: 'Het beleid is als een trein die in april is vertrokken en die, eenmaal vertrokken, moeilijk te

stoppen is', zo verwoordde Fabrice Bureau het. Volgens Fabrice Bureau vindt onze democratische samenleving het onaanvaardbaar dat mensen niet de zorg zouden kunnen krijgen die ze nodig achten om hun leven te redden en draagt die ingesteldheid bij tot lockdowns. Dergelijke mening vindt u ook bij een even onverdachte bron als immunoloog Jean-Michel Dogné, verderop in dit magazine. Hij zegt: 'Ethisch debat is moeilijk. Men gaat het liever uit de weg. Maar zelfs in het eerste covidjaar kan men zich vragen stellen bij ethische keuzes om zoveel gewicht te geven aan covidzorg. Want gaan we dat ook doen voor andere ziektes? De denkfout is dan dat we maar tig aantal bedden moeten bijzetten, terwijl het meer om beschikbaar personeel gaat. En in België hebben we al voldoende intensieve zorgcapaciteit vergeleken met de rest van de wereld. Misschien dat de covidcrisis een gedachtegang met zich meebrengt over hoe we in de toekomst zulke epidemieën beter kunnen aanpakken.'

'Collectieve biologie van de mens'

Opmerkelijk is ook de mening van het Raadgevend Comité voor de Bio-Ethiek, dat in de winter van 2020 de volgende kritiek gaf op de zogenaamde 'omgekeerde lockdown'. Dat was een alternatieve beleidsaanbeveling van enkele wetenschappers, waaronder Lieven Annemans, om minder strenge maatregelen aan de bevolking op te leggen en vooral te focussen op risicogroepen.

Wat zei het comité als antwoord op de omgekeerde lockdown, samenvattend? 'De omgekeerde lockdown is niet te verantwoorden omdat hij gebaseerd is op de aanname dat het mogelijk is vooraf foutloos kwetsbare categorieën mensen te kunnen aanduiden. Deze optie ondermijnt de interpersoonlijke en intergenerationele solidariteit waarop onze maatschappij gebouwd is. Bovendien dwingt een omgekeerde lockdown een heel deel van de bevolking afstand te doen van veel wat het leven zin en kleur geeft, louter met als doel te overleven. Dergelijke bijna puur biologische definitie van gezondheid is voor het comité strijdig met de definitie van gezondheid van de WHO: 'Gezondheid is een staat van compleet fysiek, mentaal en sociaal welzijn, en niet slechts de afwezigheid van ziekte of gebrek.' Maar die logica leidde er dus toe dat heel de bevolking dan maar een puur biologisch leven moest leiden, zonder kleur en zin. Erger werd het nog toen filosofe Florence Caeymaex, de voorzitter van het comité, eind 2020 het volgende verklaarde: 'Overal op reis gaan is een privilege waar we aan gewoon zijn geraakt. Het is ook door vaccinatie en de ontdekking van antibiotica dat wereldwijd reizen zo gemakkelijk en ongevaarlijk is kunnen worden in de 20ste eeuw. Deze vrijheden zijn het gevolg van een collectief gezondheidsbeleid. Met de vaccinatiecampagne blijkt nogmaals dat individuele rechten gekoppeld zijn aan de collectieve biologie van de mens.'

Is dat zo? Laten we de vraag anders formuleren: vond u alle opofferingen de moeite waard om het Belgische covid-dodenaantal te verminderen van een vermeende 60.000 naar een effectieve 30.000? □

WINNY MATHEUSSEN

foto ©www.forcesoperations.com

Wordt het geld voor **BELGISCHE KRIJGSMACHT** goed besteed?

Het Belgisch leger kende ooit betere tijden. Decennialange afbouw en onder-investering hebben hun sporen nagelaten. België belooft nu, net als enkele andere Europese landen, het defensiebudget te verhogen. De voorbije jaren investeerden we meer dan 9 miljard euro. Kregen we waar voor ons geld? Het antwoord komt van Yves Huwart, voorzitter van de militaire vakbond, en van luitenant-generaal Marc Thys, vice-stafchef van het leger.

Eind jaren '90 kocht het Belgisch leger zestig Pandur pantserinfanterievoertuigen van het Oostenrijkse Steyr-Daimler-Puch. Daarvan werden er in 2008 achtenderdig omgebouwd tot verkenningsvoertuig. Die omschakeling verliep problematisch. 'De problemen zijn begonnen in 2004', stelt Yves Huwart. 'Het platform van de pantserinfanterievoertuigen was initieel niet ontworpen om te bouwen. De oude voertuigen, de CVRT Scimitar op rupsen, van de Reccies (bijnaam van de verkenningseenheden, WM) werden afgedankt en er moest en zou vervanging komen. Bij het ombouwen werden de Pandurs veel te zwaar. Een verkenningsvoertuig heeft zwaardere bepantsering en detectieapparatuur nodig. Men is dan beginnen herconfigureren, met een andere krachtbron, een zwaarder pantser tegen mijnen en ook alle noodzakelijke apparatuur om veilig een slagveld in ogenschouw te nemen. Op een bepaald moment zakte de Pandur bijna letterlijk door zijn poten en was er geen plaats meer voor soldaten die groter waren dan 1,70 meter.'

'Die omschakeling is tot vandaag een blijvende bron van problemen', meent Huwart. 'Toch blijven

we hiermee aanmodderen. Ik heb geen twijfel bij het nut van degelijke verkenningsvoertuigen. Ons leger heeft de Reccies nodig. Maar de Pandur is daar conceptueel niet voor geschikt. Deze voertuigen gaan nooit effectief kunnen worden ingezet.'

Hallo, luitenant-generaal Thys? Hoe zit het met de Pandur en zijn bemanning van onder 1,70 meter?

Luitenant-generaal Marc Thys: 'De chauffeur kan momenteel al 1,81 meter groot zijn, als dat de vraag is (lacht). Nee, wat er gebeurd is, is niet abnormaal bij ontwikkelingsprojecten. Bij het eerste prototype hadden we heel wat opmerkingen, waaronder diegenen die u aanhaalt. Ondertussen zijn we verder blijven ontwikkelen om de problemen op te lossen. Ik heb destijds in 2008 dit project mee opgestart. De ophanging en de motoren, de stuurinrichting, de bepantsering, de inwendige lay-out, het waarnemingsplatform en de geschutskoepel moesten aangepast en vervangen worden. In oktober 2021 is het eerste voertuig voorgesteld. Tegen eind dit jaar moet het project succesvol zijn afgerond.'

Gaat de Pandur dan effectief ingezet kunnen worden?

Marc Thys: 'Natuurlijk! Ze hebben nu hetzelfde beschermingsniveau als onze Piranha pantservoertuigen en ze zijn uitgerust met verkenningsapparatuur die van binnenuit kan worden bediend. De bemanning kan dus binnen en beschut blijven tijdens een verkenningsopdracht. Deze voertuigen maken op dit moment geen deel uit van de NATO Response Force. Ze gaan dus niet mee naar Roemenië. Maar we hebben ze al succesvol ingezet in de Baltische staten. Dat is geen enkel probleem.'

De Piranha DF90: veel tanden, maar bijt die ook?

Marc Thys: 'De Piranha DF90 is een licht pantservoertuig op wielen, geen rupsbanden dus. Het toestel is uitgerust met 90 millimeter geschut. Over dit 8x8-voertuig bestaat niet veel discussie. Over het specifiek door België ontwikkelde 90 millimeter geschut des te meer. De NAVO gebruikt in dit soort configuraties geschut van 105 of 120 millimeter. Toenmalig minister van Defensie André Flahaut (PS) keek liever naar zijn electorale achtertuin. Daar werd 90 millimeter geschut gebouwd, samen met de bijhorende munitie. Eén probleem: de anti-tankprojectielen zijn dusdanig heet, dat ze bij het eerste schot de volledig richtinstallatie ontregelen. Uit de huidige crisis in Oekraïne blijkt dat net die anti-tankcapaciteit onmisbaar is. Voor dit probleem vonden de ingenieurs tot op heden geen oplossing.'

Yves Huwart: 'De Piranha DF90 is een concept dat op zich niet slecht is. Die 90 millimeter had een voorloper kunnen zijn binnen de NAVO, maar de politiek is daar op beginnen schieten om Flahaut in diskrediet te brengen. Dat wil ik toch benadrukken: wij hebben in België, en dan vooral in Wallonië, echt wel een innovatieve wapenindustrie die iets kan betekenen. Het eigen politiek gekrakeel heeft de verdere ontwikkeling van de 90 millimeter binnen de NAVO gesaboteerd.'

'Maar los daarvan is er inderdaad een probleem met de anti-tankmunitie. Alleen moet u goed begrijpen dat dit tot voor kort als achterhaald werd bestempeld. Ik herinner me het ontslag van stafchef Delcour nog goed. Die man heeft daar nooit op willen reageren, maar toenmalig minister van Defensie heeft hem wel tijdens een interview belachelijk gemaakt als iemand die in het verleden leefde omdat hij ooit voorstelde om tweedehands Leopardtanks over te nemen van de Nederlanders. Wie destijds nog over anti-tankwapensystemen durfde spreken, werd aan de kant geschoven wegens blijven hangen in de Koude Oorlog. We zien nu in Oekraïne wie toen gelijk had. Die houding ligt aan de basis van het onopgeloste probleem van de DF90. We zijn geëvolueerd van een pantserinfanterie naar een gemechaniseerde infanterie.'

Heeft ons leger dan geen anti-tankcapaciteit meer?

Marc Thys: 'De Piranha DF90 is voor alle duidelijkheid géén anti-tankvoertuig. U mag er het lastenboek op nalezen, ik heb het zelf geschreven. Dit gaat over een voertuig dat de infanterie moet ondersteunen. In 2004 hebben we besloten om in de eerste plaats te opteren voor de mogelijkheid om hoog explosieve (HE) munitie af te vuren. Pantserdoorborende munitie was niet prioritair. We hebben daar testen mee uitgevoerd, maar er is een probleem met de elektronica die de kracht van die munitie niet aankan. We nemen die munitie dus niet mee.'

'De anti-tankcapaciteit wordt bij ons door de SPIKE-raketten gedragen. De Piranha moet in de

“ Wie destijds over anti-tankwapensystemen durfde spreken, werd aan de kant geschoven wegens blijven hangen in de Koude Oorlog ”
-- Yves Huwart

eerste plaats gebouwen en muren kunnen doorboren. Daarvoor zijn ze aangekocht. Vroeger, met de Leopard, lag de nadruk voor 80 procent op anti-tankgeschut. Bij de Piranha ligt de nadruk voor 75 procent op de HE munitie. Wat de anti-tankcapaciteit betreft hebben we inderdaad technische problemen, veroorzaakt door het feit dat men de initiële pantserdoorborende munitie meer energie heeft gegeven. Maar de HE-munitie blijft volop inzetbaar.'

Kadert dit in een strategie die tankoorlogen als achterhaald beschouwt?

Marc Thys: 'Je hebt drie soorten landstrijdkrachten: lichte, middelzware en zware. De lichte zijn bijvoorbeeld onze para's. Zeer mobiel, maar ze hebben relatief weinig gevechtskracht. Aan de andere kant van het spectrum heb je de zware krachten. Dat zijn de echte tanks en zwaar materiaal op rupsen. Daartussenin zitten de Strike Brigades, die een compromis vormen tussen ontplooibaarheid en gevechtskracht. In dat kader past de Piranha. In

2004 hebben we gekeken hoe we dit concept het beste konden invullen met het beschikbare budget. We hebben toen de keuze gemaakt om de lichte en de middelzware landstrijdkrachten te behouden. Dat is louter een conceptuele keuze geweest binnen het budgettaire kader dat we hadden.'

U haalt het SPIKE-systeem aan voor de anti-tankcapaciteit. Onze bronnen melden ons dat de munitie, de raketten, daarvoor niet in voorraad zijn...

Marc Thys: '(Aarzelend) We hebben wel wat raketten liggen... Het gebrek aan voorraden, zowel voor munitie als wisselstukken, is een Europees probleem. We moeten onze paraatheid terug op punt stellen. Ik hoor dat in Frankrijk, ik hoor dat in Nederland... Het Franse leger zou momenteel veertien dagen kunnen vechten. Daar gaan ze nu massaal investeren. Ook bij ons is dat broodnodig.' 'Dit is een boodschap die onze stafchef ook consequent brengt. Zijn twee voorgangers deden dat trouwens ook. We moeten onze paraatheid terug op peil brengen. Daar gaat het STAR-plan over: Security, Technology, Ambition, Resilience. We gaan zien wat de omstandigheden de komende dagen en weken brengen. Misschien kunnen we dit investeringsproject nu versneld uitrollen. We hebben dringend terug diepgang nodig in onze organisatie. Het STAR-plan kan daarvoor de eerste belangrijke stap zijn om decennialange verwaarlozing terug recht te trekken.'

We zien ze vliegen: de NH90 helikopter en het A400M transportvliegtuig.

Marc Thys: 'De NH90 Tactical Transport Helicopter (TTH) van de luchtmacht staat momenteel aan de grond. Aangekocht als een toestel met beperkte onderhoudskosten, bleek al snel dat een vlieg uur meer kost dan dat van een F16: zo'n slordige 18.000 euro. Ondertussen werden de C130's, zeg maar de werkpaarden van de luchtmacht, vervangen door de A400M van Airbus. Die kan meer meenemen en dubbel zo ver vliegen. Eén probleem: het ding kan bijna nergens landen wegens te groot. Vooral in Afrika stelt dit problemen. De keuze viel bij deze twee toestellen op een Europese produ-

cent, ondanks het feit dat de Amerikanen betere en betrouwbare toestellen in de aanbieding hadden. Ook hier hebben onze politici een doorslaggevende rol gespeeld, maar niet met het oog op het belang van de landsverdediging. Het najagen van stevige Europese postjes lijkt hier prioritair te zijn.'

Yves Huwart: 'De aankoop van de NH90 is een puur politieke beslissing geweest ten tijde van Guy Verhofstadt. Flahaut heeft dat moeten slikken. Verhofstadt wou vier toestellen voor troepentransport en vier in maritieme versie voor Search&Rescue. Dit was een complete miskleun. De maritieme

“ De aankoop van de NH90 is een schoolvoorbeeld van hoe een samenwerkingsproject niet moet lopen ”
-- Marc Thys

versie kon niet landen op onze fregatten. Het heeft jaren geduurd vooraleer die werden aangepast. Bijkomend probleem is dat het reddingspersoneel niet kan rechtstaan in het toestel. Dat is niet alleen oncomfortabel, maar zelfs rondt gevaarlijk. De TTH-versie vliegt momenteel niet meer wegens operationeel te duur.'

'Voor de helikopters had men beter gekozen voor de Blackhawk en de Chinook, twee beproefde Amerikaanse concepten. Hetzelfde zie je bij het A400M transportvliegtuig. Dat is veel te groot voor onze behoeften. Ik zie nu dat ze in het STAR-plan bijkomend willen investeren in kleinere vliegtuigen om beperktere vrachten te vervoeren. Daar hadden we beter gekozen voor het beproefde concept van de moderne C130. Maar ja, het moest iets Europees worden...'

Europa boven maar vliegtoestellen aan de grond? Klopt die bewering, luitenant-generaal?

Marc Thys: 'De aankoop van de NH90 is een beslissing van de regering Verhofstadt uit 2003.

▲ Marc Thys
Luitenant-generaal
Foto © Belga

▼ Militair Hospitaal
Neder-over-Heembeek
Foto © Belga

▲ NH90
Tactical Transport Helicopter (TTH) Foto © Belga

Het is een schoolvoorbeeld van hoe een samenwerkingsproject niet moet lopen. Er hebben veel landen aan meegedaan, maar er zijn veel te veel verschillende configuraties, een 21-tal.' 'Wij zitten samen met de Nederlanders in het team rond de maritieme versie. Het onderhoud en het upgraden van zo'n geavanceerde wapensystemen kost veel en moet je kunnen spreiden over zoveel mogelijk toestellen. Voor de TTH-variant proberen

we samen te werken met Frankrijk en zij zouden ons graag als partner behouden, maar we hebben besloten niet verder te investeren in de evolutie van dit toestel.'

'Iedereen spreekt over een Europese samenwerking en Defensie. Dat lag ook toen op tafel. Het project rond de NH90 leek me op dat moment ook logisch, maar hoe het gelopen is... Uiteindelijk heeft het feit dat de ontwikkeling werd verdeeld over verschillende nationale industrieën ervoor gezorgd dat het eindproduct bijzonder duur werd.'

'De A400M is een gelijkaardig project, maar daar hebben we die evolutie kunnen tegenhouden. Daar hebben we één basisconfiguratie, waar kleine afwijkingen op mogelijk zijn. Dat is de les die we uit de NH90 getrokken hebben: als je goed wil samenwerken, moet je eenzelfde configuratie nastreven. De F16's zijn daar een goed voorbeeld van. We hebben nood aan synergie om tot een goede Europese Defensie te komen.'

De configuratie van de A400M bleek dan weer te groot voor ons. Hij kan op te weinig plaatsen landen en heeft te veel hightech nodig om te kunnen vertrekken. Dat pleit dan toch weer voor maatwerk? Hadden we niet beter de C130 aangekocht?

Marc Thys: 'Die hightech wordt vaak te kariaturaal voorgesteld. De A400M is niet echt een vervanger voor de C130, het is een andere klasse. Het heeft een grotere laadcapaciteit en kan verder vliegen. In het STAR-plan is voorzien om de kloof qua capaciteit op te vullen. We gaan kleinere vliegtuigen aankopen die op meer plaatsen inzetbaar zijn, maar die zullen kleiner zijn dan de C130. We kijken eerder naar tweemotorige toestellen. Maar er is nog geen keuze gemaakt.'

Militair Hospitaal in Neder-over-Heembeek: leegstaande mastodont

Onze politici pronken graag met het Militair Hospitaal. Als het ergens brandt, regent het meteen verklaringen over hoe we de slachtoffers gaan opvangen. Allen: het Militair Hospitaal heeft bijna geen capaciteit. Dertig bedden staan er, waarvan 20 voor brandwonden.

Vakbondsvoorzitter Huwart meent dat ons land op geen enkele manier bezig is met noodplanning. 'Dat is het drama van het Militair Hospitaal', zegt hij. 'Wat gaan we doen als er eens een echt agressief virus uitbreekt? Of wanneer Poetin beslist om nucleair te gaan? Gaan wij mensen kunnen opvangen hier in België? Ik denk het niet. Vraag maar eens hoeveel bedden we daarvoor beschikbaar hebben. Het Militair Hospitaal stelt niets meer voor. Je

loopt er verloren, maar in totaal zijn er nog een dertigtal operationele bedden. En dat voor een land waar de Europese instellingen gevestigd zijn en de NAVO haar hoofdkwartier heeft.'

Luitenant-generaal Marc Thys kan niet exact meedelen hoeveel bedden het Militair Hospitaal telt. 'Maar het zijn er inderdaad niet veel', antwoordt hij. 'U moet goed begrijpen dat de politiek tot 22 maart 2016 (de aanslagen in Brussel, WM) het Militair Hospitaal aan het opdoeken was. Defensie heeft steeds gevochten voor een crishospitaal dat een strategische reserve kan bieden aan het land. Niet alleen voor militairen, maar ook voor politie en burgers. In 2016 heeft het die rol opgenomen en zijn ze ook wakker geschoten.'

'Tot op die dag wou de regering-Michel de boel opdoeken, maar op dat moment zijn de inzichten veranderd. Nu hebben we de opportuniteit om een medische hub uit te bouwen die naam waardig. Tegen 2030 moeten we terug beschikken over een instelling die die strategische reserve kan voorzien. We zijn de capaciteit aan het opbouwen. Maar dat gaat niet van vandaag op morgen.' 'We hebben nu op zijn minst een politieke visie die terug in de juiste richting kijkt', vervolgt Thys. 'Die politieke context is belangrijk. Onze boodschap is steeds duidelijk geweest. Ikzelf heb herhaaldelijk gesproken over een existentiële crisis bij Defensie. De doelstellingen van de NAVO bevinden zich in een ander sterrenstelsel dan datgene waar wij in vertoeven.'

BRAM BOMBEEK

STIKSTOF als grote reset voor de Vlaamse landbouw

Stikstof stuurt de landbouw in Vlaanderen en Nederland een andere richting uit. Hoe dat exact moet gebeuren is nog niet duidelijk, maar er is wel 3,6 miljard euro budget vrijgemaakt. Ondertussen zal de open oorlog tussen de landbouwreuzen Rusland en Oekraïne de voedselzekerheid in grote delen van de wereld ondermijnen en de voedingsprijzen in Europa doen stijgen.

Timing is alles in de politiek, en dat wil voor de Vlaamse regering maar niet lukken. Een triomferende minister-president Jan Jambon (N-VA) kwam met grote woorden zijn stikstofakkoord in de verf zetten in het Vlaams Parlement. Water en vuur waren verzoend, waarmee hij de tegenstellingen bedoelde tussen de landbouwbelangen – traditioneel verdedigd door de CD&V – en de dadendrang voor natuur en industrie van zijn partijgenote Zuhair Demir, die zich heeft opgewerkt tot de politieke ster van de Vlaamse regering. Over de landbouw komt een stolp en de natuur wordt hersteld.

De graanschuur staat in brand

Een dag later rolden de Russische tanks Oekraïne binnen, de graanschuur van Europa. De persbarbecue die Jambon wilde organiseren om een zoveelste doorstart van zijn regering te vieren, werd in allerijl afgelast. Rusland en Oekraïne zijn landbouwreuzen. Samen zijn ze goed voor 29 procent van de wereldwijde graanexport en voor 15 procent van alle maïshandel. Onder de Euraziatische steppe zit uitzonderlijk rijke zwarte aarde – de chernozems – die zonder veel input toch een rendabele oogst op-

levert. Het zijn er niet zelden uitgeweken Vlaamse of Nederlandse boeren die er giga-bedrijven met duizenden hectaren en honderden werknemers aansturen.

De Russische inval gebeurde drie weken voor de start van het plantseizoen. De toelevering naar de havens aan de Zwarte Zee is compleet verstoord en de machinerie van de globalisering trekt zich niet zomaar weer op gang. Dreigen de pineut te worden: de landen van Noord-Afrika en het Nabije Oosten. Egypte met zijn 100 miljoen inwoners is voor meer dan 80 procent afhankelijk van de import van tarwe uit Rusland en Oekraïne. Ook andere importeurs zoals Jemen, Bangladesh en Soedan zijn afhankelijk van het goedkope Russische en Oekraïense graan en moeten nu duurdere alternatieven zoeken. Zelfs landen als Marokko, dat door een uitzonderlijke droogte gaat, komen mogelijks in de problemen. 'Noord-Afrika, één van de grootste afnemers, zal waarschijnlijk terugval-len op de Europese havens, wat zal leiden tot een vermindering van de Europese voorraden en een grotere druk op de prijzen. De belangrijkste vraag is hoelang de exportblokkade zal duren. Niemand kan dit voorspellen', klinkt het bij de graanfederatie FEGR.

In het ergste geval stort de oorlog in Oekraïne het Midden-Oosten in chaos. De laatste keer dat de Russische oogsten mislukten was 2010. Niet toevallig het jaar dat de Arabische Lente begon. Een land als Egypte, dat zijn broodproductie zwaar subsidieert, heeft een geschiedenis van volksofstand als de broodprijs de pan uit swingt. Maar ook hier in Europa gaan de voedselprijzen onherroepelijk omhoog. Veevoerders kijken tegen een prijsstijging van 55 procent aan op twee jaar.

150 jaar globalisering

Vlaanderen met zijn vruchtbare zandleembodems had ook ooit een reputatie als graanschuur en zelfs innovator op vlak van landbouwpraktijken. Met zijn 'A Discourse of Husbandry used in Brabant and Flanders' legde de Engelse landbouwkundige

vlees en vet om de winter door te komen. Kippen scharrelden rond volgens het principe: de grootte van de mesthoop bepaalt het aantal hoenders.

U ziet al hoe de 19de-eeuwse boer vandaag een klimaatheld zou zijn en gelauwerd zou worden door Frans Timmermans. Elk waren ze op hun manier 'circulair' lang voor de Dansaert-Vlaming met die term aan de haal hing. De veeteelt als zodanig bestond nog niet, alle dierlijke productie was een neventak voor het echte paradepaardje van de Vlaamse boer: zijn rijke baktarwe.

Dat begon allemaal te veranderen vanaf 1880. Nadat ze de bizons hadden uitgeroeid, ontdekten de Amerikaanse settlers dezelfde zwarte aarde als onder de nomadensteppe in Oekraïne. Het vernuft van legendarische ondernemers als de tractorbouwer John Deere bezorgde de Amerikaanse boeren al snel een technologische voorsprong en uitzonderlijke graanoogsten. Vlaanderen kon niet meer concurreren. Het was met andere woorden de globalisering die hier via de Antwerpse haven goedkoop binnenkwam, die de Vlaamse boer in de richting van de veeteelt stuurde. De Vlaamse boer bleef gewoon zijn graan verbouwen, maar moest het voortaan verwaarden via dieren.

Slapende landbouwreus

Maar de echte sprong naar de industriële veeteelt zou er pas vanaf de jaren '60 komen. Daarvoor was de ontsluiting nodig van een bijzonder gewas. Bij de Dillon-ronde in de WHO-onderhandelingen van 1962 kwamen de VS en de Europese Gemeenschap overeen om 'oliehoudende gewassen' zonder quota en heffingen te laten invoeren. Nog geen tien jaar later zou alweer een nieuwe, slapende landbouwreus ontsloten worden. De Braziliaanse dictatuur begon de Cerrado – de Braziliaanse savanne en een gebied met ongeëvenaarde biodiversiteit – om te zetten in sojaplantages.

Via de havens van Rotterdam en Antwerpen kwam er op het hoogtepunt begin jaren '90 zo'n 40 miljoen ton soja binnen. De wonderboon bestaat bijna volledig uit olie en eiwitten en kan bovendien uit zichzelf stikstof binden. Het eiwitrijke sojaschroot is uitermate geschikt als veevoer voor een snelle spieropbouw. Terwijl sojameel de eiwitcomponent in de veevoeding werd, werd mais de energiecomponent. De intensieve veehouderij was geboren. Tot de jaren '60 hielden de productie van rundsvlees en varkensvlees elkaar in evenwicht. Nadien stak het aantal 'zwins' in Vlaanderen het aantal mensen in een razend tempo voorbij. Geheel en al de verdienste van soja.

Symptoombestrijding

Dramatischer nog dan het woekeren van bramen en netels in onze natuur, is de ecologische schade die ons geglobaliseerde landbouwmodel aanricht in het Zuiden. De Vlaamse norbertijn en landbouwpublicist Luc Vankrunkelsven kent de situatie in Brazilië goed en hij schetst al jaren een vernietigend beeld. 'Ginds verarmen de gronden en wordt vanuit vliegtuigen Europees gif over de immense vlaktes en volkeren gestrooid', weet hij.

“ De 19de-eeuwse boer zou vandaag een klimaatheld zijn. Hij was al 'circulair' lang voor de Dansaert-Vlaming met die term aan de haal hing ”

Richard Weston de basis voor de agrarische revolutie over het Kanaal. Rond het midden van de 19de eeuw bestond de gemiddelde Vlaamse boerderij uit twee derde weiland en een derde akkerland. Het landbouwdier waar het leven toen rond draaide was de koe, wegens haar vandaag bijna vergeten vermogen om de fertiliteit van het weiland in de vorm van stalmest naar het akkerland te transporteren. Het varken was de spaarpot die de overschotten en de reststromen kon omzetten in

'Europees gif dat in Europa verboden is, maar nog wel geproduceerd en geëxporteerd mag worden. Terwijl in Brazilië de verwoestijning toeslaat, verzuipen wij hier in de mest, alle mestverwerkingsinstallaties ten spijt.'

Opvallend is dat de EU met de exclusieve bevoegdheid over handel en landbouw alle hefboomen in handen heeft om het probleem van de verstoring van de mondiale nutriëntenstromen – en dus het stikstofprobleem - aan te pakken. In de praktijk richt Europa zich op symptoombestrijding en op het ingrijpen in subsidiaire bevoegdheden. Het bekendste en oudste initiatief van Europese Commissie is de Nitraatrichtlijn van de jaren '90. Die moest de mestoverschotten aanpakken en de uitspoeling naar het grondwater indijken. Na een initieel succes lijkt ook de vooruitgang door de mestactieplannen stilgevalen, ondanks dat ze de boeren nu al verpletteren onder de planlast.

Impactscore

Toen de Natura2000-gebieden in het begin van de jaren '90 werden aangewezen, was het depositieprobleem, anders dan de nitraatuitspoeling, nog maar weinig gekend. Lokale parlementsleden en politici kwamen vertellen dat het natuurstatuut geen juridische gevolgen zou hebben voor de landbouwbedrijven. De cruciale 'kritische depositiewaarden', die modelleren hoeveel stikstof bepaalde habitattypes kunnen verdragen, werden pas twintig jaar na de aanduiding van de Natura2000-gebieden ontwikkeld.

De Vlaamse overheid toonde zich op vlak van stikstofdepositie een haantje-de-voorste. In 2015 berekende het Departement Omgeving welke impactscore landbouwbedrijven hadden op de nabijgelegen natuur. Bedrijven die voor meer dan 50 procent van de depositie zorgen, kregen toen een rode brief en de boodschap dat ze onvergunbaar waren geworden op een locatie waar ze vaak al generaties lang boerden.

De commotie die dat toen veroorzaakt heeft, lijkt vandaag volledig vergeten. Tussen de landbouworganisaties heeft de episode toen diepe wonden geslagen. Het Algemeen Boerensyndicaat (ABS) ziet zichzelf traditioneel meer als de verdediger van de familiale landbouw, terwijl de Boerenbond door zijn financiële participaties meer wordt gezien als de spreekbuis van de agro-industrie. Veel van de rode brieven belandden bij grondgebonden veehouderijen, zoals in de Vlaamse Ardennen. De varkensgordel in West-Vlaanderen bleef wegens gebrek aan natuur volledig buiten schot.

In plaats van voor zogenaamd 'generieke' maatregelen te kiezen (een algemene vermindering over heel Vlaanderen), was het gevoel bij het ABS en een aantal natuurverenigingen, dat de kleine bedrijven met hoge impactscore opgeofferd werden voor de agro-industrie. De politieke afspraak was toen dat er niet zou ingebroken worden in lopende vergunningen – de meeste liepen af in 2030 – en er werd een flankerend beleid uitgewerkt om de bedrijven

vrijwillig uit te kopen, te verplaatsen of in een reconversie te begeleiden.

Het bad is halfvol

Ondertussen hebben die rode bedrijven te horen gekregen dat ze ten laatste binnen drie jaar moeten stoppen, terwijl ze nog lopende vergunningen hebben. De Vlaamse regering komt daarmee terug op gemaakte afspraken, maar 'het stikstofbad is vol' en dus moet er ruimte gemaakt worden. Aan de bron van het probleem is even weinig veranderd. Nochtans leert een blik op de cijfers die de Vlaamse regering zelf verspreidt, dat de piekbelasters geen grote vervuilers zijn. Bij de stikstofoxiden van het verkeer en de industrie slaat maar 10 procent lokaal neer. Bij de ammoniak van de landbouw is dat ruim een derde, wat de ligging voor landbouwbedrijven veel belangrijker maakt. Het gemiddelde rode bedrijf stoot maar 4,5 ton ammoniak uit. Bij 116 'donkeroranje' bedrijven gaat het zelfs maar om iets meer dan 3 ton. Zelfs als alle 156 bedrijven worden uitgekocht – en daar wordt 100 miljoen euro voor uitgetrokken – dan nog loopt er minder

Met enige goeie wil kan je zeggen dat het stikstofbad niet vol is, hoogstens halfvol of zelfs halfleeg

dan 1 procent van de inhoud uit het stikstofbad. Officieel komt er in Vlaanderen gemiddeld 20 kilogram minder stikstof per hectare terecht dan dertig jaar geleden, op het hoogtepunt van de soja-import. Dat komt overeen met een daling van 47 procent. Met enige goeie wil kan je dus zeggen

dat het stikstofbad niet vol is, hoogstens halfvol of zelfs halfleeg.

Tussen de lijnen lees je dat de reducties in de landbouw niet snel genoeg gaan in vergelijking met de industrie en het verkeer. Alleen waren de beleidsmakers tussen 2000 en 2015 duidelijk

Geen enkele beroepsgroep werd zo vermalen tussen de globalisering en de grote staat als de landbouwers

gericht op het stimuleren van de internationale concurrentiekracht van de landbouw. Kris Peeters en Yves Leterme – toen nog van het kartel CD&V/N-VA – bezongen als minister-president de deugden van de 'uitbreiding mits mestverwerking' die de band met eigen grond doorknipte. Op Europees niveau kwam er in 2015 een - door de boeren niet gevraagde - afschaffing van het productiequotum voor melk, wat tot een grote investerings- en uitbreidingsgolf leidde.

Recent bleek uit een onderzoek van Gentse bio-ingenieurs dat honden in de Gentse natuurgebieden verantwoordelijk zijn voor gemiddeld 11,5 kilogram stikstofdepositie per hectare. Hoewel wandelende honden en hun baasjes daarmee in principe dezelfde impact hebben als de 'rode bedrijven' (= meer dan 50 procent van de kritische stikstofdrempel, voor een gewoon bos is dat rond de 20 kilogram per hectare), werd er niet in allerijl een wandelverbod afgekondigd. Er kwam zelfs geen enkele politieke reactie. Het sterkt de boeren

in hun gevoel dat er met twee maten en twee gewichten wordt gewerkt en dat de landbouw wordt geïsoleerd.

Voor wie in de arresten duikt lijkt het er sterk op dat het stikstofbad toch vooral een juridische constructie is, uitgedacht door Nederlandse rechters die op dat vlak een stevige reputatie vergaard hebben. Eerder al velden ze arresten in het voordeel van Urgenda – de Nederlandse klimaatzaak - en tegen de oliereus Shell. Met die baanbrekende uitspraken maakten ze van de klimaatverdragen bindend recht. Nochtans kan het anders. In Duitsland formuleerde het hoogste administratieve rechtscollege een relevantiedrempel waaronder geen waarneembare of bewijsbare effecten op de natuur zijn. Dat op zich is genoeg om de dreigende vergunningsstop te vermijden en het hoeft geen euro te kosten.

Een grote reset. Maar wat daarna?

Geen enkele beroepsgroep werd de voorbije decennia zo vermalen tussen de globalisering en de grote staat als de landbouwers. Die overheidsinmenging was nodig om de excessen van de lage kosten en de efficiëntie op te vangen. Sinds 2005 verdween een derde van de landbouwbedrijven in Vlaanderen. Met het stikstofakkoord dreigt er ook nog eens een hele generatie opvolgers gedeceimeerd te worden.

Het oude model stevent onherroepelijk af op de muur. Het Vlaamse platteland staat voor een grote reset. De intensieve veehouderij is fragiel voor de voederprijzen, die 70 procent van hun kosten uitmaken. Het Oekraïense conflict zal voor vele varkensboeren de genadeslag betekenen en helaas niet alleen symbolisch. De psychologische begeleidingsdienst *Boeren op een Kruispunt* wordt onder de aanvragen bedolven.

De komende maanden zal zich een warme sanering voltrekken voor varkensboeren die dicht genoeg bij natuur liggen en een harde sanering van onverbiddelijke faillissementen en consolidatie voor de anderen. Alsof dat niet genoeg is zullen er ook vele toekomstgerichte en rendabele bedrijven de boeken moeten neerleggen.

Op een moment van grote onzekerheid in de wereld lijkt de Vlaamse regering van plan om vruchtbare gronden terug te geven aan de natuur en de productiecapaciteit van haar primaire sector af te bouwen. Maar de landbouw is levende materie, geen computer die je aan en uit kan zetten. In plaats van met een geloofwaardig transitieplan te komen, zwaait men letterlijk met een kindertekening.

Ook op Europees niveau waren er grote strategieën bedacht onder een blauwe hemel met klinkende namen zoals *Green Deal* en *Farm-to-Fork*. Onder impuls van de Fransen – die hun voedselsovereiniteit nog zeer ernstig nemen – zullen die nu herbekeken worden. Benieuwd of de Vlaamse regering hetzelfde doet. □

DIT IS EEN DINGETJE DAT IK SCHREEF TOEN IK ONZE ENERGIE AAN FRANKRIJK VERKOCHT EN DE BELGEN VOOR GENERATIES LANG IN ARMOEDE DOMPELDE...

VANMOL

GEEF ONS STAATSMANNEN in plaats van showmannen

ALAIN GROOTAERS

Alain Grootaers is journalist, tv-maker en Doorbraak-columnist.

Ik zat in een ontbijtcafé in Málaga aan mijn ochtendkoffie toen mijn aandacht getrokken werd door de in Spaanse barretjes eeuwig schetterende treurbuis. Meestal spelen er overdag hersenloze spelletjesshows of datingprogramma's en uiteraard ook koning voetbal die in Spanje al lang die andere religie -de katholieke- qua belang heeft verdrongen.

Die ochtend herhaalde de zender de wedstrijd tussen Sevilla en Atletico Madrid van de avond voordien. Wat me meteen opviel was niet de stand die bovenaan in beeld stond, het was nog nul-nul, naar wel het vignet dat de zender naast de stand had gezet. 'No a la invasión', stond er. Neen aan de invasie. Het deed me terugdenken aan de eerste Golfoorlog, toen CNN als eerste zender kwam met speciale logo's voor deze oorlog. Voor het eerst konden we als kijker ook live, in *real time*, raketinslagen in Irak volgen dankzij de camera's die op de kruisraketten waren gemonteerd. Wat me dan weer deed denken aan de briljante Peter Sellers in *Dr. Strangelove*, als een cowboy zittend op een atoom-bom die boven vijandelijk gebied werd gedropt.

Marketing

Oorlog als entertainment. Alles is marketing. Ik hoor ze bij de zenders of de kranten al roepen naar de grafisch ontwerper: 'Jos, maak eens een logo voor de oorlog in Oekraïne! Iets met een raket en Putin misschien?' We mogen er dan misschien wel technologisch op vooruit zijn gegaan, de kwaliteit van onze politici en media, nationaal en internationaal, is daar niet recht evenredig mee gestegen. Wat die politici betreft is de spoeling in België wel erg dun geworden. Door de diarree aan bestuursniveaus in deze dwergstaat schopt de eerste de beste hond met een hoed het tot minister. Die belabberde kwaliteit van de politici kan weinig schade aanrichten in normale tijden. Het is dan vooral een kwestie van verkwisting, nepotisme en nijd. In crisistijden echter kunnen zwakke regeerders veel schade aanrichten.

Voortschrijdend inzicht

Dat was zeker zo tijdens de coronacrisis waar een hele generatie politiekers uit onzekerheid en onkunde hun gezag maar al te graag delegerden naar niet-verkozen technocraten, in casu de viro-

logen. De fouten die ze maakten werden vergoelikt met het containerbegrip 'voortschrijdend inzicht', daarbij bewust negerend dat dat wetenschappelijke inzicht al maanden eerder beschikbaar was maar onder de mat werd geveegd omdat het hen niet goed uitkwam. Dat was zo voor de onzin van mondmaskers. Dat was zo voor de onzin van lockdowns.

“ Door de diarree aan bestuursniveaus in deze dwergstaat schopt de eerste de beste hond met een hoed op het tot minister ”

Dat was zo met de waarschuwingen dat er een tsunami van kinderen en volwassenen met psychologische problemen aankwam door de maatregelen. Dat was zo voor de waarschuwing dat er een stijging van de zelfmoorden zou komen. Dat was zo toen er door wetenschappers werd aangedrongen op voorzichtigheid met het te snel goedkeuren van de vaccins omdat de bijwerkingen op korte en lange termijn niet volledig in kaart waren gebracht. Dat was zo voor het toedienen van vaccins aan kinderen die geen risicogroep vormen. Dat was zo voor het negeren van het feit dat vaccinatie nog altijd tot besmettelijkheid en besmetting kan leiden. Dat was zo voor de discriminatie van niet-gevaccineerden. Dat was zo voor het lanceren van een onnuttig en discriminatoir onding als het CST. Dat was zo voor het blijven geloven in de voorspellende waarde van onzinnige modellen die de mogelijke ernst altijd hebben overdreven met een factor tien. Dat laatste is overigens nu zwart op wit bewezen dankzij de Engelsen, die met de omicron-golf weigerden om de paniekmodellen te geloven en gewoon niks hebben gedaan.

“ Angst voor te weinig angst is de reden dat we twee jaar lang van de ene onzinnige maatregel naar de andere overbodige lockdown zijn gesukkeld ”

Preventieparadox

Ter verdediging van de maatregelneven wordt dan vaak geroepen: 'Maar het is de preventieparadox dat de cijfers onder de voorspelde waarden zijn gebleven!' Daarmee wordt bedoeld dat de cijfers veel gunstiger zijn verlopen dankzij de maatregelen. De Britse politiek om niet in lockdown te gaan -ondanks de enorme druk van de SAGE (Britse GEMS), de paniekers en een deel van de bevolking- en geen verdere beperkende maatregelen op te leggen, bewijst nu dat die preventieparadox ook weer gebakken lucht was. In het Verenigd Koninkrijk is er inmiddels een onderzoekscommissie aan het uitvlooien waarom de SAGE zo vaak de bal misloeg. Uit de eerste onderzoeken blijkt dat heel simpel te zijn: profes-

sor Medley, die aan het hoofd van de SAGE staat, zei dat het volgens hem de taak van SAGE is om sombere voorspellingen te doen. Eerder hebben de modellenmakers (stijl Geert Molenberghs) ontkend dat zij een negativiteitsvoordeel hebben. Maar Medley gaf ruitertlijk toe dat ze dat wel degelijk hebben. Niet omdat ze een bepaald beleid, zoals een lockdown, willen doordrukken, maar omdat ze zich zorgen maken over de reactie van de regering en de bevolking als ze te laag voorspellen: 'Het ergste voor mij zou zijn als de regering zou zeggen: 'Waarom hebben jullie ons niet verteld dat het zo erg zou zijn?' Het is dus onvermijdelijk dat we altijd een *worst case scenario* boven de werkelijkheid stellen.'

Monddood

Zo simpel is het dus: angst voor te weinig angst is de reden dat we twee jaar lang van de ene onzinnige maatregel naar de andere overbodige lockdown zijn gesukkeld. Wie daar wetenschappelijke kritiek op formuleerde werd weggezet als onverantwoordelijk en monddood gemaakt. In het Verenigd Koninkrijk zijn ze dat nu aan het onderzoeken en trekken ze er hopelijk lessen uit. In België zullen ze dat niet zo snel doen vermoed ik, hier hebben te veel politici een hele boterberg op hun hoofd. 'De pandemie zal voorbij zijn als de politici elkaar en de gezagsgetrouwe wetenschappers lintjes gaan geven', zei Robert Malone me vorige maand toen hij bij mij op bezoek was in Spanje. Hij is de man die als eerste mRNA gebruikte om vaccins in het lichaam te transporteren en ook als eerste waarschuwde voor de gevaren ervan. Toen hij er mee werkte leidde het namelijk altijd tot ontstekingsreacties bij zijn proefdieren, onder andere aan het hart. Hij was bij het begin van de pandemie zo naïef om te denken dat de Pfizers en de Moderna's dat probleem dus wel onder controle hadden gekregen. Quod non.

Geen goed idee

De belabberde kwaliteit van onze politici blijft dus ongestraft en dat zien we sneller dan verwacht weer in de oorlog in Oekraïne, waar uiteraard Poetin de grote schuldige is, maar waar in de talloze jaren die vooraf zijn gegaan aan deze oorlog alle waarschuwingen van diplomaten en zelfs generaals, dat het opschuiven van de NAVO richting Russische grens geen goed idee was, in de wind werden geslagen. Dat Ursula Von der Leyen nog wat olie op het vuur gooide in het begin van de oorlog door te zeggen dat Oekraïne bij de EU hoort, tekent het totaal gebrek aan diplomatieke gevoeligheden, zelfs bij wat toppolitici zouden moeten zijn. En dan kan je wel blijven zeggen dat Poetin een oorlogszuchtige gek is, de realiteit is dat Oekraïne een oorlog is die had vermeden kunnen worden als we politici hadden gehad aan deze en gene zijde van de Atlantische Oceaan die verder kijken dan hun eigen gelijk en narcistische ego. Er is meer dan ooit nood aan staatsmannen/vrouwen, niet aan showmannen. □

FILIP MICHIELS

Assita Kanko (N-VA) over chaos in de Sahel, woke-racisme en Europese geloofwaardigheid

“We moeten radicaal stoppen met **ONTWIKKELINGSHULP**”

Assita Kanko, Europees parlements lid voor N-VA, pleit niet voor méér Europa maar voor een geloofwaardiger Europa met meer toegevoegde waarde voor de burger. En ze maakt brandhout van onze aanpak in Afrika, die onder meer in de Sahel tot een stilaan ongeziene tragedie leidt.

Terwijl de ogen van heel Europa op de oorlog in Oekraïne gericht zijn, speelt zich aan de overkant van de Middellandse Zee, in de Sahel, al jarenlang een minstens even grote tragedie af. Jihadisten rukken er almaar verder op. In landen zoals Niger, Mali, Tsjaad of Burkina Faso zijn al miljoenen mensen op de vlucht geslagen voor de chaos en het geweld van islamistische terreurorganisaties én van het leger. Intussen waarschuwen de VN voor een ‘ronduit verschrikkelijke voedselcrisis’ in de regio. Het aantal mensen dat er op de rand van een hongersnood leeft, zou de voorbije drie jaar bijna vertienvoudigd zijn. Specifiek voor de Sahel tekende het gespecialiseerde instituut ACLED (Armed Conflict Location & Event Data Project) in 2020 een spectaculaire stijging met 44 procent op van het aantal gewelddadige incidenten waarbij jihadisten betrokken waren. De helft van alle aanvallen zijn toe te schrijven aan twee bewegingen. Naast een tak van ‘Islamitische Staat in de Grote Sahara’ opereert er in de regio ook een groep die loyaal is aan Al Qaida.

Onderzoekers waarschuwen nochtans voor een al te grote simplificatie van het conflict. Het Afrikaanse jhadisme steunt effectief deels op religieuze motieven, maar georganiseerde criminaliteit zou evenzeer deel uitmaken van het bredere kader. De jihadisten stellen zich dus behoorlijk pragmatisch op en de geleidelijke ondermijning van het centrale gezag laat zich dan ook in zowat alle belangrijke economische sectoren voelen. Op nauwelijks enkele jaren tijd is de Sahel, op enkele duizenden kilometers van Brussel, zo uitgegroeid tot een van de meest bedreigende conflicten ter wereld. Westerse inlichtingendiensten waarschuwen hardop voor het ontstaan van een soort nieuw islamistisch kalifaat. Dit kan niet alleen een ontwrichtende impact hebben op heel centraal-Afrika, het zou ook kunnen leiden tot een nog veel grotere vluchtelingenstroom richting Europa. Ook Assita Kanko, zelf geboren en opgegroeid in Burkina Faso, trekt al maandenlang aan de alarmbel.

Assita Kanko: ‘Wat zich vandaag in mijn geboorteland afspeelt, is even nieuw als dramatisch. Burkina Faso leefde al enkele jaren in relatieve rust en vrede. Er was in het land helemaal geen plaats voor de radicale islam. De onveiligheid en het geweld hebben tot een forse stijging van de armoede geleid. Bedrijven trekken weg, voedselprijzen gaan de hoogte in en meer armoede zorgt er ook voor dat er opnieuw veel meer meisjes worden uitgehuwelijkt, waardoor de situatie ook voor vrouwen fel verslechtert. Minstens even erg is dat mensen elkaar niet meer vertrouwen. De toekomst is voor veel jongeren plots weer totaal uitzichtloos.’

Is Burkina Faso dan gewoon de volgende dominosteen die valt onder het oprukkende jhadisme in de regio, of is dit te simplistisch?

‘Het ligt ingewikkelder dan dat. Mijn geboorteland was al vele jaren een van de meer seculiere landen in de regio. In Mali bijvoorbeeld was de maatschappelijke rol van de islam altijd al een stuk belangrijker. En in Nigeria hebben ze al vele jaren af te rekenen met de islamistische terreurbeweging Boko Haram. De Burkinese samenleving was veel meer gebaseerd op burgerschap. Het is dus inriest dat nu ook daar het religieuze fundamentalisme oprukt.’

‘De meeste jihadisten die de voorbije jaren terreur begonnen te zaaien in Burkina Faso waren afkomstig uit enkele buurlanden, waarna ze ook lokale jongeren begonnen in te palmen. Eigenlijk perfect vergelijkbaar met wat we hier enkele jaren terug hebben meegemaakt: geradicaliseerde jongeren uit Molenbeek of elders die finaal naar Syrië trokken of in Parijs dood en vernieling gingen zaaien. Hét grote probleem in de gehele regio is een gebrek aan structuur en autoriteit, in combinatie met slecht leiderschap. Zowel binnen gezinnen

“ Regeringssoldaten in Mali hebben geen laarzen, terwijl de jihadisten goed bewapend zijn en hun leiders in splinternieuwe jeeps rondrijden ”

In uw geboorteland vond eind januari een staatsgreep plaats, waardoor er nu al in drie landen in de regio - Guinee, Mali en Burkina Faso – opnieuw militairen aan de macht zijn. De chef van de Franse geheime dienst waarschuwde onlangs dat de jihadistische bewegingen nu ook al landen zoals Nigeria of Ghana viseren, terwijl almaar meer mensen op de vlucht slaan. Hoe erg is de situatie daar vandaag op het terrein?

↳ Leden van de Gambia militie in Mali © Belga

als bij de overheid. Jongeren missen hierdoor een soort moreel kompas. Giet daar een sausje van een uit de pan swingende jeugdwerkloosheid over en je krijgt de perfecte mix.'

'Bovendien is ook de corruptie in de regio verder toegenomen sinds de jihadisten er in opmars zijn. Er gaan enorme geldstromen naar de regeringen, maar toch incasseren die legers op het terrein de ene klap na de andere. Ik heb rapporten gelezen waaruit bleek dat regeringssoldaten in Mali zelfs geen laarzen hadden, of geen kogels voor hun wapens. Terwijl de jihadisten meer dan voldoende bewapend zijn en hun leiders soms met splinter-nieuwe jeeps rondrijden. Dan rijst dus onvermijdelijk de vraag: wat is er met al die centen gebeurd? Ook de weduves van gesneuvelde soldaten worden volledig aan hun lot overgelaten en soms zelfs uit hun huizen gezet. Dan is het niet zo moeilijk te begrijpen dat heel wat soldaten er de brui aan geven of zelfs overlopen naar het andere kamp.'

Naast een belangrijke VN-vredesmissie was ook Frankrijk al sinds 2014 met ruim vijfduizend soldaten actief in de regio. President Macron rekt zijn troepenmacht nu terug, onder meer omdat de nieuwe machthebbers in Mali gretig samenwerken met Russische huurlingen. Waarom liep het daar opnieuw fout?

'We hebben daar nog maar eens dezelfde fouten gemaakt als elders in Afrika, op basis van dezelfde verkeerde visie op ontwikkelingssamenwerking. Aanvankelijk was het idee om de lokale bevolking daar op te leiden en aan capacity building te doen. Al snel bleek zelfs de militaire hulp daar gewoon voort te bouwen op de bestaande recepten, in plaats van zich te richten op structurele verandering. Bovendien was er ook een sterk gebrek aan coördinatie op Europees niveau: Frankrijk heeft daar het voortouw genomen, maar werd ook min of meer aan zijn lot overgelaten. Natuurlijk is het bijzonder ondankbaar dat de nieuwe machthebbers de Fransen nu naar de uitgang duwen, maar in se is dit gewoon plat opportunisme.'

'Ik vermoed dat het nieuwe militaire regime in Mali de Russen - die daar onder meer aanwezig zijn met huurlingen van de beruchte Wagner-groep - nu zelfs betalen voor hun aanwezigheid. Hamvraag is dan uiteraard: vanwaar komt dat geld om zo'n peperduur huurlingenlegertje te betalen? Ik heb gehoord dat onder meer de controle over de goudmijnen in Burkina Faso en Mali hierin een cruciale rol speelt. Het is wellicht geen toeval dat slachtpartijen heel vaak in de omgeving van die mijnen plaatsvinden. Intussen blijft Europa de lokale regimes wel financieel ondersteunen. Dit voedt uiteraard alleen maar de corruptie.'

Voor de lokale bevolking is dit natuurlijk een drama, maar misschien moeten we concluderen dat het Westen nu eindelijk lessen trekt uit eerdere fiasco's in Somalië, Irak of Afghanistan? Ook daar hebben we jarenlang militairen ingezet in een poging bestaande regimes te ondersteunen of andere regimes aan de macht te krijgen. Finaal moesten we, met de staart tussen de benen, telkens afdruipe.

'Ik denk toch dat we ook een bepaalde morele plicht hebben op internationaal vlak. Of dit zich in West-Afrika echt moet vertalen in een militaire interventie, dat is een ander paar mouwen. Los daarvan hebben we er zelf ook baat bij dat de hele regio niet wegzinkt in uitzichtloos geweld en chaos. In de eerste plaats omdat er dan ongetwijfeld een nog veel grotere migratiestroom richting Europa op gang zal komen, maar ook omdat het Europese bedrijfsleven daar dan heel wat potentieel moet laten schieten. De Chinezen zijn heus niet voor niets zo massaal neergestreken in Afrika. Het zou een kolossale blunder zijn om het speelveld daar aan hen en aan de Russen te laten. *Last but not least*: al die Afrikaanse landen hebben interna-

tionaal ook een stevige diplomatieke invloed en ze beschikken over stemrecht in allerlei internationale organen. We dreigen dus ook op andere vlakken fors aan gewicht in te boeten tegenover Rusland of China wanneer die op diplomatiek vlak systematisch gesteund worden door al die Afrikaanse staten. Europa moet wakker worden. We leven in 2022. Je kan niet zomaar blijven zaaïen op een terrein dat je eerst jarenlang verwaarloosd hebt.'

“ We hebben een generatie Afrikanen gecreëerd die zelf niet meer moet of mag nadenken. Zo houden we een vorm van globale vadsigheid in stand ”

Je kan toch bezwaarlijk stellen dat China of Rusland het beter aanpakken in Afrika? Hun aanpak daar komt eigenlijk neer op modern kolonialisme. Op termijn zullen zij dus ongetwijfeld op dezelfde muren botsen?

'Dat betwijfel ik toch. China en Rusland liggen niet wakker van mensenrechten of van al te veel morele principes. Intussen bezit China al gigantisch veel grond en zelfs eigen luchthavens op Afrikaanse bodem. Dit is inderdaad een nieuwe vorm van kolonisatie. Worden ze niet betaald, dan pakken ze gewoon waar ze denken recht op te hebben. Er liggen dus wel degelijk kansen voor ons, op voorwaarde dat we een andere aanpak hanteren. We moeten eerlijke handelsrelaties opzetten met die landen, waardoor jongeren daar ter plekke ook echt toekomstperspectieven krijgen. Op termijn zullen ook onze bedrijven dan de vruchten plukken van die economische ontwikkeling.'

“ In plaats van geopolitiek en strategisch te denken, hield Europa zich bezig met debatten over de abortuswetgeving in Texas of over zwarte piet ”

Net zo goed plat opportunisme, klinkt het dan al snel vanuit linkse hoek.

'Moeten we dan echt zo sadistisch zijn om ernaar te streven dat miljoenen Afrikanen zo ontredder zijn en zo diep in de miserie belanden dat ze have en goed opgeven en wegvluchten? Wie doet dat nu uit vrije wil? En is het niet veel toekomstgerichter om ervoor te zorgen dat minder mensen de nood voelen om te vluchten? We kunnen het systeem van afhankelijkheid onmogelijk eeuwig ten dage in stand blijven houden.'

U had het daarnet al over de nood aan capaciteitsuitbreiding. Dat klinkt een beetje wrang in de wetenschap dat we de voorbije decennia tientallen

miljarden aan ontwikkelingshulp richting Afrika hebben gestuurd, toch?

'We moeten stoppen met die ontwikkelingshulp, radicaal. We hebben een generatie Afrikanen gecreëerd die zelf niet meer moet of mag nadenken. We houden zo niet alleen een vorm van globale vadsigheid in stand, het is in mijn ogen ook een uiting van diepgeworteld racisme. We geloven blijkbaar niet in het potentieel van de mensen daar. En dus blijven we verder inzetten op een model dat intussen ruimschoots bewezen heeft dat het niet werkt. Vanuit het idee dat dit veel beter zou zijn dan alle alternatieve modellen.'

'Tien jaar geleden al kaartte de Zambiaanse econome Dambisa Moyo dit aan in haar bestseller 'Dead Aid: Why Aid is Not Working and How There is a Better Way For Africa'. Ze werd door mensen die nooit in Afrika gewoond hebben en de reële uitdagingen daar niet kenden, arrogant weggezet. Ik heb overigens min of meer hetzelfde ervaren met Josep Borrell (de niet onomstreden hoge vertegenwoordiger voor het buitenlands beleid van de EU, FMI). Nadat ik gezegd had dat nog meer ontwikkelingshulp dodelijk was voor Afrika, reageerde hij niet inhoudelijk, maar wel op het feit dat ik van Afrikaanse origine ben.'

Wat zijn in uw ogen dan die alternatieve modellen?

'Ik pleit zeker niet voor een stopzetting van de echt humanitaire hulp, maar het is niet aan de EU om begrotingstekorten in Afrikaanse landen te gaan subsidiëren en de corruptie en dus ook het slecht bestuur daar te blijven voeden. Misschien moeten we de Afrikaanse aanpak eens een kans geven, nee? Laat de mensen zelf hun model ontwikkelen. Japan heeft dat zelf gedaan, de Amerikanen hebben het zelf gedaan, waarom zou dat in Afrika niet lukken? Drijf handel met hen op gelijke voet en er zal zich vanzelf een nieuwe dynamiek ontwikkelen. Natuurlijk kunnen we niet onbewogen blijven als een dictatoriaal regime de bevolking uitzuigt en uitmoordt, maar door die regimes onrechtstreeks te subsidiëren zullen we hen alvast ook niet stoppen.'

'We moeten via andere wegen de lokale economie proberen te ondersteunen en er dan op rekenen dat mensen op termijn - als ze sterk genoeg staan - ook zelf in opstand zullen komen tegen corrupte of dictatoriale regimes. Vandaag betalen we een aantal presidenten om hun eigen volk in bedwang te houden. Dat is niet alleen bijzonder hypocriet, op termijn verzwakt het ons ook tegenover landen zoals China of Rusland. Wanneer het alleen om de centen draait, dan kan Europa zo worden ingeruild tegen landen die met nog meer geld zwaaien. En die jammer genoeg ook minder lastig doen over de mensenrechten.'

Even terug naar Europa: uzelf zetelt intussen bijna drie jaar in het Europees parlement, wat hebben die eerste jaren u geleerd over de EU en het functioneren van de Europese instellingen?

'We moeten niet flauw doen: ik ben heel vaak teleurgesteld geweest in Europa, niet in het minst omdat ik heel ambitieus ben over wat Europa zou kunnen betekenen voor de Europese burgers, en

... dus ook voor de Vlamingen. Het ging vaak te traag vooruit, ook al omdat er soms te weinig politieke wil aanwezig was. De voorbije weken heeft Europa me evenwel positief verrast, omdat het eindelijk eens blij gegeven heeft van echte daadkracht. Onder meer vanuit het Europees parlement hadden we al maandenlang gewaarschuwd voor de snel escalerende situatie in Rusland, maar er werd niets gedaan. We hebben twee jaar lang afgewacht, gepalaverd en ons laten vernederen door de Russen. In plaats van echt geopolitiek en strategisch te denken. We hielden ons liever bezig met nietszeggende debatten over de abortuswetgeving in Texas

of over zwarte piet. Waarom dan toch? Ik heb hier dus alvast één ding geleerd: als politicus mag je niet te geduldig worden.'

Anderen zouden het Europese beleid tegenover Rusland misschien eerder als 'pragmatisch' omschrijven: de kool en de geit sparen, in casu de grote economische belangen van nogal wat Europese bedrijven in Rusland?

'Ik zie echt niet in waarom we de voorbije jaren zoveel tijd en energie moesten stoppen in allerlei woke-onzin, in plaats van onze geopolitieke belangen te verdedigen. Je kan perfect pragmatisch zijn maar er tegelijk voor zorgen dat je op het wereldtoneel ook gerespecteerd wordt. Nee, we kunnen niet streng genoeg zijn voor de Europese aanpak van de voorbije jaren. Maar goed, vandaag zijn we dan eindelijk toch wakker geworden.'

Het Europees parlement wordt door nogal wat Europese burgers vaak weggezet als een soort van praatbarak. Heeft u begrip voor die perceptie?

'Ergens kan ik hen wel begrijpen, ja. De burger is kwaad op de politiek. Het is aan ons, politici, om beter te luisteren en vervolgens het vertrouwen te herstellen. Daarvoor moeten er ook tastbare resultaten worden geboekt. Dit gezegd zijnde: de perceptie rond het Europees parlement lijkt me ook niet altijd correct. Hier wordt wel degelijk heel hard gewerkt. We bouwen hier iets op maar dit gaat vaak traag en in kleine stapjes. Ikzelf heb bijvoorbeeld meegewerkt aan nieuwe wetgeving tegen genitale verminking. Nu werk ik rond de cryptomunten, met nieuwe wetten om de online criminaliteit aan te pakken. Dit zijn grootschalige uitdagingen die je beter op Europees niveau aanpakt, maar het is ook heel technisch en heel uitgebreid, dus het vraagt veel tijd.'

Vanwaar komt die woede bij heel wat burgers in zowat alle West-Europese landen?

'Politici hebben de emoties en gevoeligheden van heel wat mensen veel te lang genegeerd. Ik vind dat eigenlijk bijzonder ongehoord, brutaal zelfs. Boze burgers worden dan gemakshalve weggezet als racisten en daarmee is de kous af. Zo geef je die woede nieuwe brandstof. Het beleid is veel te lang gefocust geweest op een te klein gedeelte van de bevolking. Kijk maar naar Frankrijk: tot de gele hesjes enkele jaren geleden massaal op straat kwamen, leek het wel alsof er bij de blanke bevolking in Frankrijk geen armoede bestond. Het armoedebeleid richtte zich hoofdzakelijk op de zeer diverse bevolking in de steden, en men bleef blind voor de noden van een veel bredere groep op het platteland die niet in het diversiteitsdiscours pasten.'

Waar ligt voor een politicus dan de grens tussen 'luisteren naar iedereen' en klakkeloos zeer extreme of ongenueanceerde standpunten volgen en napraten? De lijn tussen een beleid dat aandacht heeft voor iedereen en plat populisme dreigt dan wel heel dun te worden?

'Je moet als politicus minstens een inspanning doen om te luisteren. Pas daarna kan je overleg-

gen, nadenken en een beleid uitstippelen. Luisteren staat in mijn ogen niet gelijk met mensen zomaar naar de mond praten.'

Op Twitter omschreef u het doorgeslagen woke-discours voor gelijkheid onlangs nog als de grofstevorm van racisme die u ooit ervaren hebt. Blanke mensen zouden, zo stelde u, door hun huidskleur automatisch als criminelen worden bestempeld. Welke reacties krijgt u daarop van zwarte of gekleurde mensen?

'Enerzijds zijn die reacties soms heel erg hard en brutaal. Niet zelden maak ik me daarbij de bedenking: mocht een blanke zoiets tegen mij zeggen, het kot zou veel te klein zijn. Maar blijkbaar hebben zwarten of gekleurde mensen op dat vlak net iets meer rechten: ze kunnen zéér racistisch uit de hoek komen zonder al te veel maatschappelijke reactie. Niet zelden word ik dan ook afgeschilderd

eigen identiteit. Net die Europese diversiteit willen wij ook heel graag bewaren.'

Wat dan met het migratiebeleid bijvoorbeeld? Migratie is een bijzonder gevoelig thema, en dus ook ideaal om je als politicus in eigen land stevig rond te profileren. Tegelijk schreeuwt de huidige migratieproblematiek om een efficiënte én uniforme Europese aanpak. Hoe verzoeken die twee?

'Migratie is een geval apart. De Europese besluitvorming daarrond verloopt veel te traag omdat er vanuit linkse hoek jarenlang fors oppositie gevoerd is tegen een meer kordate aanpak. Jarenlang was het mantra voor hen: 'open grenzen'. Extreemrechts reageerde daar dan op met 'sluit de grenzen', wat even onrealistisch is. Het debat is hierdoor heel emotioneel geworden, terwijl een goed beleid in de eerste plaats op rationele argumenten moet gestoeld zijn.'

'Als het dan over die bevoegdheidsverdeling gaat: die hoeft ook niet zo zwart-wit te zijn. Sommige afspraken kunnen we inderdaad beter op Europees niveau vastleggen, maar dat betekent niet dat de lidstaten zelf niets meer in de pap te brokkelen hebben. Persoonlijk zou ik ook niet pleiten voor méér Europa, maar ik ben er wel van overtuigd dat Europa op heel wat vlakken een stevige toegevoegde waarde kan bieden. Als je met pakweg China handelsakkoorden moet afsluiten, dan maakt het effectief een groot verschil als je daar met 27 lidstaten samen aan tafel kan zitten. Dit gezegd zijnde: als ik Charles Michel of Josep Borrell soms bezig zie, dan heb ik vaak zin om me onder tafel te verstoppen. En dan vraag ook ik me hardop af waar die toegevoegde waarde nu precies ligt. Europa moet zijn geloofwaardigheid dus ook zelf verdienen.'

“ Zwarte of gekleurde mensen kunnen zéér racistisch uit de hoek komen zonder al te veel maatschappelijke reactie ”

als het excuus-zwartje van N-VA. Dat is toch fundamenteel racistisch? Ik word niet beoordeeld op wat ik zeg of denk, maar word uitsluitend afgerekend op mijn huidskleur. Ik ben dus blijkbaar geen mens, geen denkend wezen, nee, ik ben uitsluitend zwart.' Anderzijds heb ik ook wel wat vrienden van Afrikaanse origine die zich net heel erg kunnen vinden in mijn discours. Zij zijn blij dat ik me zo combattief opstel. Laat ons dus niet in de val trappen te denken dat alle mensen van vreemde origine automatisch ook woke zouden zijn. Zij vinden heus niet allemaal dat ze zich in een slachtofferrol moeten wentelen enkel en alleen omdat ze zwart zijn, alsof dit een soort van verwezenlijking zou zijn. *Breaking news*: ik ben gewoon gratis zwart, ik heb daar niets speciaals voor gedaan (lacht).'

Even terug naar uw werk in het Europees parlement. Uw partij is niet meteen een grote pleitbezorger van 'meer Europa'. Botst die visie niet met uw inzichten dat je bepaalde globale uitdagingen echt wel beter op Europees dan op nationaal of regionaal niveau aanpakt?

'Ik heb het gevoel dat ik op Europees niveau wel wat in beweging kan zetten, dat klopt. Maar tegelijk kan ik door mijn werk in het EP ook gemakkelijk een aantal thema's die de partij nauw aan het hart liggen, mee op de agenda zetten. Ik spreek regelmatig in de plenaire vergadering en werk goed samen met mensen uit de Commissie, zodat ik ook wel kan wegen op de besluitvorming. Het is juist dat mijn partij niet meteen staat te springen voor een verdere uitbreiding van Europese bevoegdheden. Ik ook niet. Maar dit botst wat mij betreft niet met het idee van een sterk Europa. Een beter Europa biedt meer toegevoegde waarde voor de burger, maar dit impliceert niet dat Europa op alle vlakken de bevoegdheden van de lidstaten moet overnemen. Elk land heeft een

Exclusief bezoek aan het prestigieuze college waar Britse elite wordt opgeleid

WIE OP ETON ZIT, SPRINGT VERDER IN HET LEVEN

HARRY DE PAEPE

Wanneer ik Eton College op een zaterdag in november binnenwandelt, wappert de Schotse vlag boven de schoolgebouwen. Englands bekendste school viert St Andrew's Day. Eton College doet dat naar eigen goede gewoonte niet op de juiste dag, maar enkele dagen vroeger. De jongensschool beschikt over veel eigen gewoontes waar het aan vasthoudt en waarvoor iedere logische verklaring al lang door de tijd verslonden werd. Voor het eerst sinds de uitbraak van covid-19 worden 'externen' toegelaten binnen de muren van Eton.

St Andrew's Day is een soort van opendeurdag waarbij de scholieren uitpakken met hun werk. Ouders en familieleden lopen keuvelend door de impressionante schoolgebouwen. Leerlingen die geschiedenis als verdiepingsoptie hebben, presenteren de bevindingen van hun onderzoek in een magazine: The Eton College History Journal. Ik neem er eentje mee. Het bevat verschillende onderzoekjes met titels als: 'Hoe verlicht waren de napoleontische hervormingen tijdens de Franse bezetting van Egypte, 1798 - 1801?'. De leerlingen beschikken over de rijke archieven van de school voor hun onderzoek. Eton heeft op zich negen uitgebreide bibliotheken waar de leerlingen hun opzoekingswerk kunnen doen. In de loop van de dag houdt de debatclub een openbare sessie waarbij de 'boys' elkaar uitdagen en proberen af te troeven met woorden. De muziekleerlingen geven een concert met Mendelssohn en Tchaikovsky op het programma. De close harmony groep 'Etonality' brengt enkele liederen en het volledige schoolkoor besluit het concert in de grote kapel met 'Blessed Pair of Sirens', een compositie van oud-leerling Sir Charles Hubert Parry, bekend van de officiële

ationale hymne van Engeland 'Jerusalem'. Die indrukwekkende kapel heet officieel de 'Chapel of the King's College of our Lady of Eton beside Windsor', een gotisch bouwwerk met onder meer muurschilderingen van een onbekende Vlaamse meester uit de late 15de eeuw.

Een spel zonder regels

Een van de leraars is bereid om op te treden als mijn gids en de man neemt me mee langsheen de uitgestrekte velden van het college. 'Moet je kijken', zegt hij. We zien een bende leerlingen op een bakstenen muur zitten, ze schreeuwen luid naar de felgekleurde troep die voor hen in de modder ligt te ploeteren. 'Het is de Wall Game', legt mijn gids me uit. 'De Collegers nemen het dan op tegen de Oppidians.' Hij merkt aan mijn gelaat dat ik er niet veel van begrijp en verklaart zich nader: 'De Collegers mag je gerust de slimmeriken van de school noemen die geen schoolgeld betalen. Ze verblijven in de centrale gebouwen. De Oppidians dat is, nou, al de rest.' De leerlingen trekken en duwen en er klinkt een luid gejoel. 'Om eerlijk te zijn: ik snap er zelfs niets van. Ik denk niet dat er veel regels zijn.' Mijn

gastheer nodigt me uit om plaats te nemen op een bankje ter hoogte van een monument geschonken door een Aziatische prins als dank voor zijn opleiding. Er staat in de buurt een koffiestand en ik wil hem op een koffie trakteren. 'Dat is niet nodig. Het is op kosten van de school', lacht hij.

De leraar draagt een donker pak met een witte strik, op zijn schouders rust zijn robe die zijn academische graad toont. 'Mijn ouders zijn gewone arbeiders, weet je', vertelt hij. 'Ik besef heel goed dat ik aan een geprivilegieerde groep lesgeef. Maar op het einde van de dag zijn het gewoon jongens zoals alle anderen.' Ik vraag hem of de school het pad effent naar de macht en hoge posities dankzij het beruchte 'Old Boys'-netwerk? 'Ja, dat kan ik moeilijk ontkennen. Maar aan de andere kant moet je ook willen zien dat de grote meerderheid van de jongens helemaal niet in de politiek of de bankwereld belandt.' Hij steekt zijn hand op naar een groepje leerlingen waarvan hun roos met blauw gestreepte tenues onder de modder zitten. 'Ik denk dat de wedstrijd gedaan is. Nee, ik weet ook niet wie er gewonnen heeft.'

Privilege en arrogantie

Het is natuurlijk net daar waar Eton zo voor bekend en berucht is: het is geen school 'zoals alle anderen'. Het inschrijvingsgeld voor een schooljaar bijvoorbeeld bedraagt volgens de website van de school ongeveer 60.000 euro. Twintig premiers van het Verenigd Koninkrijk werden opgeleid in Eton College, waaronder de negentiende-eeuwse hertog van Wellington maar ook de huidige premier Boris Johnson. De prinsen William en Harry liepen er school en staken af en toe de wandelbrug over die naar Windsor Castle leidt om er hun oma de Queen te bezoeken. Justin Welby, de zittende aartsbisshop van Canterbury, is een oud-leerling en de school huisde ooit een jongen die vrijgesteld werd van het bijwonen van de dagelijkse anglicaanse eredienst omdat hij in zijn thuisland aanzien werd als een levende god.

Old Etonian Musa Okwonga arriveerde op zijn dertiende in 1996 in Eton als een van de zeventig 'King's Scholars'. Hij slaagde voor het toegangsexamen waardoor hij gratis onderwijs kon genieten in Eton. Het is de oorspronkelijke doelstelling van de school, die gesticht werd als liefdadigheidsinstelling door koning Henry VI in 1440. 'Het beste bewijs van de nieuwe status die ik bereikte was mijn schooluniform', schrijft Okwonga. 'Het bestaat uit een zwarte jacquet, een zwarte vest waaronder ik een wit hemd droeg met een gesteven boord en

“ Eton is geen school 'zoals alle anderen'. Het inschrijvingsgeld voor een schooljaar bedraagt volgens de website van de school ongeveer 60.000 euro ”

een dunne, witte katoenen vlinderdas en dan een krijtstreepbroek en zwarte glimmende schoenen.' Volgens de traditie dragen de leerlingen dit nog steeds als teken van rouw voor het overlijden van koning George III in 1820.

Musa Okwonga liep er school tot 1998 en publiceerde in 2021 een boek over zijn tijd in Eton. De man komt uit een Brits-Oegandees gezin dat vluchtte voor het regime van Idi Amin. Hij verloor zijn vader vrij vroeg toen die in Oeganda omkwam in een helikoptercrash. 'One of Them: An Eton College Memoir' leest als een grote afrekening met de school die hem vormde. 'Ik ging naar een kostschool die trots is op alle premiers die het voortbracht. Maar kijk eens naar wat die premiers allemaal aanrichtten.'

veldslagen van de daaropvolgende oorlogen werden er verloren.' Ondanks zijn kritiek reikt de school elk jaar een Orwellprijs uit aan al wie eerlijkheid en klaarheid gebruikt in zijn publieke discours. Eton College wordt ook regelmatig in het politieke debat onder vuur genomen. Op de partijconferentie van Labour in 2021 spuwde de schaduwminister van Financiën Angela Rayner haar gal over de regerende Tory's in niets verhullende woorden: 'We kunnen niet slechter af zijn dan met dat uitschot. Homofoob, racistisch, seksistisch... bananenrepubliek... vies, gemeen, Etonian uitschot.' De vrouw diende zich achteraf te verontschuldigen voor haar uithaal. Angela Rayner is ook in alles het tegengestelde van een Old Etonian: een jonge Noord-Engelse vrouw die zich op haar zestiende verplicht zag om haar school te verlaten, omdat ze zwanger was. Ze groeide uit tot een selfmade woman die door wilskracht en intelligentie kon opklimmen tot wat ze nu is. Het is op zich wel ironisch dat haar partij steevast de conferenties afsluit met het zingen van 'Jerusalem', de hymne van een Old Etonian.

David Cameron

Maar ook bij de Tory's, de natuurlijke partner van de school, bestaat er kritiek op Eton en algemeen op het kostschoolstelsel in het Verenigd Koninkrijk. Michael Gove, een prominent lid van de Tory's, diende nog als minister van Onderwijs onder premier David Cameron. Hij schreef in een opiniestuk voor The Times in 2017 dat het hem bijzonder verbaasde dat de 'opvoeding van kinderen van plutocraten en oligarchen' gezien wordt als 'een activiteit van algemeen nut'. Opnieuw: de rijke machthebbers gaan te veel uit van hun evidente privileges en dat wordt belichaamd door de kostscholen. En weten dat zijn toenmalige baas, David Cameron, een Old Etonian was.

Minder dan vijf procent van de Britse scholieren zit vandaag op een kostschool, maar die vijf procent bevolkt op een disproportionele wijze alle topfuncties in het land. Zo zeggen de talrijke critici van Boris Johnson dat hij denkt dat hij nog altijd op zo'n school zit. 'Zelfs zijn haar zit nog op school', schrijft Richard Beard in zijn boek 'Sad Little Men: Private Schools and the Ruin of England'. 'Het is opvallend dat er nog altijd iets onvolwassens en jongensachtig hangt rond mannen zoals Cameron of Johnson', meent Beard. 'Het lukt hen niet om de rol van een volwassene op zich te nemen, noch lukt het hen om de verdachtmaking van zich af te schudden dat ze fans blijven van allerlei escapades zonder dat ze er de gevolgen van moeten dragen.' Beard was zelf een kostschoolganger in Radley College, ten zuiden van Oxford. Volgens hem produceert het hele systeem vooral mannen met een verwrongen karakter. Ian Fleming, een oud-leerling en de bedenker van James Bond, maakte van zijn spion een Etonian, maar die hield het er maar twee 'terms' vol en werd uiteindelijk van de school gestuurd omdat hij een dienstmeisje verleide. Een van de bekendste rivalen van James Bond, Francisco Scaramanga – de 'Man with the Golden Gun' – was gebaseerd op een jaargenoot van Fleming met dezelfde naam. Scaramanga staat in de muren van Eton gekerfd.

Hij beschrijft de marmeren bustes die vanachter de 'Master's Desk' neerkijken op de leerlingen in de Upper-School, een achttiende-eeuwse aula waar men de namen van de oud-leerlingen inkerft in de houten lambriseringen. 'Niemand vertelde ons dat wij, Etonians, geboren leiders zijn: daar dient de architectuur voor.'

Hij vertelt over de arrogantie van sommige jongens die zichzelf als 'the lads' zien. 'The lads hebben, nog voor ze de in school arriveren, uitgedokerd dat goedaardigheid niet van belang is. Wat telt is dat je opklimt in de maatschappij. In een systeem waarbij jongens opgevoed worden om eerbiedig te zijn tegenover gezagsdragers volstaat het om prestige op te bouwen. De persoonlijke populariteit zal dan wel vanzelf volgen.'

Een van de jongens grapte ooit tegen de zwarte Okwonga dat zijn overgrootvader nog zwarten als slaaf had verkocht. Hij was op dat ogenblik een van de handvol jongens met een zwarte huidskleur.

Kritiek

Is het een toeval dat in 'Peter Pan' de grootste schurk, kapitein Haak, beschreven staat als een Old Etonian? De auteur van het sprookje, James M. Barrie, vertelt ook dat Haak nadien in Balliol College aan de universiteit van Oxford studeerde. Boris Johnson legde toevallig dezelfde weg af. Tot enkele decennia geleden was de school een Brits uithangbord voor de wereld, maar vandaag gaat de reputatie van de school gebukt onder die nadrukkelijke privilegestempel. Old Etonian George Orwell klaagde die vanzelfsprekende privileges van wat Okwonga 'the lads' noemt al in 1941 aan in zijn essay 'The Lion and the Unicorn': 'De slag van Waterloo werd dan misschien gewonnen op de speelvelden van Eton, maar de

“ Minder dan vijf procent van de Britse scholieren zit vandaag op een kostschool, maar die vijf procent bevolkt op een disproportionele wijze alle topfuncties in het land ”

Bijzondere klanten

De High Street is de hoofdstraat van het dorpje Eton. In de buurt van de school tref je drie kleermakerszaken en alle drie richten ze zich op de leerlingen en hun familie. Ik wandel 'Welsh and Jefferies' binnen, een kleermaker die er zich al sinds 1865 bevindt. Vandaag runt een familie van Aziatische oorsprong de handel. Ik kijk wat rond naar de jassen en broeken in typische Engelse stijl. Wanneer de uitbater me passeert, complimenteer ik hem met wat hij aan te bieden heeft. 'Ik heb heel wat bijzondere klanten', weet de vriendelijke man me te vertellen. Zoals het hoort bij een kleermaker blijft hij discreet over wie zijn klanten zijn. 'Ik wil je wel vertellen dat er op een ochtend een prins uit een oliestaat hier binnenwandelde en die wilde dezelfde dag zijn maatpak hebben. En dat is me gelukt', vult hij glunderend aan. Ik mag van hem een Eton schooldas kopen. 'Op voorwaarde dat je hem niet draagt in het VK.' De das is een manier waarop 'old boys' elkaar kunnen herkennen. Het is een vrij gangbare traditie bij de Britten om dassen te dragen van de verenigingen, scholen en universiteiten waartoe je behoort. De das van Eton draagt groenige strepen die men nogal contradictorisch aanduidt als 'Eton blue'.

Beetje dom

Oud-schoolhoofd Tony Little adviseerde zijn vroegere leerlingen dat je als Old Etonian 'beter nooit uit de kast komt', omdat het je toch alleen maar kritiek oplevert. Hij schreef tien jaar geleden een hele tekst om alle vooroordelen tegen Eton te weerleggen in The Guardian, de krant die vaak het meest kritisch is over de kostscholen: 'Eton is een luie manier geworden om alle sociale problemen aan te klagen. Maar ach, laat de werkelijkheid nooit een goede krantenkop in de weg staan.'

Een voorganger van Little sprak ergens in de jaren '30 zijn leerlingen als volgt toe: 'Je hebt misschien ergens gehoord dat je hier voorbereid wordt op een leven van onderscheid tegenover anderen. Dat klopt voor geen meter. Je zit hier omdat je van de straat moet gehouden worden in je formatieve jaren. Daarom zullen we je elk uur dat God je geeft laten werken. Als je een beetje dom bent, dan helpen we je over de horden. Ben je slim dan zullen we je intelligentie peilen en zullen we je straffen als je ondermaats presteert.' Sam Leith, journalist en Old Etonian, herinnert zich nog de 'Reading Over' waarbij de examenresultaten van een hele jaargroep worden voorgelezen in het theatergebouw. Men begint bij de slechtste resultaten die officieel 'General Total Failure' worden genoemd. Het is een vernedering bedoeld om de leerlingen aan te porren om het beter te doen.

Creatie van een elite

Een zakenman noemde de aanvallen en kritiek op zijn Alma Mater 'even zinnig als wanneer een land zijn politieke relaties met het VK zou opbouwen op basis van wat het geleerd heeft over Downton Abbey'. Landbouwer, auteur en Old Etonian Jamie Blackett schrijft in een biografie van een van zijn

oud-leraars: 'Critici beweren dat Eton elitair is, waardoor ze het hele punt van de school missen. Al dat koninklijke geld werd jaren terug geïnvesteerd precies om een elite te creëren. Die critici gaan er ook van uit dat Etonians verder springen in het leven dankzij hun connecties en dat is in zekere zin ook waar. Maar ik kan me niet voorstellen dat iemand gelooft dat Sir Ranulph Fiennes een van de bekendste ontdekkingsreizigers werd zonder dat hij daar een druppel zweet voor moest laten. Of dat Eddie Redmayne zijn Oscar voor zijn rol van Stephen Hawking kreeg door nepotisme.' Blackett zat in de jaarklas met Charles Spencer, graaf en broer van wijlen Lady Diana, filmregisseur Henry Cole, veroordeeld fraudeur Darius Guppy, majoors-generaal Ben Bathurst en Ed Smyth-Osbourne, Booker Prize-finalist Sebastian Mallaby, dirigent Richard Farnes, de oud-premier van Thailand Mark Vejjajiva en de huidige premier van het Verenigd Koninkrijk Boris Johnson.

Ochtendgebed

Dinsdagochtend, de eerstvolgende schooldag na St Andrew's Day, krijg ik de kans om het ochtendgebed bij te wonen in Lower Chapel. Ik neem de wandeling via de mistige velden. Achter me domineert het kasteel van Windsor het uitzicht. Mijn gids wacht me op aan het portaal en gebaart tegen de veiligheidsman dat het 'oké' is. Ik mag plaatsnemen in de banken van de leraars. Omringd door al die witte strikken voel ik me wat 'underdressed'. Voor mij zitten de jongens van wat we in Vlaanderen de eerste graad van het secundair onderwijs noemen. Ze zitten er in hun kenmerkende uniformen in de koorbanken omringd door de indrukwekkende victoriaanse neogotiek. Terwijl de kapelaan het gebed leidt, vraag ik me af van wat er van die jongens die voor me zitten gaat worden. Ik observeer een kostschoolventje met een te grote bril op. Hij zit te prutsen en heeft kennelijk iets grappigs ontdekt dat hij met zijn buurlingen wil delen. Misschien wordt hij wel een volgende eerste minister?

Boris Johnson

Archieffoto van de Britse premier op Eton (midden onderaan)

CHRISTOPHE DEGREEF

Jean-Michel Dogné, vaccinexpert EMA/FAGG

“Ja, er zijn veel meldingen van bijwerkingen voor deze vaccins”

Voor het eerst antwoordt een Belgische topexpert op vragen over de bijwerkingen van de covidvaccins. ‘Voor elke melding die we kennen, zijn er tien die we niet kennen. Ik roep daarop op om alle bijwerkingen van de vaccins te melden’, zegt Jean-Michel Dogné.

Dogné is hoofd van departement farmacie van de universiteit Namen. Daarnaast is hij topexpert bij het Europees Geneesmiddelenagentschap (EMA) en bij het Belgische Geneesmiddelenagentschap FAGG. Hij gaat geen moeilijke vragen uit de weg.

Jean-Michel Dogné: ‘Deze vaccins zijn nog altijd onderhevig aan studiewerk. Ze bevinden zich in fase 3. Dat wil zeggen dat er nog studieresultaten verwacht worden. Dat wil niet zeggen dat eerdere studies onvoldoende resultaten hebben opgebracht. We hebben geen gegevens over efficiëntie en veiligheid op lange termijn hebben. Daarom ook dat we op studieresultaten wachten die ons daar meer over vertellen. De finale studie van bijvoorbeeld het Pfizervaccin wordt verwacht tegen 2023, en dat is de voorwaarde om voorlopig “voorwaardelijk” goedgekeurd te zijn. Pfizer kan echter beslissen om de studie nog langer te laten doorlopen.’ ‘Daarnaast heb je onafhankelijke studies die wereldwijd de efficiëntie van het vaccin bestuderen. Er is bijvoorbeeld een studie van Sciensano over

de efficiëntie van de vaccins in België, per leeftijdsgroep. Dus zowel wat de producenten als de academische wereld betreft, lopen er nog verschillende studies.’

‘Het UK Health Agency publiceert tweewekelijks degelijke en volledig onafhankelijke studies over de efficiëntie van de vaccins, van de booster doses, en van de combinaties van de verschillende vaccins die het voorbije jaar zijn toegediend onder de bevolking. Pfizer doet dat natuurlijk niet, want zij zijn alleen verplicht resultaten te publiceren over hun eigen product. Eigenlijk interesseren in deze fase ons vooral dit soort onafhankelijke gegevens, want de vaccinproducenten hebben ons al een aanvankelijke efficiëntie per vaccin gegeven. Nu komt het erop aan om de efficiëntie op de lange termijn te bepalen, onafhankelijk van de producenten.’

Klopt het dat die aanvankelijke studies voor Pfizer en Moderna werden uitgevoerd bij ongeveer 43.500 mensen? Daarbij: klopt het dat in die studie bij slechts 170 mensen covid is vastgesteld, en dat die grotendeels in de groep niet-gevaccineerden zaten, en dat men zo aan het cijfer van 95% efficiëntie is geraakt? Klopt het vervolgens dat nadat 170 covidgevallen werden vastgesteld, de studie werd stopgezet, en de overige 39.830 deelnemers niet verder werden onderzocht?

‘De cijfers die u aanhaalt kloppen, en gaven bij de groep die gevaccineerd is een risicovoordel van 95 procent tegenover de placebogroep. Mocht diezelfde studie vandaag uitgevoerd worden in een omgeving met weinig viruscirculatie, dan zouden er natuurlijk minder gevallen gedetecteerd worden, en zou je mogelijk een ander resultaat krijgen.’

‘Daarom heb je dus een minimaal aantal covidgevallen nodig om de studie statistisch significant te maken om de efficiëntie van een vaccin te kunnen bepalen. Maar die studie is ook maar gebeurd in de epidemiologische context van 2020. De gegevens van toen kunnen niet zomaar geëxtrapoleerd worden naar nu. Vandaar ook net het nut van onafhankelijke studies. Dat de studie is stopgezet, klopt echter niet. De gevaccineerde groep is opgevolgd wat betreft bijwerkingen.’

‘De studie was wel niet dubbelblind. Daarin hebt u dan weer gelijk. De personen die een injectie toedienden – met een placebo, of het vaccin dus – wisten wat ze aan het toedienen waren. Maar de observatoren die de efficiëntie en veiligheid hebben vastgesteld waren wel “blind”. Het klopt dat in klinische studies dubbelblindheid normaal gezien de gouden standaard is. Dat dit in deze studie niet het geval was, wordt deels gecompenseerd door het feit dat de proefpersonen “terugkeren naar de natuur” en niet weten of ze nu in de placebo- of vaccingroep zaten. Ik denk niet dat deze werkwijze een zware impact heeft gehad op de efficiëntie en de veiligheid van de vaccins. De tijdelijke efficiëntie van de vaccins is daarna overigens bevestigd door het grootschalige gebruik ervan.’

Waarom heeft men zo lang gedacht dat deze generatie vaccins transmissie zouden tegengaan?

‘Deze vaccins nemen in kracht af wat betreft het voorkomen van ziektesymptomen. Twee doses van

bijvoorbeeld AstraZeneca (AZ) zijn efficiënt in het voorkomen van ziektesymptomen tegen de delta-variant, maar die wordt nul na 24 weken.’

‘Een booster dosis van AZ kript de efficiëntie opnieuw op tot 60 procent, wat dus minder is dan de aanvankelijke vaccinatie. Als we iets zeker weten, dan is het dat de vaccins ziekenhuisopnames voorkomen. Opnieuw wat betreft AstraZeneca: als we bij twee doses waren gebleven, dan zou de efficiëntie om opnames te verhinderen terugvallen tot 30 procent. Als we een mRNA-vaccin als booster toedienen bovenop een dubbele dosis AZ, dan stijgt die efficiëntie opnieuw tot 90 procent en houdt ze 10 tot 14 weken aan. Hetzelfde wanneer we een twee doses-vaccinatie Pfizer bekijken: de efficiëntie neemt snel af, en een booster met Pfizer kript die tijdelijk weer op.’

‘Het is van primordiaal belang dat duidelijk wordt of de vaccins op langere termijn efficiënt blijven. Ik dacht aanvankelijk al dat twee doses met het mRNA-vaccin niet zouden volstaan en dat boosters een quasi zekerheid waren, onafhankelijk van de mogelijke varianten die zouden opduiken. Niet iedereen was daar echter van overtuigd. Er zijn flink wat vaccins die een derde dosis vereisen na 6 maanden.’

‘Immunologisch gezien is het zo dat de immuunrespons altijd afneemt als je ouder wordt. Ook voor de werking van vaccins is dat zo. De immuunrespons van vaccinatie van 18-65-jarigen is bijvoorbeeld sterker dan voor 65-plussers. Sciensano kijkt dan naar het effect van vaccinatie op ziekenhuisopnames, per leeftijdsgroep. In absolute cijfers worden er meer mensen in het ziekenhuis opgenomen die twee doses hebben gekregen dan dat er mensen die drie doses hebben gekregen worden opgenomen. Bij de niet-gevaccineerden is het aantal opnames nog hoger.’

Maar het gaat hier in hoofdzaak altijd om oudere personen die worden opgenomen, zowel niet-gevaccineerd als dubbel of driedubbel gevaccineerd?

‘Inderdaad. Bij de 65-plussers is de efficiëntie van twee doses ondertussen bijna teruggebracht tot nul. Gelukkig zorgt de omicronvariant ervoor dat er globaal minder mensen in het ziekenhuis terecht komen. Bij 65-plussers kript een booster de efficiëntie op tot 68 procent vergeleken met niet-gevaccineerden, en tot 65 procent voor de 18-65-jarigen. De efficiëntie neemt wel snel af. Vooral voor ouderen is dat een probleem. Waar zijn de vaccins dus het belangrijkste? Bij de 65-plussers.’

“ We beschikten al vroeg over informatie dat de vaccins niet 100 procent efficiënt waren en dat die efficiëntie ook beperkt was in de tijd ”

Waarom hanteert Sciensano de leeftijdscategorie 18-65-jaar? Dat is een sociaaleconomische parameter die weinig zegt over gezondheid.

'Het beste is dat we per tien leeftijdjaren de efficiëntie van vaccins meten, inderdaad. In dit licht is de leeftijd van 50 jaar belangrijk, en niet 65. Vanaf 50 jaar oud hebben mensen echt belang bij een derde vaccinatiedosis. Met deze omicronvariant zou er in de tabellen in een categorie 18-50-jaar weinig meetbaar efficiëntie-effect zijn voor de booster,

“ Ethisch debat is moeilijk.
Men gaat het liever uit de weg ”

net als bij de 12 tot 17-jarigen. Vanaf 50 jaar is er een statistisch significant voordeel aan booster.

Vanwaar het idee van groepsimmunitet bij vaccinatie van 70 procent van de bevolking?

'Ik denk dat er een begripsverwarring is gebeurd. Men heeft geprobeerd om minstens 70 procent van de bevolking te bereiken. Bij het begin van de campagne, kwamen we uit de tweede golf en moest er koste wat het kost gewerkt worden op het terugdringen van de hospitalisaties en de overlijdens.' 'Mijn advies was dat iedereen moest gevaccineerd worden, en niet 70 of 80 procent van de bevolking, zonder vaccinatie evenwel verplicht te maken. Net omdat het vaccin transmissie niet tegengaat op groepsniveau. Groepsimmunitet wil immers zeggen dat de niet-gevaccineerden profiteren van het feit dat anderen wel gevaccineerd zijn en het virus daardoor minder gaan doorgeven. Dat is niet het geval. De eerste gegevens van de klinische studies wezen al aan dat de transmissie niet volledig werd doorbroken. De niet-gevaccineerden zouden dus ook op individueel vlak minder kunnen profiteren

van de mensen die zich wel zouden laten vaccineren. Daarom was het dus mijn idee dat je niet aan de bevolking moest zeggen dat 70 procent gevaccineerd moest worden, maar dat je moest benadrukken dat iedereen moest gevaccineerd worden. Het probleem met een bepaald percentage, is dat, eenmaal dat percentage bereikt is, iedereen denkt dat de ziekte onder controle is.'

'We beschikten al vroeg over informatie dat de vaccins niet 100 procent efficiënt waren en dat die efficiëntie ook beperkt was in de tijd. We kenden het effect van nieuwe varianten toen ook niet. Al in maart 2021 verschenen er wetenschappelijke artikels die ons vertelden dat groepsimmunitet door vaccinatie niet mogelijk was. Waarom hebben we dat niet benadrukt aan het begin van de vaccinatiecampagne? Omdat we niet "100 procent" konden zeggen, want we kunnen niet 100 procent vaccineren. 100 procent wil namelijk ook zeggen dat kinderen mee moesten gevaccineerd worden.'

'Niemand wilde tijdens de oorspronkelijke Wuhan-variant en de deltavariant het gesprek voeren over groepsimmunitet als gevolg van natuurlijke infecties. De ziekenhuisopnames waren toen lange tijd zeer hoog. Omicron kan in de perceptie over natuurlijke groepsimmunitet misschien verandering brengen. De combinatie van immunitet door vaccinatie en natuurlijke immunitet zal de bevolking waarschijnlijk voor meer dan 90 procent voldoende immuun maken. Maar, reïnfectie is wel degelijk nog altijd mogelijk. Zeker de omicronvariant infecteert gevaccineerden en mensen die eerder al de deltavariant hebben gekregen. Zolang de vaccinatie niet transmissiebeperkend werkt, zullen we altijd herinfecties krijgen. Mijn hoop is dat een nieuwe generatie nasale vaccins, in combinatie met natuurlijke besmetting en basisvaccinatie, zal leiden tot een stabiele situatie van groepsimmunitet.'

Was het niet efficiënter om gericht te vaccineren en vooral de oudere bevolking te vaccineren en te booster? Nu is door een massale vaccinatiecampagne de risico-perceptie over covid enorm opgeblazen. Wat dan weer de beleidsvoorwaarde bleef scheppen om iedereen massaal te blijven vaccineren.

'Vergis u niet: de groepen met comorbiditeit zijn ook groot in de leeftijdsgroep 18-65-jaar.' 'Uw vraag is eigenlijk of personen van 18 tot 50 jaar, die globaal genomen inderdaad minder risico lopen, de vaccinatie niet aangeboden moest worden? Dat is een moeilijke vraag. De hoofdvraag is in de eerste plaats: wie loopt het meeste risico? Daaruit volgt: tot welke leeftijd raden we vaccinatie zeker aan, zoals we bij griep doen?'

'De logica van de covid-vaccinatiecampagne is: het is niet omdat bepaalde erge gevolgen zeldzaam zijn, dat we ze niet moeten proberen te voorkomen. Dat is dezelfde logica als bij polio of tetanus. U mag nu zoeken wie er in het ziekenhuis ligt met tetanus of polio. En toch vaccineren we nog altijd daartegen. Het blijft ook altijd belangrijk om ziektesymptomen te voorkomen, want wie geen symptomen heeft, kan doorgaans niet zo direct

iemand anders besmetten. Zelfs al werkt vaccinatie niet transmissiebeperkend, studies tonen wel aan dat de transmissie tot op bepaalde hoogte wel degelijk wordt tegengegaan gedurende een beperkte periode. Tijdens die periode kunnen ook minder mensen het virus doorgeven. Statistisch gezien valt er daarom wel wat te zeggen voor het vaccineren van gezonde mensen, omdat het risico op besmetting dan globaal genomen afneemt'

'We hadden het risico kunnen nemen om tegen sommige groepen te zeggen: u hoeft zich niet te laten vaccineren, want u loopt minder kans op ernstige vormen. Maar dat zou inhouden dat we meer risico zouden nemen als samenleving - u zou dan ongetwijfeld sterfgevallen in uw omgeving gekend hebben. Daarom dat we aan iedereen vaccinatie hebben aangeraden.'

Wat erg pro vaccinatie pleit, is natuurlijk dat de oversterfte in 2021 beperkt bleef tot pieken zoals die van de griepgolven van 2017 en 2018. Dat lijkt een belangrijke verwezenlijking, al is het nooit zeker waar vaccin-immunitet eindigt en natuurlijke begint.

'Je bent met elk bijkomend vaccin altijd beter beschermd dan zonder vaccin, zelfs al is dat een vaccin tegen een oude variant. Wie zich nu laat vaccineren, heeft nog altijd een verbeterde immunitet gedurende enkele maanden, ook al duikt een nieuwe variant op. Zelfs één vaccindosis van de drie is al interessant. Beetje bij beetje bouwen we zo een bescherming op en maken we ook op de langere termijn besmetting moeilijker. Ook daarom is brede vaccinatie belangrijk, al is het klinisch gezien voor het gros van jonge mensen niet nodig.'

Welke Covid Infectiefataliteitsratio (IFR) – het aantal doden als percentage van alle geïnfecteerden – heeft België gekend?

'De IFR voor de originele variant was in België tussen de 1 en de 2 procent. Maar dat was alleen tijdens de eerste golf. Vandaag zijn onze behandelingen in de ziekenhuizen enorm verbeterd, en is de IFR significant gedaald. Nu is de IFR van een omicroninfectie ongeveer gelijk aan die van een seizoensgriep. Het is echter niet de mortaliteit die een probleem vormt, maar de bezetting van de ziekenhuizen.'

Renaud Mazy, de directeur van Saint-Luc, verklaarde in oktober in een interview bij Doorbraak dat de keuze om de reguliere zorg af te schalen tijdens de eerste golf, een politieke keuze was. Ergo: zonder politieke beslissing hadden ziekenhuizen de gewone zorg liever blijven organiseren. Wat vindt u van die kritiek?

'Dat was inderdaad een politieke keuze. De vraag die u stelt, is eerder ethisch van aard: hoe geven we bepaalde zorg voorrang? Je moet daarbij rekening houden met zowel covid, geplande operaties, als spoedoperaties. De politieke keuze bestond erin dat een bepaalde zorgcapaciteit werd voorbehouden voor normale intensieve zorgen, en andere voor covidspecifieke intensieve zorgen. Die keuze heeft tot problemen geleid in sommige ziekenhuizen, zodat zij geplande operaties niet konden

Jean-Michel Dogné is hoofd van het departement Farmacie van de universiteit van Namen, lid van de Farmacovigilantie-risico-inschattingsgroep van het Europees Geneesmiddelenagentschap EMA en specialist bij het Belgische geneesmiddelenagentschap FAGG.

uitvoeren.'

'Ik heb echter de tweede golf van zeer nabij meegemaakt. Die golf was ernstig. Op dat moment liepen de intensieve zorgen vol en was het eerder een kwestie van tijd vooraleer de ziekenhuizen vol zouden lopen. Iedereen werd ingeschakeld in de covidhulp. Ethisch gezien wil dat zeggen dat je sowieso anderen uitsluit. In een crisis is het dan begrijpelijk dat de politiek wil ingrijpen. Was dat niet gebeurd, dan hadden sommige ziekenhuizen tegen mensen moeten zeggen: er is geen plaats voor u. Iemand met – ik zeg maar iets – een acute astmaaanval, zou dan kunnen sterven. Dat heeft een bepaalde politieke keuze met zich meegebracht, die nadien is blijven nazinderen in het beleid. De golf van afgelopen herfst, dat was veel minder erg, en toen speelde die ethische kwestie niet.' 'Maar u hebt wel gelijk als u zegt dat we vandaag niet in een samenleving leven die kan aanvaarden dat ziekenhuizen vol zijn en dat er daardoor mensen kunnen sterven. Wanneer het eerste jaar een nieuwe ziekte opduikt, en er nog geen adequate

behandeling is, dan kan ik politieke keuzes om bepaalde zorg voorrang te geven, begrijpen. Maar zodra er een vaccin is, wordt het moeilijk om die ethisch moeilijke keuzes uit te stellen.' 'Ethisch debat is moeilijk. Men gaat het liever uit de weg. Maar zelfs in het eerste covidjaar kan men zich vragen stellen bij ethische keuzes om zoveel gewicht te geven aan covidzorg. Want gaan we dat ook doen voor andere ziektes? De denkfout is dan dat we maar tig aantal bedden moeten bijzetten, terwijl het meer om beschikbaar personeel gaat. En in België hebben we al voldoende intensieve zorgcapaciteit vergeleken met de rest van de wereld. Misschien dat de covidcrisis ons laat nadenken over hoe we in de toekomst zulke epidemieën beter kunnen aanpakken.'

Een onaangeroerd thema met betrekking tot de vaccinatiecampagne, zijn de bijwerkingen. Wat zeggen de gemelde mogelijke bijwerkingen ons over de schadelijke kant van de vaccins?

'Ik heb nooit ontkend dat er bijwerkingen zijn, om te beginnen. Een vaccinatiecampagne van meer dan 80 procent van de bevolking zal verschillende bijwerkingen aan het licht brengen. De moeilijkheid is dat statistisch gezien, op zo'n grote populatie die gevaccineerd is, een deel van de populatie sowieso een ziekte zal ontwikkelen, of bepaalde kwalen krijgt, onafhankelijk van de vaccinatie. Maar zij zijn dus gevaccineerd, waardoor het lijkt alsof er een verband is. Het is de taak van de epidemiologie om binnen de populatie gevaccineerden te kijken welke aandoeningen frequenter voorkomen vergeleken met niet-gevaccineerden. Dat doen we op het niveau van het EMA. Hoe groter een populatiestaal is, hoe zuiverder de conclusies mogelijk zijn.' 'Neem het syndroom van Guillain-Barré (G-B), dat voorkomt in 1 tot 2 gevallen per 100.000 niet-gevaccineerde mensen (Een aandoening van het zenuwstelsel die kan leiden tot spierverlamming, meestal na een infectie, maar ook na vaccinatie, red.). Dat geeft sowieso 100 gevallen per jaar in heel België, onafhankelijk van vaccinatie. Een degelijke analyse van het aantal G-B-gevallen na vaccinatie, kan enkel op groot populatieniveau. Daarom bestuderen we dat op het niveau van het EMA, waar alle Europese cijfers worden verwerkt.'

Volgens het FAGG geven 12.000 meldingen na vaccinatie toch aanleiding tot arbeidsongeschiktheid of wijzen ze op een zekere ernst. Meer dan 2.600 meldingen zijn zeer ernstig. Volgens de database van het EMA zijn van de 22.759 mogelijke bijwerkingen gemeld in België, meer dan 13.000 ernstig omdat ze mensen toch enkele dagen ziek maken. Zeker na de boostercampagne is het aantal meldingen opmerkelijk gestegen.

'Hoe meer vaccins gezet worden, hoe meer we de effecten van de vaccins kunnen opvolgen, en hoe meer we erover weten. Al bij de klinische studie van de mRNA-vaccins, wisten we dat de tweede dosis meer bijwerkingen zou geven. Ik denk dat nu ook duidelijk wordt dat ook de derde dosis leidt tot veel meldingen, zonder dat het risico op bijvoorbeeld myocarditis lijkt te stijgen.' 'De covidvaccins hebben aanleiding gegeven tot

heel veel meldingen van bijwerkingen, meer dan voor enig ander medicijn. Daar zijn enkele mogelijke verklaringen voor. Eén: er is nog nooit op deze schaal een meldingscampagne voor bijwerkingen opgezet, wereldwijd. Twee: nog nooit is er zo veel aandacht geweest voor een vaccin of geneesmiddel als voor deze vaccins. We hebben nog nooit op zo'n korte termijn een vaccin op de markt gebracht. Daardoor willen zowel artsen als gevaccineerden zoveel mogelijk bijwerkingen melden. Drie: vaccins zijn reactogeen, wat wil zeggen dat de meeste mensen voelen dat ze een vaccin gekregen heb-

“ Globaal genomen zijn de baten van vaccinatie nog altijd groter dan de risico's, ook voor jonge mensen ”

ben. Zo werken ze. We hadden ons dus ergens wel verwacht aan zoveel gemelde bijwerkingen.' 'Duitsland meldt veel bijwerkingen. Het is dankzij hun database dat we het zeldzaam voorkomen van tromboses hebben kunnen toeschrijven aan de vaccinatie. Je hebt de afwisseling van kleine en grote populaties nodig. Kleine landen zoals België melden in verhouding tot hun populatie dan wel goed, maar de bevolking is met te weinig waardoor je verbanden vaak niet statistisch kan vaststellen.' 'Zijn er meerdere bijwerkingen mogelijk? Zeker. De meldingscijfers zijn altijd een onderschatting, dat

is een zekerheid. Voor elke melding kan je ervan uitgaan dat er minstens tien soortgelijke bijwerkingen zijn die niet gemeld zijn.'

Er komen vele verhalen over ernstige bijwerkingen onze richting uit. Zoals het geval van een twintigjarige die na zijn eerste vaccinatie ernstige hartritme stoornissen ontwikkeld heeft. Hij werd ontraden om het tweede Pfizer vaccin te nemen. Hetzelfde met een vaststelling van een zenuwaandoening bij een veertiger, gemeld bij het FAGG, maar sindsdien door niemand verder onderzocht. Een vaak weerkerend verhaal is dat de medische wereld officieel geen verband durft vast te stellen. Wat zegt u?

“ Ik overtuig liever op basis van argumenten, dan dat ik hoor dat iemand zich gewoon laat vaccineren omdat hij anders geen CST-pas krijgt ”

'Ik kan alleen maar het belang van melden benadrukken. We weten dat er altijd onder-rapportering is. Een vaccin heeft baten én risico's. Globaal genomen zijn de baten van vaccinatie nog altijd groter dan de risico's, ook voor jonge mensen. Myocarditis is voor jonge mensen een bijwerking van de vaccinatie, maar wordt nog altijd meer veroorzaakt door infectie met covid. Maar op individueel niveau zijn er natuurlijk wel degelijk mensen die slachtoffer

zullen zijn van myocarditis door vaccinatie, en het misschien nooit door covid hadden gekregen. De keuze bij een vaccinatiecampagne gaat naar wat beter is voor het collectieve niveau.' 'Maar wat ik wil benadrukken, is dat mensen op persoonlijk niveau wel degelijk beter moeten geïnformeerd worden over de risico's en de baten. Voor jonge mensen betekent dat dat het voordeel van vaccinatie klein is, maar nét iets groter dan het risico op zware covid. Die zaken moeten met de huisarts worden doorgesproken. Vervolgens moet elk individu zelf een beslissing nemen. Daarom ben ik geen voorstander van verplichte vaccinatie. Ik zal nooit iemand van 20 veroordelen omdat hij zich niet laat vaccineren. De individuele keuze is belangrijk, maar moet geïnformeerd zijn. Dat wil zeggen dat een persoon zich ook ten volle bewust moet zijn van de risico's van niet vaccineren.'

Wie is aansprakelijk voor vaccinatieschade? Op collectief niveau brengt de vaccinatiecampagne dan wel meer baten dan dat ze risico's inhoudt, er is nog altijd een belangrijk ethisch-filosofisch verschil tussen een infectie oplopen, waar niemand schuld aan heeft, en schade oplopen door een verplicht vaccin.

'Dat is een erg juridische zaak. Er is een gedeelde verantwoordelijkheid tussen de Europese lidstaten van het EMA, en de producent, afhankelijk van de bijwerking. Op de website van het FAGG staat een hele procedure voor wie klacht wil neerleggen na een bewezen bijwerking. Belangrijk om weten is dat de vaccinproducent wel degelijk de verplichting heeft om de bijwerkingen en risico's van haar product op te volgen.'

'Bij een vaccinatieverplichting door de overheid zou het de ethische verplichting van een land zijn om een compensatiemechanisme uit te werken voor vaccinatieschade. Ik heb nu geen weet van een verplichte vaccinatie die zou uitgewerkt worden in België.'

Wat vindt u van het gebruik van een vaccinatiepas?

'Ik denk dat de vaccinatiepas misschien nodig was in landen die een lage vaccinatiegraad hadden, zoals Frankrijk. Ik ben geen expert in deze materie, maar ik denk dat het zaak is om te kijken naar welk effect de vaccinatiepas heeft gehad op de vaccinatiegraad.'

'De vaccinatiepas is een manier om de mensen tot "de juiste" keuze te dwingen. De pas maakte dat mensen zich lieten vaccineren om bepaalde dingen nog te kunnen doen. Ik denk dat we het CST nu moeten lossen gezien de epidemiologische situatie. Daarom wil ik persoonlijk liever volledig concentreren om zonder vaccinpas mensen te overtuigen. Ik overtuig liever op basis van argumenten, dan dat ik hoor dat iemand zich gewoon laat vaccineren omdat hij anders geen CST-pas krijgt. Een jaar geleden had ik het makkelijker om mensen te overtuigen met argumenten. Ik verkies een gezondheidszorgbeleid dat op informatie en keuze gestoeld is, in plaats van nu mensen op deze manier tot een derde dosis dwingen. Dat doet me pijn.'

FILIP MICHIELS

Frankrijk aan de vooravond van de presidentsverkiezingen

EEN LAND OP ZOEK NAAR ZICHZELE

Op 10 april trekken de Fransen naar de stembus om een nieuwe president te kiezen. Frankrijk beleefde onder Macron bijzonder turbulente jaren: de gele hesjes zetten het land in vuur en vlam, radicale islamisten maakten opnieuw een aantal slachtoffers en de ooit zo trotse Franse auto-industrie bleef stevig in de klappen delen. We trokken enkele dagen door *la France profonde*, op zoek naar de stand van het land.

De eindeloos ogende *routes départementales* slingeren zich door een glooiend landschap van bossen en weilanden. Ze worden maar mondjesmaat onderbroken door dorpjes die in Vlaanderen hoogstens als een gehucht bestempeld worden. Ze dragen er namen als Clamecy, Corbigny of Bazolles. De *café tabac de la Place* sloot er vaak al jaren geleden de deuren, openbaar vervoer is er nauwelijks en voor een arts of tandarts moet de verouderende bevolking al snel een halfuur rijden. Welkom in de Morvan, een even prachtig als desolaat stukje Frankrijk in de Bourgogne. Onder meer in deze regio kwamen de *gilets jaunes* medio 2018 voor het eerst op straat, als een protestbeweging die aanvankelijk vooral gericht was op de almaar stijgende brandstofprijzen.

Diepe kloof

De oproer van de gele hesjes groeide al snel uit tot een veel bredere sociale en politieke revolutie, die ook de diepe maatschappelijke kloof illustreerde die de voorbije decennia bij onze zuiderburen ontstaan is. Tegenover de vaak hoger opgeleide elite in de grote steden – waar technocraten aan

de knoppen zitten van de ontzagwekkende Franse administratie – staat een vaak laagopgeleide en geleidelijk verder uitdunnende plattelandsbevolking. 'Die exodus vanuit het Franse platteland dateert niet bepaald van gisteren', vertelt Jean-Mathias Joly. 'De jongste jaren ging er veel aandacht naar de uittocht van jongere hoogopgeleiden die naar Parijs of Lyon trekken, maar het probleem is structureel. Ook de middelgrote steden zien al jarenlang almaar meer administratieve functies en regionale bevoegdheden wegvloeien naar die grote metropolen en krijgen het dus lastig om zich staande te houden.'

Joly werkt als journalist voor *Le Journal du Centre*, de belangrijkste regionale krant in de Bourgogne. Hij schrijft al jarenlang over de uittocht op het Franse platteland en de sociale en politieke gevolgen daarvan. We hebben met hem afgesproken in het modernst ogende café van Nevers, de admini-

regio een tweede verblijf, en in de zomer is het hier echt prachtig, klinkt het. 'Maar op de landbouw en aanverwante activiteiten na is er hier qua werk niet zo veel meer te beleven. Ik hoef je natuurlijk niet te vertellen dat het economische belang van die sector al jarenlang afneemt. Vroeger had je hier in de regio – net zoals in alle andere rurale gebieden in Frankrijk – ook nog heel wat kleine industriële bedrijfjes. Het merendeel daarvan is intussen gesloten of ze hebben de echte productie zien vertrekken naar lageloonlanden. Daardoor is ook de tewerkstelling flink geslonken.'

'Toen de jongeren vaker hoger onderwijs gingen volgen in de grote steden, bleven ze daar vaak ook hangen, waardoor de bevolking in de kleine dorpen stelselmatig verouderde', vervolgt Joly. 'Scholen sloeten hun deuren, en op de koop toe werd er vanuit Parijs ook nog eens flink het mes gezet in allerlei openbare diensten die van groot belang zijn voor de sociale samenhang. Denk aan de postkantoren, materniteiten of ziekenhuizen. Er werd ook stevig geknipt in het aanbod aan openbaar vervoer. Op de koop toe moesten overal op het Franse platteland de kleine dorpswinkeltjes plaats ruimen voor de grote supermarkketens, die je vandaag geconcentreerd ziet rondom elke middelgrote Franse stad. De sociale en economische impact van dit alles werd stelselmatig onderschat, maar heeft wel veel kwaad bloed gezet.'

Bevallen in de eigen auto

Je kan je afvragen waarom de lokale politiek én de lokale afgevaardigden die in Parijs iets in de pap te brokkelen hebben, zich de voorbije jaren niet harder verzet hebben tegen de sociale afbraak op het platteland. Niet alleen uit eigenbelang - omdat de eigen regio ook het eigen politieke wingewest

“ Uiteraard is een postkantoor in Parijs veel rendabeler dan eentje hier op het platteland, maar je moet als politicus het bredere kader zien ”

De Morvan is een prachtig stukje Frankrijk, maar de afstanden zijn er groot.

stratieve hoofdstad van het departement Nièvre, hartje Frankrijk. Het stadje ligt aan de Loire en gaat prat op een charmant ogende binnenstad, maar ook hier laten de gevolgen van de leegloop zich voelen. Enkele decennia geleden telde Nevers nog 50.000 inwoners, vandaag zijn dat er nog hooguit 35.000. In de binnenstad doet de leegstand pijn aan de ogen. 'Veel Parijzenaars hebben hier in de

is - maar ook omdat de groeiende sociale kloof tussen het Franse platteland en de steden al jarenlang even druk onderzocht als becommentarieerd is door Franse sociologen en politicologen. 'Dat politieke verzet is wel degelijk gegroeid', geeft Joly aan. 'Ik herinner me een dorp in de buurt van Auxerre waar een tiental jaar geleden de materniteit gesloten werd. Uit protest hebben de lokale politici toen beslist om geen verkiezingen meer te organiseren, maar zo'n acties zijn niet meer dan een druppel op een hete plaat.'

'Frankrijk is een uiterst centralistisch georganiseerd land. Alles wordt in Parijs beslist en vervolgens in concrete uitvoeringsplannen gegoten door de almachtige administratie. Lokale verkozenen hebben doorgaans nog weinig grip op dat hele proces. Zeker niet als ze niet tot het politieke kamp van de president behoren die op dat moment aan de macht is. En vergeet niet dat het platteland ook economisch en demografisch veel minder voorstelt dan de steden. Wanneer je in Parijs als député een ruraal departement vertegenwoordigt, wordt er gewoonweg veel minder naar je geluisterd.'

Les technocrates

Toen de *gilets jaunes* vier jaar geleden haast uit het niets op straat kwamen, protesteerden ze in eerste instantie tegen de forse stijging van de brandstofprijzen. Het waren immers vooral de inwoners van het platteland, waar de afstanden groot zijn, die hierdoor in hun portemonnee getroffen werden. Onderliggend speelde er evenwel veel meer: het ging om een gedeelte van de Franse bevolking dat zich niet langer gehoord voelde en dat het volledig gehad had met *les technocrates* in het verre Parijs. Jean-Mathias Joly: 'In sommige kringen werden de manifestanten - zeker toen het tot grootschalig geweld kwam - al vlug weggezet als extreemrechtse populist. Zo zaten er zeker een aantal bij, maar de rode draad was toch veeleer dat het mensen waren die doorgaans minder goed opgeleid waren en op een lager niveau werkten. Mensen die vaak al aan de rand van de Franse samenleving leefden, soms letterlijk maar ook figuurlijk. Haast allemaal waren ze de politiek spuugzat. Soms stemmen ze dus extreemrechts, maar nog veel vaker gaan ze helemaal niet meer stemmen. Omdat ze gewoonweg niet meer geloven dat die politiek voor hen nog iets kan betekenen.'

'Ook de voorbije jaren zijn politici hier blijven denken en ageren in klassieke links-rechts termen, maar zo werkt het niet meer vandaag', luidt het. 'Vanuit dat klassieke discours kan de politiek eenvoudigweg geen antwoord meer bieden op uitdagingen waarmee mensen hier op het platteland geconfronteerd worden. Neem nu de discussie over het al dan niet sluiten van een postkantoor in een klein dorpje. Uiteraard is een postkantoor in Parijs veel rendabeler dan eentje hier op het platteland, maar je moet als politicus of administratie het veel bredere kader zien en je bereid tonen *out of the box* te denken. Idem dito voor de sluiting van een station waar hooguit twintig reizigers per dag opstapen, of voor de sluiting van een materniteit die de nationale norm van het jaarlijkse aantal bevallingen niet haalt. Je wil niet weten hoeveel vrouwen

Fabien Bazin

Fabien Bazin, ex-burgemeester Lormes

“Macron werd 5 jaar geleden tot president verkozen door amper 6 procent van het totale Franse electoraat”

hier de voorbije jaren in een auto of ziekenwagen zijn bevallen, omdat ze niet tijdig in het moederhuis geraakten. De pure management-logica werkt hier niet. Misschien kan zo'n postbeambte die maar vijf klanten per dag ziet er ook andere sociale of administratieve taken bij nemen.'

Onderhuidse woede

Net geen vier jaar nadat de eerst gele hesjes op straat kwamen, lijkt het protest grotendeels doodgebloed, mede door de strenge sociale beperkingen die de pandemie met zich meebracht. Maar onderhuids broedt er nog altijd evenveel woede en onbegrip, want een echt politiek antwoord is er nooit gekomen. 'Kijk, vandaag bieden er zich nu al twee extreemrechtse presidentskandidaten aan. Zij zijn samen al goed voor minstens 30 procent van de stemmen. Die mensen houden er heus niet allemaal een racistisch wereldbeeld op na. Ik ken zelfs heel wat ex-communisten die nu op het Rassemblement National (het vroegere Front National, FNI) stemmen, omdat de ooit zo machtige communistische partij hier volledig weggevaagd is.' 'Nog een voorbeeld: bij de laatste regionale verkiezingen ging zomaar eventjes 70 procent van de Fransen niet stemmen. Dat is echt *du jamais vu*. Ik merk dat vooral de jongeren totaal geen vertrouwen meer hebben in de politiek. Dat kan uiteraard niet zonder gevolg blijven. President Macron pakte als antwoord op het protest van de gele hesjes

dan wel uit met zijn *grand débat*, maar dat was toch vooral een pr-operatie. En wat is er geworden van de voorstellen die de gewone Fransen mochten lanceren, waardoor ze meer inspraak zouden krijgen? Die liggen nu te vergelen in de archieven.'

Telewerk

Waar 15 jaar geleden zowat 77 procent van de totale Franse bevolking in een stadsomgeving woonde, loop dat percentage intussen al op tot 81 procent. Al dient daar meteen aan toegevoegd dat men in Frankrijk al vanaf 4.000 inwoners van een stad spreekt. Een veel groter percentage van de bevolking leeft dus nog altijd op het platteland, zij het dan in ietwat forser uit de kluiten gewassen dorpen. Deze cijfers bevestigen dat de uittocht vanuit het platteland nog niet meteen gestopt is. Toch zijn er hier en daar wel signalen dat onder meer de beproevingen tijdens de pandemie - en uiteraard ook de forse doorbraak van het telewerk die daarmee gepaard ging - stilaan voor een trendbreuk kunnen zorgen. In combinatie met de almaar stijgende huurprijzen in de grote steden en de bijzonder krappe behuizing daar. Die voorzichtige trend kreeg zelfs al een naam: *la revanche de de la campagne*. Onder meer Fabien Bazin, van socialistische signatuur, toont zich een politieke pleitbezorger van dat hernieuwde optimisme. Bazin - zelf nochtans geboren en getogen in Parijs - was twintig jaar burgemeester van Lormes en is vandaag voorzitter van de departementsraad van de Nièvre. Hij haalde een aantal jaren geleden al de nationale media met zijn plan voor een *bouclier rural*. Kort samengevat: de vlotte toegang tot diensten van algemeen belang moet wettelijk worden vastgelegd. Zo zou je vanuit elke gemeente op maximaal drie kwartier rijden een materniteit moeten kunnen bereiken. Een medische spoeddienst of postkantoor mogen hooguit een halfuur rijden zijn. Landelijke gemeenten moeten ook meer financiële

Jean-Mathias Joly, journalist

“Je wil niet weten hoeveel vrouwen hier in een auto zijn bevallen, omdat ze te laat in het moederhuis geraakten”

- De Morvan biedt een kader dat je, zeker op een kille winterdag, als 'desolaat' zou kunnen omschrijven.

armslag krijgen door een andere verdeling van de belastingen. En arts en, die de voorbije jaren massaal weggetrokken op het platteland, zouden na hun studies verplicht moeten worden om minstens enkele jaren in een kleine plattelandsgemeente te presteren. Aanmoedigingspremies, waarmee de voorbije jaren volop geëxperimenteerd werd, blijken immers niet te volstaan.

Platteland als politiek laboratorium

We treffen Bazin thuis in zijn eenvoudige woning in Lormes, een dorp van 1.400 zielen *aux portes du Morvan*, anderhalf uur rijden van het 'stedelijke' Nevers. Omringd door bossen en meren, maar in een kader dat je zeker op een kille winterdag zonder al te veel scrupules als 'desolaat' kan omschrijven. 'Klopt niet', verzekert een voluntaristische Bazin ons. 'We hebben hier meer dan veertig lokale verenigingen, en allerlei nieuwe initiatieven - zowel cultureel als economisch - rijzen hier nu als padenstoelen uit de grond. En de oude woningen gaan hier tegenwoordig als zoete broodjes van de hand. Alleen lijken de administratie en de politici in Parijs dat nog niet begrepen te hebben. Maar kijk, er komen nu presidentsverkiezingen aan. Het moment is dus gekomen om deze problematiek prominent op de politieke agenda te zetten.' Ook Bazin wijst de loodzware Franse bureaucratie, veelal bevolkt door bollebozen die op dezelfde scholen zaten en dezelfde Parijse milieus frequenten, met de vinger. 'Zij hanteren modellen die hun deugdzaamheid en rendement bewezen hebben in de grote steden. Diezelfde modellen passen ze ook toe in zeer landelijke departementen. Die overdreven zucht naar uniformiteit en het gebrek aan flexibiliteit breken hen nu zuur op. Bovendien zijn de steden ook oververtegenwoordigd in het parlement en in de regering, waardoor de leegloop van het platteland en de echte oorzaken daarvan decennialang verwaarloosd werden. Macron is

wat dat betreft nog een stuk erger dan Hollande en Sarkozy, die nochtans ook al geen schitterend rapport konden voorleggen. Om de gemoederen wat te bedaren, wordt er dan hier en daar een mooie cheque uitgeschreven voor een prestigeproject, maar structureel is er de voorbije jaren niets verbeterd.'

Buitenwijken

Bazin toont zich dan ook bijzonder ongerust over de politieke impact van de nog steeds groeiende sociale kloof binnen de Franse samenleving. 'We zien de verwoestende gevolgen daarvan in de buitenwijken van steeds meer grote steden', zegt hij. 'Maar ook op het platteland wordt de schade die de nalatige staat aan de samenleving heeft toegebracht almaar groter. Na de eerste geweldadige acties van de gele hesjes heeft de pandemie de impact daarvan de voorbije jaren enigszins verdoezeld, maar onder de oppervlakte borrelt die sociale vulkaan langzaam verder op. Ik kreeg net cijfers binnen die aangeven dat de overheid de voorbije vijf jaar 15 miljard euro bespaard heeft op sociale huisvesting. Wie werd daardoor getroffen? De jongeren en de sociaal zwaksten. Een stevig deel van de Fransen voelt zich verweesd en verwaarloosd, en zowel links als rechts hebben hierbij boter op het hoofd. Dit kan politiek niet zonder gevolgen blijven.'

Bazin kijkt daarvoor in eerste instantie niet naar radicaal rechts of links, maar wel naar die Fransen die de politiek volledig links laten liggen. 'Peilingen geven aan dat momenteel amper 65 procent van de Fransen overweegt om te gaan stemmen. Dit zou het allerlaagste percentage ooit zijn bij de presidentsverkiezingen. En vergeet niet dat Macron vijf jaar geleden al tot president werd verkozen door amper 6 procent van het totale Franse electoraat. Hij is president, jazeker, maar op een gegeven moment moet je durven concluderen dat het systeem écht niet meer werkt. We moeten de democratie en het systeem dus opnieuw van onderuit opbouwen en daarvoor is het platteland nu het meest geschikte laboratorium.'

Een land in systeemcrisis

Het is een analyse die je in Frankrijk wel vaker hoort: Macron is erin geslaagd klassiek links en rechts min of meer te verenigen in zijn *La République en Marche*, met een project dat niet uitgesproken links of rechts is. Een soort van sociaal-democratisch liberalisme, met een sterk internationale inslag, gericht op Europa en op die bevolkingsgroepen die doorgaans beter opgeleid zijn. Zij genieten volop mee van de voordelen van de globalisering. Bij klassiek links en rechts werd de voorbije jaren dan weer vooral puin geruimd. Zeker de ooit zo machtige Franse PS is vandaag hoogstens nog een schim van de partij die ze ooit was. En tegelijk zagen klassiek links en rechts zich ook gedwongen om zich een stukje radicaler te positioneren, in de hoop zich voldoende van Macron & co te differentiëren.

Leek de politieke herverkaveling van Macron vijf jaar geleden nog een sublieme zet, dan rijst nu

almaar meer de vraag of hij het politieke centrum niet vooral een stuk kleiner heeft gemaakt. Té klein om de doorsnee Franse bevolking nog echt aan te spreken en te vertegenwoordigen. 'Ik sluit echt niet uit dat de tweede ronde van de presidentsverkiezingen voor een verrassing van formaat kan zorgen', stelt Fabien Bazin onomwonden. 'Macron heeft een vaste aanhang van 20 tot 25 procent, maar tegelijk zijn er almaar meer Fransen die echt een grote afkeer koesteren van hem. Dé hamvraag wordt dus voor wie zij in de tweede ronde gaan stemmen. Ik denk dat het nog wel eens behoorlijk spannend zou kunnen worden.' 'We mogen natuurlijk niet de fout maken om de hele plattelandsbevolking politiek onder eenzelfde noemer te klasseren', waarschuwt journalist Jean-Mathias Joly. 'Ook daar zitten linkse en rechtse kiezers, maar net zo goed aanhangers van Macron. En dus is het nu vooral uitkijken hoe groot de onvrede écht is, en welke politieke prijs Macron daarvoor zal betalen. Maar dat er sprake is van een grote politieke malaise en dat er zeker bij de op het platteland oververtegenwoordigde 'lagere klassen' veel woede leeft, dat lijkt me wel zeker. Vergeet niet dat Macron in zijn beleid ook niet echt radicaal

▲ **Renault**
De Renault-fabriek van Flins was decennialang de grootste op het Franse vasteland.

“ Als binnenkort de productie van de Renault Zoë en de Nissan Micra wordt stopgezet, rollen er voor het eerst in zeventig jaar geen auto's meer van de band in Flins ”

afgeweken is van wat voorgangers zoals Hollande of Sarkozy deden. Ik heb dan ook het gevoel dat dit land almaar meer geconfronteerd wordt met een systeemcrisis.' 'In essentie is Frankrijk anno 2022 een republikeinse monarchie, met een extreem machtige president aan het hoofd', vervolgt de journalist. 'Het politieke stelsel is hier veel minder representatief en parlementair dan in pakweg een aantal Scandinavische landen. Paradoxaal genoeg zijn de meeste Fransen tot vandaag nog altijd best te vinden voor dat systeem. Het lijkt wel alsof ze nood hebben aan een sterke chef op wie ze dan ook regelmatig eens goed kunnen afgeven.'

Technologische transitie

Dat Frankrijk anno 2022 een land op zoek is naar een nieuwe toekomst, blijkt niet alleen uit de groeiende tegenstelling tussen het platteland en een deel van de stedelijke elite. Al jarenlang worstelen de Fransen ook met de gevolgen van de de-industrialisering en de uittocht van heel wat grote bedrijven naar lage loonlanden. De gevolgen daarvan zijn nergens zo zichtbaar als in de ooit zo roemrijke Franse auto-industrie. In 2014, nog geen tien jaar geleden dus, tekende de sector nog voor de rechtstreekse tewerkstelling van 201.000 Fransen, zo blijkt uit cijfers van sectorfederatie CCFA. Daar kwamen dan nog eens enkele honderduizenden indirecte jobs bovenop. Uit cijfers die de linkse vakbond CGT vorig jaar publiceerde, moet blijken dat er sinds 2008 al 52.000 directe banen verloren zijn gegaan bij de grote Franse autoconstructeurs. Terwijl de Franse overheid de voorbije jaren nochtans 8 miljard steun uittrok voor de sector. Renault, Peugeot en Citroën kozen er evenwel voor om hun productie in eigen land af te bouwen en nieuwe fabrieken in te planten in lageloonlanden, waar vaak ook minder strikte milieuvorschriften gelden, klinkt het uit vakbondshoek. 'Het beste bewijs daarvan is dat onder meer de Dacia, de Renault Clio en de Peugeot 208, drie van de populairste automodellen in dit land, vandaag niet langer op Franse bodem worden geproduceerd.' De vakbond legt hiermee effectief de vinger op een pijnlijke wonde, maar vergeet er wel bij te vermelden dat ook het gebrek aan flexibiliteit van de beruchte Franse vakbonden zelf een rol speelde in de beslissing van de Franse constructeurs om de productie van hun nieuwe modellen naar het buitenland te verhuizen. Hoe dan ook, tienduizenden arbeiders – vaak ook laaggeschoold – deelden de voorbije jaren in de klappen. De versnelde elektrificatie van het wagenpark zal hun situatie er wellicht niet op verbeteren.

De grootste Renault-fabriek

Om de impact van die evolutie te meten, trekken we vanuit de Morvan richting Flins, een wat grauw ogende gemeente op veertig kilometer van Parijs. Daar, vlakbij de Seine en de autosnelweg, wordt al zeventig jaar autogeschiedenis geschreven. Renault Flins was decennialang de grootste Renault-fabriek op het Franse vasteland. Onder meer de R16, de legendarische R5 en de uitermate populaire Clio zagen er het daglicht. De voorbije jaren liep de productie al stelselmatig terug, maar toch kwam de aankondiging in 2020, dat Renault binnenkort in Flins helemaal geen nieuwe wagens meer zal produceren, keihard aan in Frankrijk. Als binnenkort ook de productie van de elektrische Zoë en de Nissan Micra er wordt stopgezet, rollen er voor het eerst in ruim zeventig jaar geen auto's meer van de band in Flins. En dit zou voor de regio rond Parijs een nieuwe economische opdoffer betekenen. Intussen wordt de megafabriek wel klaargestoomd voor een nieuwe toekomst. Renault kondigde eind 2020 aan dat de fabriek – in het kader van het zogenaamde Refactory-project - zou worden omgebouwd tot een site die gespecialiseerd is in de ombouw en revisie van

▲ **Renault**
In de Renault-fabriek van Flins zag de legendarische R5 het daglicht.

tweedehandswagens op industriële schaal. Lees: een schakel in een nieuw circulair model, waarbij onder meer het koetswerk, de batterijen en allerlei mechanische onderdelen eerst hersteld en vervolgens zo maximaal mogelijk gerecycleerd zullen worden. Hoeveel jobs er zo finaal gered zullen worden, is voorlopig nog koffiedik kijken. De Renault-directie maakt zich sterk dat er in Flins tegen 2025 opnieuw meer dan tweeduizend werknemers aan de slag zijn, de vakbonden tonen zich wantrouwig. En Alexandre Saubot, de voorzitter van France Industrie, bond begin februari de kat ook al de bel aan op een persconferentie. 'Frankrijk werd de voorbije jaren geconfronteerd met een sterke de-industrialisatie. Om het tij te keren, moeten de belastingen op de productie in Frankrijk met 35 miljard verminderd worden,' zo klonk het. 'Tegelijk moet er zwaar worden ingezet op de technologische en ecologische transitie.' De inzet is dan ook groot: in 2019 waren er nog ruim 3,1 miljoen Fransen aan de slag in de industrie en 68 procent van die werknemers werkte in grote of middelgrote bedrijven. Een verdere afbouw van de werkgelegenheid in de cruciale autosector zou rampzalige gevolgen hebben voor de hele Franse economie. Om van het Franse zelfbeeld nog maar te zwijgen.

Zware klap

Dat ze van de slaagkansen van die transitie ook soms letterlijk wakker liggen in Flins, is wellicht nog een understatement. Op straat zie je haast uitsluitend Renaults, en rondom de reusachtige Renault-site strekken zich haast alleen sociale woonwijken uit. 'Dit dorp ademt Renault, al zeventig jaar lang. Een volledige sluiting van de fabriek zou hier en in de dorpen in de buurt een sociaal drama veroorzaken', weet ook de uitbater van bar-

tabac Le Cyrano, op een boogschuit van de fabriek. 'Het probleem is natuurlijk dat ze voor dit nieuwe project veel minder werkrachten nodig hebben, en dus groeit de onrust in het dorp. Peugeot heeft hier enkele tientallen kilometers verderop ook een fabriek, en daar lopen de zaken voorlopig nog een stuk beter.'

Mohammed (48), nog in werkkledij en paradoxaal genoeg zelf in een aftandse Audi rijdend, toont zich ietwat optimistischer over de toekomst. Al koestert ook hij de nodige reserves, na al de herstructureringen die hij de voorbije jaren in Flins al meemaakte. 'Ik arriveerde hier in 2005', vertelt hij. 'Eerst heb ik jarenlang dashboards in elkaar gestoken. Later, toen ook de productie van de Nissan Micra er bijkwam, ben ik doorgegroeid en mocht ik zelf mensen opleiden. In mijn beginjaren maakten we hier de Clio 3 en Clio 4, maar de productie daarvan zit intussen in Turkije. Veel later zijn dan de Micra en de elektrische Renault Zoë gekomen. De Zoë is onze laatste baby, de Micra blijft toch een Japanse auto.'

Toen hij in Flins aan de slag ging, draaide de fabriek nog op drie ploegen, vandaag schiet er maar één meer over. 'Hoeveel jobs er exact verloren zijn gegaan, kan ik niet zeggen, maar het zijn er in ieder geval flink wat', klinkt het. 'Toen de directie anderhalf jaar geleden aankondigde dat de pure productie hier op zijn laatste benen liep, was dat voor iedereen een zware klap. De recyclage en de opwaardering van onderdelen uit tweedehandswagens, dat is toch een heel ander verhaal. *C'est un autre métier, quoi.*'

Nieuwe profielen

'Zelf heb ik geluk: als opleider blijft mijn job voorlopig buiten schot', vervolgt Mohammed. 'Heel wat arbeiders moesten afvloeien, maar er komen nu stilaan ook wat nieuwe profielen bij en

ik moet hen hier ook verder opleiden. Met deze nieuwe fabriek speelt Renault uiteraard wel in op de toekomst, waarin recyclage almaar meer aan belang zal winnen. Persoonlijk ben ik dus nog redelijk optimistisch. Binnenkort zouden er hier ook opnieuw twee ploegen aan de slag gaan, maar de tewerkstelling uit de glorie-dagen keert natuurlijk nooit meer terug.'

Of hij dan nog een echte toekomst ziet voor de industriële autoproduktie in Frankrijk, waar de loonkosten uiteraard een pak hoger liggen dan pakweg in Roemenië of Turkije? 'Wat we hier nu gaan doen, dat is iets heel anders dan de pure productie. Maar elektrische wagens in Frankrijk, daar geloof ik wel nog in.' Renault zelf kondigde medio vorig jaar alvast zware investeringen aan in de productie van nieuwe elektrische modellen in een volledig gemoderniseerde fabriek in Douai, vlakbij de Belgische grens. In welke mate die nieuwe investeringen ook de werkgelegenheid bij de Franse autogigant in eigen land op peil zullen houden, blijft voorlopig een open vraag.

Oprukkend islamisme

Op onze terugkeer naar België lassen we nog een laatste halte in: Roubaix. Bekend omwille van de legendarische wielervedbaan, berucht omwille van de weinig florissante economische situatie en sinds kort ook omwille van het oprukkende islamisme. De Franse televisiezender M6 draaide hier enkele maanden geleden een reportage in een van de belangrijkste winkelstraten van de stad, hier en daar noodgedwongen met verborgen camera. De reportage veroorzaakte grote beroering in Frankrijk. Van theehuizen waar mannen en vrouwen strikt gescheiden zaten over boekhandels met fundamentalistische lectuur tot een speelgoedwinkel met poppen in de aanbidding zonder ogen, mond of neus. Dit zou immers strijdig zijn met de opvattingen van de islam.

Na de reportage werden zowel de programmamakers als een getuige die aan het woord kwam met de dood bedreigd. Zij krijgen voortaan politiebescherming. En presidentskandidaat Eric Zemmour bestempelde Roubaix tijdens zijn volgende meeting prompt als Afghanistan op twee uur rijden van Parijs'. Het communitarisme en de militante islam zijn in de Noord-Franse stad al enkele jaren aan een stevige opmars bezig. De weinig florissante economische situatie is daar niet vreemd aan. Roubaix staat geboekstaafd als de armste stad van Frankrijk, met een werkloosheidspercentage van 31 procent.

De textielindustrie kreeg hier de voorbije decennia zware klappen en heel wat laaggeschoolden met Noord-Afrikaanse roots verloren er hun baan. Zij vielen terug op hun geloof en op de lokale islamitische gemeenschap. De stad telt intussen zeven moskeeën, op een bevolking van nog geen honderdduizend inwoners.

Lokale politici zagen er, uit plat politiek opportunisme, blijkbaar geen graten in om zoete broodjes te bakken met de islamisten. Zo moet de (rechtse!) burgemeester zich binnenkort voor de rechtbank verantwoorden omdat hij het op een akkoord zou

hebben gegooid met een islamitische vereniging met een behoorlijk twijfelachtige reputatie. Steun in ruil voor stemadvies, zeg maar. 'Roubaix is voor almaar meer moslims een "comfortabele" stad geworden', stelde La Voix du Nord-journalist Bruno Renoul onlangs in een interview met het blad *Marianne*. 'Er heerst een moslim-sfeer en de autochtone bevolking heeft dat min of meer leren accepteren.'

Doodsbedreigingen

Een lange wandeling door het stadscentrum lijkt dit min of meer te bevestigen. In heel wat straten spat de armoede haast van de gevels. Het vuilnis ligt her en der opgestapeld en de mensen die we aanspreken, praten liever niet met een journalist over dit gevoelige thema. Een lokale advocaat met politieke ambities van wie de zus enkele jaren geleden naar Syrië trok, werkte mee aan de M6-reportage. Hij kreeg doodsbedreigingen en wordt nu bewaakt. Een interview geef hij niet. De voorzitter van de lokale handelsvereniging vindt dat de reportage de hele stad in diskrediet brengt en stemde wél in met een interview. Tot ook hij op het allerlaatste moment afbelde.

In de rue Lannoye, waar ook een groot gedeelte van de M6-reportage werd gedraaid, waan je je eerder in Noord-Afrika dan in Frankrijk. We tellen minstens een vijftal halal-slagerijen, een handvol winkels met uitsluitend islamitische kledij, enkele islamitische boekhandels en een aantal obscure verenigingen die ondergebracht zijn in half vervallen panden. Weinig opmerkelijk voor wie ook af en toe eens door Molenbeek of Bergerhout struint, maar net de vaststelling dat het uitgesproken communitarisme en de radicale islam nu ook oprukken in een middelgrote Franse stad, shockeerde toch nogal wat Fransen. De banlieue van Parijs, Marseille of Lyon, tot daar toe, maar Roubaix? In een land waar aanslagen in de naam van de militante islam de voorbije jaren al honderden slachtoffers maakten en waar de politiek meer dan elders in Europa vasthoudt aan een strikte scheiding tussen kerk en staat, kan dit niet zonder politieke gevolgen blijven.

▼ **Roubaix**
In Roubaix spat de armoede haast van de gevels.

KATRIEN BONNE

Joram (21) en Jef (20) over jong zijn in coronatijd

“ONZE GENERATIE ZAL DE BROKKEN MOGEN LIJMEN”

De voorbije twee jaar raasde een virus over de aardbol. Alsof dat nog niet erg genoeg is, brak onlangs aan de Europese buitengrenzen ook een oorlog uit. Nee, jong zijn in 2022 is niet zo eenvoudig als het zou moeten zijn. Twee jonge mensen, op de drempel van een volwassen bestaan, blikken vooruit naar een toekomst die ze hoe dan ook zelf willen vormgeven.

Joram Deconinck is 21 en studente journalistiek in Brussel. Momenteel volgt ze stage bij het jongerenmedia-agentschap StampMedia, waar ze hoofdzakelijk focust op het thema van de mensenrechten. In haar vrije tijd danst ze salsa en bachata en maakt ze op haar skateboard de hoofdstedelijke straten onveilig. Jef Druyts is net geen 21 en studeert politieke wetenschappen aan de KU Leuven. Zijn vrije tijd wordt grotendeels opgeslorpt door het European Youth Parliament (EYP), waarvan hij een jaar lang het voorzitterschap bekleedt. 'Niet zozeer de politieke thema's als wel de vriendschappen met jongeren uit heel Europa vormen de motor die me bij EYP gaande houdt. Ik heb vrienden uit Armenië, Azerbeidzjan en Oekraïne, en in wezen zijn we allemaal hetzelfde. Dat gedachtengoed wil ik graag voortzetten.'

Corona nam een flinke hap uit jullie jonge leven. Uitgaan, vriendschappen smeden, spontaan en ongedwongen plannen maken en zelfs de rebel uithangen kon even niet meer. Hoe hebben jullie die periode beleefd?

Jef: 'Covid sloeg toe in mijn eerste academiejaar. Daardoor was er toch één semester met ex cathedra onderwijs en een normaal universiteitsleven. Vreemd genoeg kwam corona ook als geroepen: mijn eerste examenreeks draaide uit op barslechte resultaten en eigenlijk kon het zo niet verder. Omdat ik geen vrienden meer mocht zien, zat er niets anders op dan veel en grondig te studeren, wat gelukkig tot een goede uitslag heeft geleid. Toch kwam er ook een moment waarop ik huilend met mijn moeder aan de telefoon hing: "Wat heeft studeren nog voor zin, de wereld gaat er aan!". Ik heb me lang slecht gevoeld, want mensen ontmoeten is voor mij essentieel.' 'Gelukkig had ik net mijn toenmalige vriend leren kennen en was ik zelden alleen, in tegenstelling tot veel andere jongeren die op kot zaten te vervelen. Wat me echt door die moeilijke periode heeft gestuurd is Twitter. Normaal uit ik mijn frustraties aan de eettafel, maar mijn vriend deelde mijn politieke interesses niet. Twitter bleek een heerlijke uitlaatklep, om op tijd en stond te ventileren.'

Joram: 'In eerste instantie kwam corona als een zegen. Die eerste golf vond ik zalig: de maatschappij kwam tot stilstand, scholen en winkels gingen op slot, er daalde een soort van rust neer. Ook de saaiheid en het applaus voor de zorg deden deugd. Maar naarmate de crisis vorderde en de maatregelen werden aangescherpt, was de lol er na een tijdje wel af. Ik heb in Brussel bijna 6 maanden avondklok uitgezeten: een lastige periode waarin ik me enorm beperkt voelde in mijn vrijheid. De voorbije 3 jaar journalistiek heb ik nauwelijks medestudenten gezien, het gros van de lessen verliep online. Bij momenten was dat loodzwaar, ik heb me zeker minder goed in m'n vel gevoeld.' 'Sociale media worden je poort naar de buitenwereld maar ze vertekenen ook de werkelijkheid: online is het vooral van joepie en tof en wauw. Hoe saai lijkt je leven dan wel niet in vergelijking met dat van anderen? Als je dat niet weet te doorprikken, creëren sociale media een ideaalbeeld dat nauwelijks bij te benen valt. In die periode nam ik ook de beslissing om te stoppen met studeren. Achteraf was er spijt, het heeft me met beide voeten weer op de grond gezet: de keuze om er opnieuw voor te gaan heb ik toen veel bewuster gemaakt, vanuit de wil om het dit keer goed te doen en te vertrouwen op mijn slaagkansen. Gelukkig ben ik ook iemand die snel aan de alarmbel trekt wanneer het wat minder gaat. Kunnen praten, durven praten helpt altijd. Dat, en het nu en dan omzeilen van de avondklok en blijven feesten: de druk van de ketel halen was bij momenten simpelweg een noodzaak!'

Jef: 'In het begin volgden mijn vrienden en ik heel

nauwgezet de maatregelen, in zoverre dat onze Instagramfoto's soms op boosheid werden onthaald omdat ze niet in lijn leken met de regels. Met het vorderen van de tijd werd dat diffuser: vandaag weet niemand nog precies wat de maatregelen zijn, laat staan dat ze rigoureus worden opgevolgd. Ik begrijp die evolutie wel. In de aanpak van de crisis zijn de jongeren al te vaak over het hoofd gezien. Niet vergeten dat jonge mensen op een totaal andere manier dan volwassenen nood voelen aan elkanders gezelschap. Vandaar dat het verzet met elke nieuwe maatregel toenam: jullie houden geen rekening met ons? Foert dan. En rebelleren hoort bij jong zijn hè.'

Eén van de gevolgen van de pandemie is onder meer dat de polarisering toenam. Het meningsverschil – toch een fundament van ons democratisch bestel – ontardt steeds vaker in scheldpartijen, diepgeworteld onbegrip en zelfs onverholen afkeer of haat. Wordt er onder jonge mensen nog volop gediscussieerd, of gaan jullie heikele thema's liever uit de weg?

Jef: 'Ik vind: je bent baas over je eigen lichaam. Niemand hoort je te verplichten tot vaccinatie of een andere medische behandeling. Je blijft ook maar beter kritisch door niet zomaar alles voor waar aan te nemen. Jammer genoeg is het debat over vaccinatie gaandeweg verdeeld geraakt in twee tegenstrijdige kampen. Met aan de ene kant zij die geloven in vaccinatie en aan de andere kant de complotdenkers. Maar wat met de grote groep daartussen in: werden zij voldoende gehoord? Mensen die zich om medische redenen niet kunnen of durven vaccineren, die complicaties kregen bij een eerdere vaccinatie, of gewoon schrik hebben voor het onbekende: kan dat nog? Men had deze mensen moeten overhalen met rationele argumenten, in realiteit werden ze hoofdzakelijk genegeerd en net die polarisatie dreef hen in de armen van de complotdenkers.' 'Een vriendin van mij was aanvankelijk een tikje ongerust over het vaccin, maar de hetze rond de coronapas heeft haar volledig doen afhaken. "Als ik mij moet laten prikken om op café te gaan, laat dan maar." Mijn leeftijdsgenoten gaan hete hangijzers dus niet uit de weg, niet onder elkaar en ook niet op sociale media. Ze zijn misschien niet zo activistisch als vroeger, hun ongezuurde mening geven durven ze wel. Ze zijn mondiger geworden en ze weten wat ze willen. Op zich is dat een positieve evolutie.'

Joram: 'Wie niet gelooft in de wetenschap of het vaccin zal ik heus niet verketteren. Ik begrijp meestal wel waar het vandaan komt. Ik deel dan mijn zienswijze en voor mij volstaat dat. Welke zin heeft het om elkaar voor afwijkende meningen met de vinger te wijzen? Zelfs mensen met dissidente denkbeelden kunnen er interessante ideeën op nahouden. Wie weet steek ik er wel iets van op. Toch straf dat mensen zo snel en zo hard verdeeld zijn geraakt, dat had ik echt niet verwacht. Al denk ik wel dat zodra alles normaliseert, de hardliners weer zullen verdwijnen.'

Sociale media, gedreven door algoritmes die zich voeden met likes en persoonlijke interesses, zullen dat proces van verdeeldheid alleen maar versterken. Slagen jullie erin om uit die bubbels van gelijkgezinden te breken?

Jef: 'Ik heb altijd in een witte omgeving vertoefd, op de middelbare school in Antwerpen en nu ook op de universiteit. Het blijkt heel moeilijk om dat te veranderen. Dankzij EYP heb ik het geluk veel mensen te ontmoeten uit het buitenland. De helft van mijn Facebookvrienden is bij wijze van spreken niet-Belgisch.'

'Op die manier kom ik in contact met andere culturen, al durf ik mezelf er wel op te betrappen hoe weinig dichte vrienden ik heb met een verschillende achtergrond of compleet andere denkbeelden dan de mijne. Jammer, want ook hun verhalen doen er toe en verruimen mijn blik op de wereld.'

Joram: 'Ik ben geboren in Brugge, een vrij wit en conservatief bastion: al snel voelde ik de nood om daar uit te breken. Het heeft mijn rebelse kant gevoed, ver weg van wat mainstream is. Nieuw en onbekend trekt me meer aan dan vertrouwd en routineus. Daarom ben ik zo nieuwsgierig naar mensen die anders denken dan mij. Maar vertoef ik daarom in andere bubbels? Wellicht omring ik mij toch eerder met mensen zoals ik, niet conventioneel, en minder met mensen die traditioneel Vlaams denken of rechts geïmponeerd zijn. Die algoritmes versterken dat natuurlijk, door aan te bieden wat in mijn comfortzone ligt.'

'Gelukkig versterkt mijn opleiding wel degelijk de behoefte om andersdenkenden te gaan opzoeken.' Nog één van de naweën van corona, al zitten de gespannen geopolitieke situatie en de globalisering er ook voor iets tussen: de prijzen die stijgen, het spook van de inflatie dat weer opdoemt. Reden om ongerust te zijn?

Jef: 'En of! In mijn omgeving is iedereen oprecht bezorgd. Hoe gaan we dat later allemaal kunnen betalen? Mijn zus werkt intussen en zij speelt regelmatig Immoweb af: "Ik moet zeker nog x aantal jaren thuis blijven wonen en de helft van mijn loon opzietten om ooit – misschien – een eigendom te kunnen verwerven. Maar zeker is dat niet", vertelt ze.'

'Vroeger was het leven financieel een pak eenvoudiger. Ik hoop dat de politiek hard nadenkt over hoe ze de woningcrisis wil aanpakken. Als je kijkt naar hoe de woningprijzen maar blijven klimmen en naar de lonen in diezelfde periode: daar gaapt een enorme kloof. Misschien willen we allemaal te veel en willen we het te snel en moeten we weer leren sparen.'

'Anderzijds merk ik een soort van mentale shift dat materieel bezit ook niet alles is. Een eigen huis kan best leuk zijn en voor velen is het een doel, maar net zo goed willen tal van jonge mensen de wereld zien, ervaringen opdoen, leuke dingen organiseren met vrienden. En dat kost ook geld. Heel veel geld. Een eigen huis hebben, dat is voor hen gewoon geen must meer. Delen wordt het nieuwe hebben.'

▲ **Jef Druyts**
Student Politieke Wetenschappen

“Mijn leeftijdsgenoten gaan hete hangijzers dus niet uit de weg. Ze zijn misschien niet zo activistisch als vroeger, hun ongezouten mening geven durven ze wel”

Joram: 'Niet alleen later zal het leven prijziger worden, dat is nu al het geval. Alles is superduur en heel vaak moet ik me dingen onttrekken. Met 20 euro vul ik niet langer een winkelkar voor een weekje eten. Dat de gas- en elektriciteitsprijzen door het dak gaan baart me serieuze zorgen. Ga ik mijn kot nog kunnen betalen?'

'Om rond te komen maak ik lange dagen in het weekend – in een restaurant, een supermarkt en een occasionele interim –, maar ik denk dat ons nog barre tijden te wachten staan. Niet dat het me ongelukkig maakt hoor, voorlopig ben ik content met wat ik heb.'

'Ik merk rondom mij wel hoe veel jongeren ervan dromen om rijk te worden, een mooi huis te bezitten, een chique wagen. Een trend die de sociale media volgens mij alleen maar versterken: voortdurend brengen ze je in contact met zotte influencers, die zich vooral een status aanmeten door wat ze hebben en niet door wie ze zijn. Die constante lifestyle promotie is een niet aflatende hersenspoeling.'

'Gelukkig blijf ik er weinig vatbaar voor. Miljonair worden of een eigen woonst staan absoluut niet op mijn verlanglijstje, wel de rekeningen kunnen betalen en als het kan nog iets overhouden ook. Werken is daartoe de beste remedie. En mijn loonbrief? Die zal ik vooral opsouperen aan fijne momenten met vrienden of reizen.'

Ook aan de klimaattransitie zal binnen afzienbare tijd een fors prijskaartje kleven. Los daarvan: wat te denken van de opwarming van de aarde? Denken jullie dat het tij nog te keren valt, of is het intussen vijf na twaalf?

Jef: 'Eerlijk? Ik liet er vroeger meer mijn slaap voor. Het probleem is zeker niet minder urgent geworden is, alleen ben ik ervan overtuigd geraakt dat de mens dit wel zal oplossen. Dat ik niet langer ga betogen voor het klimaat komt wellicht doordat ik me niet helemaal achter de organisatie kan scharen, maar ik ben wel blijven lezen en me informeren. De doemberichten geloof ik niet meer, ze zullen alleen uitkomen als we niets doen. Kan het sneller? Natuurlijk, ook al zijn we serieus op weg naar een duidelijke visie over hoe we kunnen samenleven met de planeet. Denk maar aan hernieuwbare energie, recycling, stappen met een positieve impact. Ik ben niet zo bang meer, wel nog ongerust.'

Joram: 'De opwarming van de aarde wordt nauwelijks aangepakt en ik vind dat megafrustrerend. Het is onze generatie die de brokken zal mogen lijmen, hoewel deze crisis niet door ons veroorzaakt werd.' 'Het gebrek aan daadkracht ervaar ik als ontzettend egoïstisch en kortzichtig: ik zie de pijlsnelle aftakeling van de aarde met lede ogen aan. Als we op deze manier blijven doorgaan komt het echt niet goed. Ik geloof nochtans sterk dat de mens in acute crisissituaties tot veel in staat is en dat veranderingen snel kunnen plaatsvinden, maar die *sense of urgency* lijkt nog altijd niet te zijn doorgedrongen.'

Trachten jullie zelf het goede voorbeeld te geven?

Jef: 'Als jongere is het niet zo moeilijk om het klimaat te respecteren. Ik zit sowieso altijd op de trein, tram of bus en vlees koop ik nauwelijks. Anderzijds neem ik vaak het vliegtuig, het is dus een beetje geven en nemen. Voor volwassenen is dat minder evident: werk en openbaar vervoer vallen zelden te combineren. Ook het stichten van een gezin maakt die ecologische voetafdruk alleen maar groter. Zelf word ik weldra 21 jaar en nog altijd heb ik geen rijbewijs op zak. Ik mis het niet, ik geloof ook niet persé dat ik later een wagen zal nodig hebben. Dat hoop ik althans, want een auto is naar het schijnt ontzettend duur.'

Joram: 'Bijna al m'n kleren zijn tweedehands, net als mijn meubels die ik vervolgens pimp: Brussel is wat dat betreft een goudmijn. Wat je hier allemaal niet vindt op straat! Ook de deeleconomie slaat ontzettend aan. Plastic en onnodige verpakkingen tracht ik te vermijden, en ik neem standaard het openbaar vervoer. Het zijn kleine dingen, geen groots engagement.'

Over engagement gesproken: hoe kijken jullie aan tegen de liefde? Geloven jullie nog steeds in die ene Ware of is een promiscue levenswandel meer van deze tijd?

Jef: 'Veel van mijn vrienden houden vast aan het ideaalbeeld van huisje, tuintje, kindje. In de aanloop naar dat traditionele gezin wordt wel volop en zonder de minste schaamte geëxperimenteerd. Wij praten heel open over seks en relaties. Oudere generaties mogen dan denken dat wij losgeslagen zijn, persoonlijk ben ik ervan overtuigd dat het er vroeger niet anders aan toeging, tenzij dan meer toegedekt. Ik ken mensen met polyamoreuze relaties: daar wordt in mijn omgeving wel op gereageerd, maar niet persé negatief, veeleer uit nieuwsgierigheid. Het is zeker niet zo dat de jeugd nu alles maar normaal vindt, al is normaal misschien niet het juiste woord.'

'In mijn tienerjaren geloofde ik niet in het concept van de ware, ik vond dat een archaisch beeld. Met ouder worden en door mijn voormalige vriend te leren kennen ben ik stilletjes gaan uitkijken naar iemand om mee samen te leven, samen te groeien. Een synoniem voor een geslaagd bestaan is dat niet noodzakelijk.'

Joram: 'Monogamie lijkt nog altijd het te bereiken ideaal, het klassieke gezin de hoeksteen. Valt dat voor mij toevallig zo uit en maakt het me gelukkig: top. Als de liefde op mijn pad komt zal ik haar verwelkomen, maar ik ben er niet actief naar op zoek en het is zeker geen voorwaarde om me voldaan te voelen.'

'De meeste jongeren die ik ken maken absoluut geen punt van seks, geaardheid, genderfluiditeit. Het taboe daarrond is stilaan aan het verdampen. En het cliché van de slet versus de versierder geldt steeds minder naarmate we ouder worden. Misschien drukt onze samenleving die stempel nog, maar in mijn vriendenkring mag een vrouw zo promiscue zijn als ze zelf wil.'

▲ **Joram Deconinck**
Studente Journalistiek

“Misschien drukt onze samenleving die stempel nog, maar in mijn vriendenkring mag een vrouw zo promiscue zijn als ze zelf wil”

Ook MeToo heeft heel wat in beweging gebracht: seksueel geweld en intimidatie tegen vrouwen en mannen wordt steeds minder getolereerd.

Jef: 'Destijds liep ik hand in hand met mijn vriend over straat, al zijn er zeker plaatsen in België waar ik dat niet zou durven doen. Ook in Leuven werd ik al nageroepen of lastig gevallen, maar dat is peanuts in vergelijking wat mijn vriendinnen moeten doorstaan. Lange tijd was uit de kast komen geen punt, vandaag worden mensen met een andere geaardheid helaas weer probleemloos gelabeld en belachelijk gemaakt, ook in de politiek. Dat moeten we in het oog houden, want in essentie gaat het over mensen die gewoon zichzelf willen zijn en daar niemand kwaad mee doen.'

Joram: 'In Brussel maken mijn vriendinnen of ik wel elke dag vervelende situaties mee. Ik heb geleerd om stevig op te komen voor mezelf, maar het kruipt onder je vel. Te veel meisjes die ik ken werden al aangerand of verkracht, het is een groot maatschappelijk probleem. Politie en justitie doen nog altijd te weinig, het wordt niet au sérieux genomen. Op feestjes wordt geregeld aan mijn kont gezeten of aan mijn borsten geprutst, en wel degelijk door leeftijdsgenoten: ook mijn generatie heeft nog altijd niet goed begrepen dat onschuldig geflirt iets helemaal anders is dan jongeren vastgrijpen of blijven aanspreken tegen hun wil. Een goede klasvriend die zich niet kon inhouden – vies, toch? – heb ik laten vallen. Ik ben er klaar mee, met zulke mannen. Hun gedrag zou niet langer mogen worden weggelachen, geminimaliseerd, of niet serieus genomen worden door de wet. Een vriendin van mij werd verkracht en ondanks de grote bewijslast blijft die veroordeling maar achterwege.'

'Toch denk ik dat onze generatie het steeds minder gaat pikken om als vrouw achtergesteld te worden: qua loon, inzake carrièrekansen, in een relatie. We hebben er genoeg van. En dat zullen we steeds manifester laten blijken. Met ons gaan ze niet meer sullen.'

Laten we afsluiten met een positief geluid. Droom eens wild, fantaseer erop los: wat houdt een geslaagde toekomst voor jullie in petto?

Jef: 'Dat mijn huidige vriendengroep de tand des tijds doorstaat en binnen enkele decennia nog steeds intact is. Uiteraard droom ik van een huis en een job en welvaart, maar wat ben je daarmee als je het met niemand kunt delen? Familie en vrienden vormen voor mij het onwankelbare fundament waarop alles steunt. Ze zijn het aller, allerbelangrijkst.'

Joram: 'Ik heb geen lijstje klaar zitten. Geef mij maar dalen, om er telkens weer vlotjes uit te klauteren op weg naar de volgende piek. Goed geleefd hebben betekent intense ervaringen verzamelen en bijzondere mensen leren kennen. Zodat ik op mijn 80ste nog altijd een kleine, warme, hechte kring om me heen heb. Dat, en een kloeke gezondheid natuurlijk: daar valt of staat alles mee!' □

ROAN ASSELMAN

CULTUURSTRIJD in de Verenigde Staten

De 'culture wars' ('cultuurstrijd') werden door de gevestigde media in de Verenigde Staten lange tijd stiefmoederlijk behandeld. 'Serieuze' journalisten en opiniemakers hielden zich bezig met belasting-politiek, sociale zekerheid, inflatie en gewapende conflicten in het Midden-Oosten. 'Amokmakers in de marge' waren de enigen die hun tijd verdeden met uitgebreide rapportages over de gevaren van een nieuwe beeldenstorm, de massale opkomst bij de meest recente anti-abortusbetoging of het gebruik van nieuwe persoonlijke voornaamwoorden door 'genderfluïde' kinderen.

Een kentering werd ingezet met de verkiezing van Donald Trump. De zakenman uit New York maakte van zijn voorstel om een grensmuur te bouwen het symbool van de nieuwe immigratiekoers die het land zou varen. Met zijn campagne ging deze 'amokmaker in de marge' lijnrecht in tegen de aanbevelingen van zijn eigen partijbonzen. Die hadden in een 'post-mortem' van de verkiezing van 2012 een aantal aanbevelingen geformuleerd. Eén, zo niet de belangrijkste, was het belang van meer inclusief taalgebruik jegens immigranten en etnische minderheden. The Donald had andere plannen. Zijn politiek buikgevoel deed hem het autopsieverslag verticaal klasseren en een koers uitstippelen die de – terecht en onterechte – angsten van heel wat Amerikanen over het nakende verlies van de 'Amerikaanse cultuur' tot een electoraal machtig wapen kneedde. De mainstream media werden plots gedwongen om de visie van een substantiële minderheid (?) van het land au sérieux te nemen. Het was een onaangename ontwakking voor een establishment dat tijdens acht (voor hen) vredige Obamajaren in slaap gewiegd was.

Progressieve storm

Onder conservatieve opiniemakers was ondertussen de overtuiging gegroeid dat de teleurstellende resultaten in Washington D.C. het gevolg waren van een culturele shift binnen de Amerikaanse samenleving. Ondanks de electorale overwinningen die de Republikeinse Partij – de politieke formatie die het meest geassocieerd met het Amerikaans conservatisme – nu en dan boekte, leek de

“ De identiteit van een natie wordt niet bepaald door haar marginale belasting-tarieven, handelsbalans of staatsschuld. Dat zijn kenmerken van een overheid, niet van een gemeenschap ”

progressieve storm niet te gaan liggen. Meer nog: Republikeinse hoogwaardigheidsbekleders bewezen steeds vaker lippendienst aan het progressief gedachtegoed van hun tegenstrevers om electoraal te kunnen meespelen.

Een nieuwe generatie conservatieven, politiek volwassen geworden tijdens het presidentschap van Barack Obama, concludeerde dat een terugtrekking uit de cultuurstrijd in ruil voor de occasionele belastingverlaging of defensie-investering niet langer aanvaardbaar was. Zij wouden een conser-

vatieve new deal. Expliciet of impliciet erkenden zij daarbij het belang van de Breitbart Doctrine, genoemd naar de conservatieve journalist en oprichter van Breitbart News, Andrew Breitbart.

Breitbart Doctrine

De Breitbart Doctrine is het idee dat politiek stroomafwaarts ligt van cultuur. Dat de acts van het politieke circus afhankelijk zijn van de stukken die in het cultureel theater worden opgevoerd. Waarover in de kamers van het parlement gediscussieerd wordt, is, met andere woorden, een rechtstreeks gevolg van de door de elites geschuwde 'toogpraat'. Willen conservatieve Amerikanen een einde maken aan links-liberale wetgeving, dan moeten zij eerst het cultureel debat winnen. De identiteit van een natie wordt immers niet bepaald door haar marginale belastingtarieven, handelsbalans of staatsschuld. Dat zijn kenmerken van een overheid, niet van een gemeenschap. Het 'kostbare, sociale weefsel' van een natie wordt geweven door materies met een morele insteek. Drie van deze onderwerpen controleren in grote mate de culturele slinger die de laatste decennia naar links doorsloeg: ras, abortus en transgenderisme.

Slavernij

Elk debat over ras begint bij de 'erfzonde' van de Verenigde Staten: de zwarte slavernij. Tot zo'n tachtig jaar na het einde van de Onafhankelijkheidsoorlog was het legaal voor blanke (en zwarte) Amerikanen om hun landgenoten met Afrikaanse

roots als een hybride vorm van roerende eigendom te houden. Geen 'zaak' of 'ding', daarvoor waren ze te menselijk. Maar ook niet helemaal 'mens', toch niet op dezelfde manier als de blanke burgers van de nieuwe republiek.

De federale grondwet verhief deze 'bijna-mensheid' tot een constitutioneel beginsel. Zo drongen de zuidelijke staten van het nieuwe verbond erop aan dat hun slaven zouden meetellen wanneer het aantal zitjes in het federale parlement berekend werd. Aangezien de slavenpopulatie zelf niet mocht deelnemen aan verkiezingen, betekende dit dat blanke zuiderlingen een groter electoraal gewicht zouden krijgen dan hun noordelijke broeders. Uiteindelijk werd een overeenkomst bereikt die de geschiedenis zou ingaan als het 'three-fifths compromise': een zwarte slaaf zou dezelfde politieke waarde krijgen als zestig procent een blanke man, zij het dat dit politiek kapitaal ingezet zou worden door hun blanke meesters.

1619 Project

Het compromis had niet de bedoeling om de relatieve, intrinsieke waarden van menselijke levens te kwantificeren. Het was simpelweg de uitkomst van politiek gehakketak tussen vertegenwoordigers van staten die elk zoveel mogelijk politieke invloed wensten te verkrijgen in de nieuwe federatie. Zuidelijke slaveneigenaars eisten meer inspraak op basis van het enorme aantal zwarte Amerikanen dat hun landerijen bewerkte, terwijl noordelijke tegenstanders meenden dat enkel 'burgers' in aanmerking konden komen ter bepaling van de politieke macht van hun staat.

Wat het three-fifths compromise wel deed, was slavernij vereeuwigen in het Amerikaans grondwettelijk recht – en in het Amerikaans collectief geheugen. Want wanneer Amerikanen spreken over discriminatie en rassenrelaties wordt geregeld teruggegrepen naar het pre-Lincoln tijdperk. En sommigen gaan daarin heel ver. Zo plaatste Nicole Hannah-Jones van The New York Times in haar 1619 Project de Amerikaanse wordingsgeschiedenis volledig in functie van (het behoud van) het instituut van de slavernij.

Een van de meer controversiële beweringen was de stelling dat een van de voornaamste motieven van de Britse kolonisten om de onafhankelijkheid uit te roepen de bescherming van de zwarte slavernij was. Deze claim kreeg weinig bijval van historici. In een brief die in haar eigen krant werd gepubliceerd, uitte een collectief van hen sterke bedenkingen bij het project en vroeg om feitelijke correcties, waarbij ze de auteurs ervan beschuldigde ideologie boven geschiedkundige feiten te verheffen.

Raciale gelijkheid

Met het einde van de Burgeroorlog werd de periode die in de Amerikaanse geschiedenis gekend staat als Reconstruction ('Reconstructie') (1865-1877) ingezet. Dit tijdvak stond in het teken van een door de federale overheid opgelegde en afgedwongen re-integratie van de rebellerende gebieden (de 'Confederatie'). Deze heropname ging gepaard met anti-slavernijbeleid aangestuurd door

Republikeinen in Washington D.C. en gehaat door Democraten in de voormalige Confederatie.

De uiteindelijke mislukking van de Reconstructie betrof het lot van zwart Amerika na de terugtrekking van de federale troepen uit de zuidelijke territoria. Slavernij was dan wel afgeschaft, maar dat betekende nog niet dat de zwarte Amerikanen in

“ Dat de Verenigde Staten heel wat op ras gebaseerde wanpraktijken op haar kerfstok heeft, betwist niemand. Maar 2022 is 1963 niet ”

alle opzichten de gelijke van de blanke Amerikaan was of moest zijn. Dit was geen zeldzame overtuiging onder blanke Amerikanen, ook niet onder hen die tijdens de Burgeroorlog aan de zijde van de Unie hadden gestreden. Ja, slavernij als instituut diende te verdwijnen, maar raciale gelijkheid, dat was voor velen een brug te ver.

▼ 'Hunted Slaves', 1862 © Smithsonian

Seperate but equal

De Democraten die na de Reconstructie opnieuw de macht grepen in de voormalige Confederatie drukten er in snel tempo wetgeving door die van raciale segregatie the law of the land maakte. Zwarte Amerikanen 'promoveerden' zo van slaven tot tweederangsburgers. Deze wetgeving – doorgaans gekend als 'Jim Crow'-wetgeving – werd grondwettig geacht door het Amerikaans Hoogerechtshof in haar berucht Plessy v. Ferguson-arrest (1896). Daarin erkende het Hof de separate but equal-doctrine van zuidelijke Democraten. Raciale segregatie was oké, zolang beide rassen maar een 'gelijke' behandeling kregen. Deze doctrine was problematisch om twee redenen. Ten eerste omdat ze bevestigde dat zwarte en blanke Amerikanen te verschillend waren om als 'gelijken' behandeld te worden onder de Amerikaanse (grond)wet. Ten tweede omdat de 'verschillende gelijkheid' geen uitwerking kreeg in de praktijk: faciliteiten voorzien voor zwarte Amerikanen waren manifest inferieur aan de voorzieningen voor hun blanke landgenoten. Bovendien

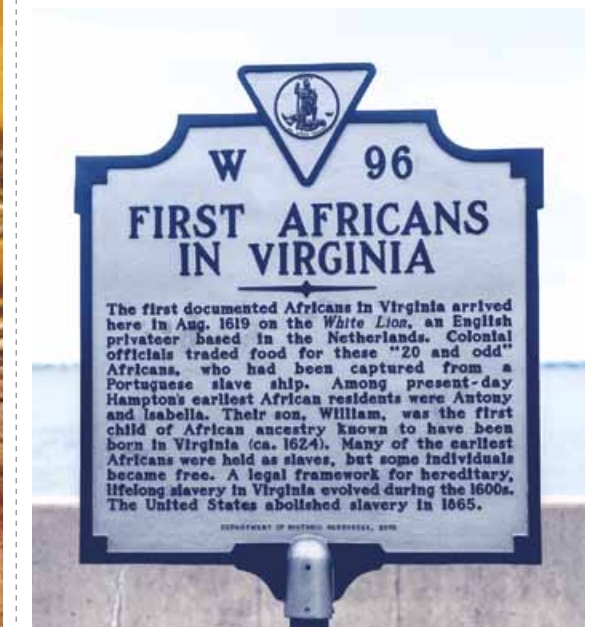
kregen Afro-Amerikanen niet de mogelijkheid om hun levensomstandigheden via politieke weg te verbeteren. Door middel van stemtosten, eigendomsvereisten, kiesbelastingen en intimidatietactieken werden Afro-Amerikanen zo ver mogelijk van de stembus weggehouden.

MLK

Dit was het Amerika tot ver in de 20ste eeuw: politieke en economische malaise voor Afro-Amerikanen door zowel interpersoonlijk als 'institutioneel' of 'systematisch' racisme. Speechend aan de voorkant van het Lincoln Memorial kaartte Martin Luther King in 1963 het raciaal onrecht in de Verenigde Staten aan. Ondertussen gaf een marmeren Lincoln van zo'n zes meter rugdekking aan de man die de missie van de zestiende president verderzette. Dat de Verenigde Staten heel wat op ras gebaseerde wanpraktijken op haar kerfstok heeft, betwist dan ook niemand. Maar 2022 is 1963 niet. 44 jaar na de speech van Martin Luther King zouden de Verenigde Staten met overweldigende steun Barack Obama, de nieuwbakken senator met Keniaanse vader, tot president verkiezen. Twee voormalige slavenstaten (Florida en North Carolina) verleenden hun steun aan de eerste zwarte president. Twee andere staten, Georgia en South Carolina, die honderdvijftig jaar geleden nog troepen leverden aan de Confederatie, worden vandaag door zwarte senatoren vertegenwoordigd in het federale parlement.

Boete

Afro-Amerikanen zijn parlementariërs, ministers, rechters, bedrijfsleiders, journalisten en Hollywoodsterren. Zwart succes ligt mede aan de basis van de politieke, economische en culturele macht van de Verenigde Staten. Mooi, zou je denken. Maar waarover gaat het raciale cultuurconflict dan? In essentie gaat het over de vraag of de Verenigde

Staten werkelijk boete hebben gedaan voor hun erfzonde door enerzijds de benadeelde Afro-Amerikaanse gemeenschap te 'compenseren' voor haar leed en anderzijds door de nodige maatregelen te treffen om te garanderen dat zwarten nooit meer tweederangsburgers zullen zijn. De opinies hierover lopen sterk uiteen.

Slachtoffercultuur

Zo woedt er een discussie over de manier waarop de geschiedenis van raciale onderdrukking een plaats krijgt binnen het hedendaags maatschappijmodel. Niet dat de wanpraktijken jegens zwarte Amerikanen onder de mat geveegd worden, maar voor Amerikanen van voornamelijk progressieve signatuur dient geschiedenisonderwijs uitdrukkelijk de link te leggen tussen de onderdrukking tijdens de slavernij- en Jim Crow-periodes enerzijds en de achtergestelde positie van Afro-Amerikanen anno 2022 anderzijds.

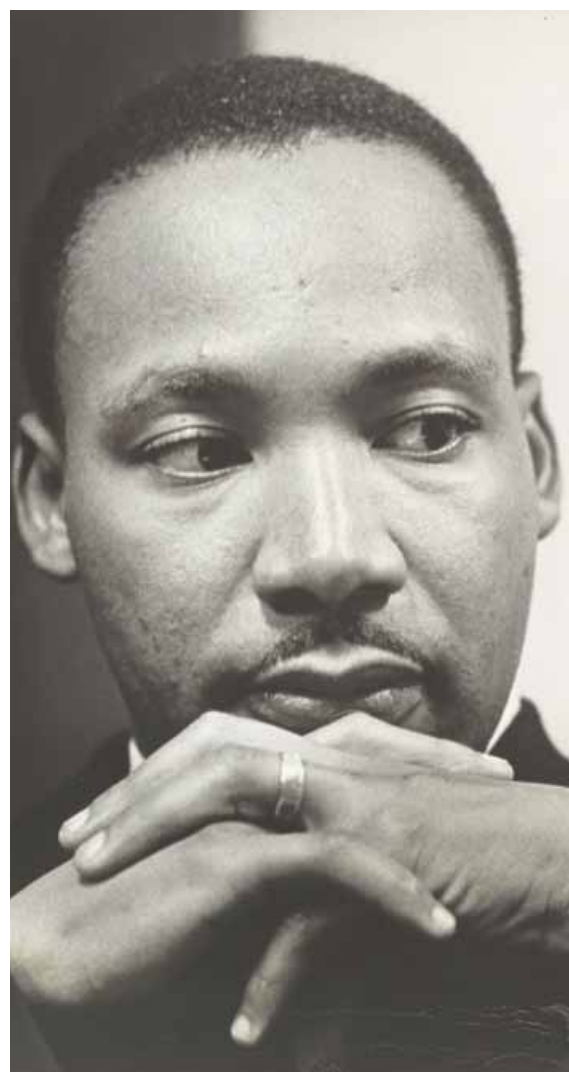
Dat is een gevoelig punt voor conservatieven met een voorliefde voor individuele verantwoordelijkheid en meritocratie. Afro-Amerikanen worden inderdaad oververtegenwoordigd in armoede- en misdaadstatistieken. Volgens progressief Amerika – en we moeten hier enigszins simplificeren – is dit hoofdzakelijk het gevolg van historisch onrecht dat onvoldoende werd geredimeerd. Voor conservatief Amerika volgen de ondermaatse prestaties van Afro-Amerikanen uit – en we vereenvoudigen opnieuw – een slachtoffercultuur die kenmerken als hard werk, individuele verantwoordelijkheid en geloof in opwaartse mobiliteit niet op eenzelfde manier waardeert.

Institutioneel racisme

Geen debat legt deze tegenstelling beter bloot dan dat over het al dan niet aanwezige 'institutioneel' of 'systematisch' racisme. Progressieve Amerikanen betogen dat de 'instituten' van de Amerikaanse samenleving – het bedrijfsleven, de politiek, de rechtshandhaving – doorschoten zijn van anti-zwart racisme. Net zoals tijdens het Jim Crow-tijdperk verzekert de collusie tussen de bedrijfswereld en de overheid dat Afro-Amerikanen minder kansen krijgen dan hun blanke landgenoten. Conservatieve Amerikanen menen dat de Amerikaanse 'instituten' kleurenblind zijn. Dat zij gebaseerd zijn op het meritocratisch ideaal (hoewel zij, uiteraard, nu en dan tekortschieten) en dat zwarte en blanke Amerikanen grotendeels dezelfde kansen krijgen. Dat betekent niet dat het gros van hen niet erkent dat Afro-Amerikaanse families door historisch onrecht een inhaalbeweging moeten maken. Het betekent wel dat zij ervan uitgaan dat deze inhaalbeweging op eenzelfde weg plaatsvindt als diegene die zichzelf bewandelen: eentje zonder op ras gebaseerde obstakels.

Verhalen

Beide tegengestelde visies liggen aan de basis van zowat ieder debat met een raciale ondertoel. Denk bijvoorbeeld aan het politiegeweld en de BLM-beweging. De voorbije jaren vonden verschillende dodelijke of bijna dodelijke incidenten plaats waarbij een politieagent het vuur opende op een

zwarte Amerikaan. Wanneer er een redelijke twijfel bestond over de rechtmatigheid van het wapengebruik ontstonden telkens twee kampen, twee 'narratieven'. In de ene verhaallijn wordt het incident binnen de 'traditie van onderdrukking en geweld' van zwart Amerika door blank Amerika geplaast. Het andere narratief verdedigt de agent in het bijzonder en de politie in het algemeen en kaart de 'misdadcultuur' en het gebrek aan respect voor de politie binnen de Afro-Amerikaanse gemeenschap aan. De details van de concrete schietpartij worden vaak ondergeschikt gemaakt aan het verhaal dat beide kampen willen vertellen.

Abortus

De cultuurstrijd wordt niet enkel uitgevochten op de raciale gevechtlijn. In 1973 opende het Hooggerechtshof een tweede front door met haar beruchte Roe v. Wade-beslissing een nationaal recht op abortus te creëren. Staten waar medische zwangerschapsbeëindiging tot dan verboden werd, werden plots verplicht om het in de kiem smoren van nieuw leven te aanvaarden. Abortus is daarom

▲ **Dr. Martin Luther King**
© Bob Adelman
Smithsonian

↙ **Dr. Martin Luther King**
© 1960 Jack L. Hiller
Smithsonian

toegelaten in iedere staat – van het progressieve Californië tot het conservatieve Alabama. Roe v. Wade is een schoolvoorbeeld van rechterlijk activisme waarvan de juridische argumentatie

“ Ben je pro-choice, dan ben je een babydoder. Ben je pro-life, dan ben je een vrouwenonderdrukker. Geen van beide zijn bijzonder vleierende beschrijvingen ”

met haken en ogen aan elkaar hangt. De Amerikaanse grondwet waarborgt immers geen 'recht op abortus'. Daarom moest het Hooggerechtshof – dat duidelijk reeds besloten had wat de uitkomst zou zijn, maar enkel nog naar een redenering zocht – dit recht uit een ander grondwettelijk recht weten af te leiden. Het koos voor het recht op privacy. Dat is an sich een bedenkelijke gedachtegang, maar ze wordt nog dubieuzer wanneer men weet dat ook het recht op privacy niet constitutioneel gegaran-

deerd wordt. Dit recht werd op zijn beurt afgeleid uit het recht op een eerlijk proces. Begrijpe wie begrijpen kan.

Alles of niets

De Amerikaanse opperrechter Louis Brandeis noemde iedere staat binnen de federale republiek een 'laboratorium van de democratie'. Daarmee bedoelde Brandeis dat de bevolking van iedere staat haar eigen weg kan uitstippelen, zonder inspraak van of impact op de overige staten. Door de interventie van de federale overheid, in casu de rechterlijke macht, wordt deze visie op Amerikaans zelfbestuur verlaten ten voordele van een eenheidsworst-model: wat in New York kan, moet ook in Texas mogelijk zijn.

Conservatieve activisten proberen al jarenlang rechters te installeren die, wanneer de gelegenheid zich voordoet, de Roe v. Wade-rechtspraak een doodsteek kunnen toedienen. De laboratoria zouden op die manier opnieuw hun werkzaamheden hervatten. In Californië en New York zal abortus nog steeds legaal zijn, maar in Alabama en Texas zal naar alle waarschijnlijkheid besloten worden om ongeboort leven uitgebreid te beschermen.

Nochtans doet ook aan de pro-life kant zich een evolutie voor weg van de Laboratoriumtheorie van Brandeis en naar het eenheidsdenken van hun progressieve tegenstrevers. Conservatieven die lang het principe van subsidiariteit bepleitten om in 'hun' staten abortusprocedures te verbannen, kijken steeds vaker met geïnteresseerde ogen naar de macht van de federale overheid. Hoewel deze argumentatie nog in haar kinderschoenen staat, lijkt de wens te groeien om op federaal niveau abortus over het volledige Amerikaanse grondgebied illegaal te maken. Niet via de rechterlijke macht, maar wel via federale wetgeving, eventueel een grondwetsherziening, die uitdrukkelijk erkent dat de grondwettelijke waarborgen en mensenrechten eveneens van toepassing zijn op baby's in de baarmoeder.

Scrupules

De positie van de Democratische Partij evolueerde de voorbije twintig jaar beslissend naar een pro-abortus houding. In 1992 meende Bill Clinton nog dat abortus 'veilig, legaal en zeldzaam' ('safe, legal and rare') moest zijn. Dit laatste adjectief ('zeldzaam') wordt steeds vaker achterwege gelaten in progressieve retoriek. Het gebruik impliceert immers dat er iets verkeerd is aan een abortusprocedure – iets positief moet immers niet zeldzaam zijn, integendeel.

Of dat verstandig is, is een andere zaak. Zoals wel vaker vertaalde Clinton in '92 op meesterlijke wijze de manier waarop heel wat Amerikanen dachten over zwangerschapsbeëindiging: niet wenselijk vanuit ethisch oogpunt, maar als het toch diende te gebeuren, dan op een veilige, gereguleerde manier. Deze attitude blijft prominent onder Amerikanen die zichzelf weliswaar als lid van de 'pro-choice' coalitie identificeren, maar die desalniettemin morele scrupules hebben bij de procedure. Binnen de Democratische Partij was er inderdaad

geruime tijd een vreedzame co-existentie tussen twee soorten voorstanders van het recht op abortus. De eerste categorie was voorstander van dit recht omdat zij in het klompje cellen in de uterus iets zag dat geen bescherming waard was. Een parasitair non-leven dat de moeder zonder boe of ba kan laten weghalen. Voor deze eerste soort betekent 'pro-choice' eigenlijk 'pro-abortion'. Een tweede categorie is er persoonlijk van overtuigd dat een abortus-procedure moreel verwerpelijk is, maar denkt haar opvatting niet te kunnen opdringen aan anderen.

Vrouwenonderdrukker

Tijdens het abortusdebat lopen de gemoederen geregeld hoog op. Omdat steeds met een moraliserende ondertoon – en vaak boventoon – gediscussieerd wordt, percipiëren de deelnemers aan het debat een aanval op hun positie als een aanval op hun identiteit. Ben je pro-choice, dan ben je een bydoder. Ben je pro-life, dan ben je een vrouwenonderdrukker. Geen van beide zijn bijzonder vleiende beschrijvingen.

Het abortusdebat is bovendien een splijtzwam die het Amerikaanse electoraat in ongeveer twee even grote kampen verdeelt. In 2021 gaf negenenvertig procent van de Amerikanen aan zich te identificeren als pro-choice, zevenenvertig procent als pro-life. Deze houding verhuult zonder twijfel een aantal belangrijke nuances, zoals de vraag of abortus steeds of slechts onder beperkte voorwaarden legaal of illegaal moet zijn. Leden van deze tweede groep omschrijven zich zowel als pro-choice als pro-life, afhankelijk van het aspect waarop zijzelf de nadruk leggen (het '(il)legaal' of het 'onder bepaalde voorwaarden'-element).

Transgenders

Een derde en laatste front is de strijd voor (en tegen) transgenderrechten. Transgender individuen zijn personen die geboren werden als man of vrouw maar zich identificeren als vrouw respectievelijk man. Mannen die vrouw willen zijn noemt men transvrouwen en vice versa.

Net als homoseksualiteit werd transgenderisme lange tijd als een mentale ziekte bestempeld. De Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5) erkent transgenderisme nog steeds als een aandoening in de mate dat het gepaard gaat met 'klinisch significante angst of beperkingen op sociaal gebied, in het beroepsleven of op andere belangrijke gebieden van het functioneren'. Het diagnostisch label genderidentiteitsstoornis (GID) werd gebruikt tot 2013, maar met de DSM-5 kreeg de aandoening een nieuwe naam om het stigma weg te nemen dat aan de term 'stoornis' kleefde.

Misgenderen

Uit het transgenderdebat kunnen drie actuele sub-fronten ontwaard worden. Een eerste betreft de mate waarin transmannen -en vrouwen aangesproken dienen te worden met hun nieuwe persoonlijke voornaamwoorden. Transmannen zullen er immers op staan om aangesproken te worden met 'hij/hem'-voornaamwoorden, terwijl transvrouwen 'zij/haar' zullen verkiezen. In essentie gaat dit debat over de vraag of biologische realiteit of subjectieve percep-

tie de primaire rol moeten spelen in interpersoonlijke interactie. Is het aan het transgenderindividu om te bepalen hoe de samenleving naar hem of haar kijkt? Of is het aan de personen die eenzelfde sociale cirkel delen om elkaar te identificeren? Als vervolgens een meerderheid (of zelfs substantiële minderheid) weigert om de transgenderidentiteit te erkennen, leidt dit tot emotionele discussies voor meer 'inclusie' en minder 'transfobie'.

“ Of minderjarigen de vrijheid moeten krijgen om, in overleg met hun ouders en dokter, hun lichaam op ingrijpende en definitieve wijze te wijzigen, is bijzonder controversieel ”

Wanneer de overheid vervolgens via anti-discriminatiewetgeving poogt om het 'misgenderen' van transgenderpersonen (civiel of strafrechtelijk) te bestraffen, wordt ook het aspect van 'vrije meningsuiting' betrokken. Komt het voortdurend verkeerd (?) aanspreken van een transgenderpersoon neer op een door de staat te sanctioneren misdrijf, of is het ieders recht om elkaar te labelen op een manier die bij zijn of haar eigen mens -en wereldbeeld past?

▼ Lia Thomas
© Belga

Minderjarigen

Een tweede sub-front betreft de vraag of kinderen medische procedures kunnen ondergaan om de biologische werkelijkheid in overeenstemming te brengen met hun genderidentiteit. Hormoontherapieën kunnen de normale puberteit onderdrukken en de uiterlijke kenmerken die gepaard gaan met het biologisch geslacht van de jongen of het meisje verminderen. In een verder stadium wordt

“ In sporten waar kracht een belangrijke rol speelt, zullen transvrouwen een niet te onderschatten voordeel hebben, zelfs wanneer zij hormoontherapie ondergaan ”

dan gedacht aan operatieve ingrepen, zoals het verwijderen van de borsten (voor transmannen) of de penis (voor transvrouwen).

Een consensus lijkt te bestaan dat instemmende volwassenen met hun lichaam kunnen doen wat ze willen. Dat betekent niet dat fysiek transgenderisme ieders goedkeuring moet wegdragen, maar wel dat er geen middelen zijn (of horen te zijn) om een meerderjarige te stoppen. Of minderjarigen de vrijheid moeten krijgen om, in overleg met hun ouders en dokter, hun lichaam op ingrijpende en definitieve wijze te wijzigen, is daarentegen bijzonder controversieel.

Soms wordt de vraag ook omgekeerd, vooral door sociaal-progressieve Amerikanen. Hebben ouders, zo vragen zij zich af, wel het recht om in te gaan tegen de genderwensen van hun kind? Komt het niet neer op kindermishandeling hen te dwingen verder te leven in het lichaam waarvan zij zich zo vervreemd voelen? Conservatieve Amerikanen voelen de bui al hangen en vrezen dat een traditionele visie op seks en gender kan leiden tot overheidsingrijpen, in extremis tot het ontnemen van het ouderlijk gezag.

Sport

Een derde en laatste sub-front is gelokaliseerd op voetbalvelden, in boksringen en in zwembaden over het hele land. Transvrouwen wensen deel te nemen aan sportwedstrijden waarin de competitie bestaat uit andere vrouwen. Zij willen, met andere woorden, de strijd aangaan met het geslacht waarmee zij zich identificeren, niet waar zij biologisch gezien deel van uitmaken. Het hoeft echter geen betoog dat biologische mannen beschikken over fysieke voordelen tegenover biologische vrouwen. In sporten waar kracht een belangrijke rol speelt, zullen transvrouwen dan ook een niet te onderschatten voordeel hebben, zelfs wanneer zij hormoontherapie ondergaan.

Een actueel voorbeeld is de casus-Lia Thomas. Thomas is een transgendervrouw (een biologische man) die momenteel haar (zijn) tegenstanders verpulvert in het zwembad. In februari zette zij (hij) nog het zwembadrecord tijdens een interuniversitaire zwemcompetitie. Een ander voorbeeld is de

Fallon Fox

MMA-vechter en transgendervrouw Fallon Fox die in 2014 haar (zijn) vrouwelijke opponent bont en blauw sloeg in de octagoon. Beide casussen deden en doen het debat oplaaien over de vraag of transgender vrouwen niet beter zouden deelnemen aan wedstrijden met andere, biologische mannen. Hoewel dit voor de transgendervrouw in kwestie niet 'genderbevestigend' werkt, lijkt het voor velen de enige oplossing om vrouwensport eerlijk en competitief te houden.

Cultuur

De Amerikaanse cultuurstrijd wordt niet enkel uitgevochten aan de zonet beschreven drie 'fronten'. Er is de discussie rond het modern feminisme en de implosie van het traditioneel gezin. Het debat over de rol en status van vuurwapens in de Amerikaanse maatschappij. Over de 'correcte' definitie van het huwelijk en homoadoptie. Over de rol van de mainstream en sociale media en hun (vermeende en werkelijke) anti-conservatieve bias. Over de doodstraf en euthanasie. De cultuurstrijd in de Verenigde Staten wordt uitgevochten op een groot en steeds evoluerend aantal gevechtsslijnen.

Kennis van het cultureel debat in de Verenigde Staten is bijzonder nuttig voor een West-Europeaan. Weinig debatten die oplaaien aan de overkant van de Atlantische Oceaan blijven immers geografisch beperkt tot het Amerikaanse continent. De politieke, economische en culturele macht van de States zorgt voor een (ongewenst en gewenst) cultureel imperialisme over het Europese vasteland. En wanneer het regent in Washington D.C., dan druppelt het in Brussel.

L'OIGNON FAIT LA FARCE

Historiek en toekomst van het Belgische malgoverno

▲ **Johan Sanctorum** is filosoof-publicist en Doorbraak-columnist.

In mijn boek 'Terug naar Malpertus – Over humor en satire in woketijden' snijd ik ergens in het midden een vermakelijk én tragikomisch onderwerp aan: de hoedanigheid van België als failed state, en de amusementswaarde daarvan, waardoor de chaos en het wanbeleid als het ware worden geconsacreerd tot de identiteit van deze niet-natie. Anders gezegd, en dat weten alle Nederlanders die een dagje naar België gaan: dit land functioneert van geen kanten, maar dat wordt ruimschoots goed gemaakt door het bier, de pralines, Manneken Pis en andere aspecten van de gezellige chaos.

België is dus internationaal gereputeerd als pretpark vol defecte attracties, dat is een uniek

fenomeen. Er zijn nog falende staten op deze planeet, maar geen enkele draagt het malgoverno, het wanbeleid, met zich mee als een wezenskenmerk van de natie. Het is onbegonnen werk om de Belgenmoppen op te lijsten. Het licht soortelijk gewicht van ons politiek universum uit zich in allerlei gimmicks waar cartoonisten amper nog raad mee weten: de realiteit haalt de verbeelding constant in. Een losse greep.

Ex-premier Wilmès met haar powerpoints waar het virus haast van doodviel; Vlaamse excellenties (Somers en Crevits) die uit een parlamentsgebouw springen om de pers niet hoeven te woord te staan; een Belgische regeringsvorming die haast twee jaar aansleept omdat de kandidaat-premier

het had aangelegd met een porno-actrice (Wouter Verschelden: 'De doodgravers van België'). Het zijn maar enkele van de talloze anekdotes waar men nog nauwelijks van opkijkt, waar we ons zelfs niet meer voor schamen, en waar al zeker geen beleids-lui door in de problemen komen.

Er kleeft dus iets aan de Belgische natie, waardoor alle disfuncties, malversaties en impasses met de glimlach worden weggemasseerd. De media spelen daarin een sleutelrol, zoals het boek van Verschelden aantoont: ze zwijgen als er moet gezwezen worden, ze schrijven verhalen die België portretteren als een tolerante melting pot waarin de evenwichten cruciaal zijn en het centrum moet blijven domineren om de balans niet te laten doorslaan. In België staat de tijd stil en is de geschiedenis alleen een metafoor om iemand aan de juiste of de verkeerde kant te zetten.

Het heilige Belgische compromis

De cultus van het midden en het flou artistique zit dit land waarlijk in de genen. De vaststelling dat België nooit zijn status van 19de eeuwse bufferstaat is ontgroeid, is een analyse die al een paar keer is gemaakt, onder andere door politicoloog Bart Maddens. In de geest van het Congres van Wenen anno 1815, waar Europa de post-Napoleon-tische koek herverdeelde, was België in 1830 door de grote mogendheden opgevat als een evenwichtsconstructie, een restructie die niet meetelde en moest surplacen. Terecht noemde Karel De Gucht België ooit 'een permanente diplomatieke conferentie'. Dat is een vrij juiste omschrijving. België moet balanceren. Het is de product én cultusplek van het fameuze compromis, dat bij voorkeur in kastelen tot stand komt, na nachtelijke vergaderingen en met een beperkte houdbaarheidsdatum waarna de concertatie (dit neologisme is van Willy Claes) herbegint. Het kortetermijndenken domineert, samen met de zwijgcultuur en de overlevingsdrang van de betrokken politici die vooral met verkiezingen bezig zijn. Oplossingen voor problemen staan altijd in functie van dit perspectief.

Het is dan ook misleidend om van een 'Belgische ziekte' te spreken: dit is gewoon hoe België in elkaar zit, sinds 1830. Meteen is ook duidelijk dat niet alleen de politici het systeem maken, maar ook omgekeerd, dat het systeem een bepaald type van politicus 'creëert', selecteert, namelijk de fikser en de politieke marketeer. Niet de principes zijn belangrijk, niet de logica, en al zeker niet het gezond verstand, wel het talent om principes te verloochenen in het belang van een uiteindelijke deal die niemand gelukkig maakt behalve het staatshoofd.

Dé grootmeester was zonder twijfel Jean-Luc 'loodgieter' Dehaene, de man die nooit een probleem aanpakte voor het zich stelde. De CVP'er Dehaene was in feite de laatste huisbewaarder van de 1830-constructie, waarin politici een kaartenhuisje probeerden te maken zonder dat het omviel. Daarna lukt zelfs dat niet meer, en komen we met

de millenniumwende in een nieuwe fase terecht van het Belgische malgoverno. Of moeten we veel-er spreken van non-governo?

Het Verhofstadt-tijdperk

Toen in 1999 na de dioxinecrisis de liberaal Guy Verhofstadt aantrad, werd, met behulp van spindoctor Noël Slangen, de perceptie gecreëerd dat België in plaats van een failed state een echte modelstaat zou worden, zoals zijn liberale voorouders het in 1830 ook al tamelijk pompeus hadden uitgetekend.

Dra zouden we begrijpen wat die modelstaat concreet inhield. Verhofstadt verkocht overheids-patrimonium om snel geld te hebben (het zgn. sale-and-lease-back-systeem), verkwanselde onze complete energiesector aan Suez en dus eigenlijk aan de Franse staat, en nam de Groenen aan boord in ruil voor een kernuitstap die slecht becijferd was en ons nu zwaar opbreekt.

En zo ontstonden wat Jean-Pierre Rondas 'rotte compromissen' noemde, deals met een lijkengneur. De diplomatieke conferentie van weleer was ontaard in een tamelijk cynisch après-nous-le-déluge-verhaal dat dreef op leugens, ontkenningen en reclametechnieken. De overgang van de politicus als loodgieter-bricoleur, bedreven in het ontstoppen van leidingen en het dichtstoppen van gaatjes, naar het tijdperk van de charlatan-goochelaar, maakte van de staat een circus en het parlement een cohorte ja-knikkende harlekijnen. Een liberaal gelooft namelijk niet in de staat en een liberale premier mag dus een zeker clownesk gehalte hebben. Zo gezegd zo gedaan.

Verhofstadts burgermanifesten, zogezegd een ode aan het geëmancipeerde individu dat uit de staat stapt, waren dan ook niets meer of minder dan een bezegeling van de moreel én financieel bankroete natie. Men hoefde van de politiek niets meer te verwachten en die verwachting kwam ook uit. België was de 21ste eeuw ingestapt onder de auspiciën van een circusdirecteur met tirannieke trekjes, een kwaadaardige clown dus.

Net op dat moment kwam Guy Verhofstadt met een merkwaardig icoon voor de dag waarmee hij zijn regime op de wereldkaart zette: de bolhoed van Magritte en het surrealisme als staatsaesthetica. Nu pas werd het echt plezant: pijpen die geen pijpen waren, zwevende bolhoeden en allerlei trompe-l'oeils, dubbele bodems waar je kan doorzakken terwijl de lachband loopt. Het surrealisme -overigens vooral een Waals-Brussels bedenkself- was voor het Verhofstadtdregime de ultieme beeldspraak waarmee elke begrotingstruc kon gerechtvaardigd worden en elke staatskas denkbeeldig gevuld.

'Wat we zelf doen, doen we beter'

In het surrealisme bestaan geen mislukkingen, geen fouten, tenzij achter het doek. Paarsgroen, waar we vandaag nog altijd de farces cash van betalen, heeft ons leren denken, handelen en leven volgens de ajuinstructuur: iets dat je eindeloos kan

afpellen tot er quasi niks overblijft. Er was één vervelende kink in de kabel: het flamingantisme dat, hoezeer men het ook als racisme en xenofobe achterlijkheid probeerde weg te zetten, bleef gisten in de Vlaamse onderbuik. In het spel van de staatsdragende partijen, waartoe ook Groen-Ecolo toetrad, is het Vlaams-nationalisme zonder twijfel een disruptieve factor geweest, een spelbreker en inbreker in het Belgische systeem. Het idee van een secessie, een Vlaamse staat die zich losscheurt uit het Belgische bestel, tast echter de essentie aan van het 1830-verhaal en de evenwichtsdoctrine. Dus ging het systeem in het verweer en sloot de politiek de rangen.

Zwarte Zondag

24 november 1991 is de geschiedenis in gegaan als 'Zwarte Zondag', waarin het toenmalige Vlaams Blok van twee naar twaalf kamerzetels sprong. Ook de piratenpartij ROSSEM behaalde die dag drie kamerzetels (dat wordt nogal eens vergeten). Het was het antwoord van de kiezer op het in 1989 afgekondigde cordon sanitaire, de uitsluitingsstrategie tegenover het VB, uitgedokterd door de Vlaamse Groenen.

Deze 'politieke aardverschuiving' had echter nul impact op de politieke realiteit, om de simpele reden dat het Vlaams Blok buiten het beleid werd gesloten. Meteen was ook een kwart van de Vlaamse kiezers geneutraliseerd. Het politieke establishment feliciteert zich tot op vandaag met dit manoeuvre, maar het was en is niets meer dan de ultieme realisatie van het malgoverno. Het betekent onder meer dat het Vlaams-nationalisme nooit zijn doelstellingen kan halen op een democratische manier. België is een sterfhuis, maar iedereen moet mee sterven. De Vlaamse partijen kozen eieren voor hun geld en gingen mee in deze uitgestelde begrafenis. Dat heeft de laatste jaren tot behoorlijk wat frustratie geleid in flamingante kringen. Blijkbaar is voor het Vlaamse politieke establishment de Belgische sirenenzang veel sterker dan de lokroep van autonomie.

De Jambon-regering is, en daar zijn nogal wat analisten het over eens, met voorsprong de slechtste sinds de staatshervorming van 1993 die de instelling creëerde. Heel het beheer van de coronapandemie verliep rommelig, geïmproviseerd en laks, zoals we het van dit land gewoon zijn. Het Vlaamse huis schurkt als een koterij tegen het Belgische construct, en vertoont weinig ambitie rond echt zelfbeheer. Het is en blijft bricoleren, door gezapige regenten en dito administraties die nooit echt verontrust worden en met alle fouten wegvomen.

Het motto van Gaston Geens 'Wat we zelf doen, doen we beter' wordt helemaal niet vervuld. Daarmee heeft het systeem een grote slag thuis gehaald: het Vlaamse beleid neemt geen afstand van het Belgische malgoverno, integendeel, het neemt

er steeds meer trekjes van over. Met de convergentie tussen Vivaldi en de Vlaamse regering nadert deze mimeuse haar voltooiing.

En de Vlaamse boer, hij ploegde voort. Er staat helemaal geen elite klaar om de Vlaamse natie te leiden, van onder welke steen zou ze kruipen? Noch de media, noch ons onderwijs, noch het culturele establishment geven voedsel aan deze republikeinse opwaardering, integendeel. Dus zal de zogenaamde verzuring in de onderlaag nog toenemen. Het enige wat de Vlaming kan doen, is met de middenvinger verder voor de 'verkeerde' partij stemmen, ofwel 'bij wijze van grap' zoveel mogelijk slecht personeel het veld insturen zodat de verrotting wat vooruit gaat. Beke, Somers en andere Jambons kunnen dan nog wel een tijdje serieus bezig blijven met bikkelen, terwijl ze eigenlijk door de kiezer worden uitgelachen.

In deze fase zitten we nu: een binnenstebuiten democratie waarin zwakbegaafden vanwege de kiezer een mandaat krijgen om voor hilariteit te zorgen. Het parlement als gekkenhuis, de regering als circus. Het surrealisme wordt dan echt een staatsdoctrine die alle partijpolitieke tegenstellingen overstijgt. Een hele klad commentatoren, observatoren en inktkoelies volgen dit kunstenbedrijf nauwgezet, schrijver dezes niet uitgezonderd. Onnodig te zeggen dat het aantal blanco-stemmen zal toenemen en dat de buitenparlementaire disidentie aan kracht zal winnen, zeker in Vlaanderen, het zwarte gat van Europa. Eens raakt zo'n ui natuurlijk uitgedeld, en de Ajuinen wonen niet voor niets in Aalst. De democratie zal zich verleggen naar de straat en het marktplein, het internet ook, maar dat is voor een volgende aflevering.

Gebeten door DOORBRAAK?

Doorbraak Magazine verschijnt voortaan viermaal per jaar. Op Doorbraak.be kan u dagelijks terecht voor een mix van onafhankelijke journalistiek, opiniestukken en columns.

Abonnementenformules?

Alle info op www.doorbraak.be/doorbraak-plus/

foto © ID / Lieven Van Assche

WINNY MATHEEUSSEN

Raf Walschaerts (Kommil Foo)

“Kunst mag je niet aan censuur onderwerpen”

Een duizendpoot is hij. Muzikant, verhalenverteller, moppentapper, koning van de onzin, maar altijd met een harde kern geworteld in de dagdagelijkse realiteit. Raf Walschaerts over 35 jaar broederlijk cabaret, maar evengoed over cultuursubsidies en het gevaar van moraliseringsdrang op het podium.

Raf Walschaerts vormt samen met zijn jongere broer Mich (53) het succesvolle cabaretduo Kommil Foo. Sinds 1987 timmeren ze samen aan de weg, eerst in jeugdhuisen en kleine zaaltjes. In 1992 braken ze definitief door met 'Plank', een avondvullende voorstelling in de grotere theaters. Nu zijn ze bezig met het overzichtspek 'Oogst' maar het duo brengt ook een voorstelling met het Brussels Jazz Orchestra. En Raf Walschaerts schreef ook 'Akke Akke Tuut', een cabaretvoorstelling voor kleuters.

35 jaar op een podium met uw eigen broer. Hoe houdt u dit vol?

'De eerste vaststelling is simpelweg dat het blijft lukken. Meer zelfs, die samenwerking wordt alsmaar makkelijker. Kommil Foo blijft evolueren. Wat we doen op de scene blijft veranderen. Anders blijft dat niet duren. We worden nog altijd getrig-

gerd om samen te blijven werken. Dat komt omdat wij beiden nog altijd het gevoel hebben dat alleen wij twee Kommil Foo kunnen brengen.'
'De eerste tien jaar brachten we veel meer kolder, maar nu moet ik vaststellen dat het allemaal wat serieuzer is geworden. De teksten van onze liedjes zijn bijna niet meer grappig. De slapstick die in onze verhalen zit, wisselen we nu af met *bluesy*, serieuze en gepijnigde liedjes. Dat konden we vroeger niet, we kregen het publiek daarin niet mee.'

Is uw publiek dan samen met jullie geëvolueerd? Zien jullie nog altijd dezelfde mensen in de zalen?

'Dat weet ik eigenlijk niet. We merken wel dat ons publiek, zeker in de grote steden, heel divers is: het gaat van jong tot oud. Dat is fijn. De mensen die 35 jaar geleden kwamen kijken, zijn nu soms al de 70 voorbij. Die zijn we onderweg niet verloren. Ons publiek komt nu echt voor de mix van serieus en flauwekul. En op dat gebied hebben we weinig concurrentie.'
'Want eigenlijk is drie kwartier van onze voorstelling flauwekul. Het verhaal over het zwart boekje, de prins en de prinses: pure flauwekul! Daarnaast krijg je dan de ernst en de diepgang in onze muziek, onze liedjes. Die bandbreedte bespeelt in onze contreien bijna niemand, meen ik.'

U haalt het verhaal aan over het zwart boekje, dat gaat over het wantrouwen dat een relatie binnefluip, de innerlijke wereld van uw partner. Dat is toch geen flauwekul? Het publiek herkent dat, dat is confronterend.

'Wij proberen onze humor te enten op een ernstige kern. Dat is misschien ook wel het antwoord op je eerste vraag: die evolutie in de diepte, wat meer weg van pure grappenmakerij, dat heeft ons 35 jaar samengehouden. Wanneer je alleen met de vorm en humor bezig bent, raak je op elkaar uitgekeken. Een verhaal vertellen dat écht ergens over gaat, is het geheim van ons succes. Dat is de reden waarom ik met mijn broer kan blijven samenwerken.'

In jullie voorstellingen valt het minimalistische op. Geen grote decors. Alles vertrekt vanuit jullie personages. De rest mag het publiek erbij fantaseren.

'Dat is vroeger anders geweest. Toen wilden we wel alle mogelijkheden verkennen die het grote theater ons bood. Daar hebben we op dit moment in onze carrière minder zin in. Zoiets ontdek je bijna toevallig. Dat minimalisme is wat ons nu aanspreekt. Dat geeft ons meer de gelegenheid om gewoon te zingen en te vertellen. Zo zijn we meer op inhoud, op diepgang en minder op vorm gaan werken. En dat is dan weer de reden waarom we nog steeds samen op de planken staan. Ontroeren, een lach en een traan. Dat willen we doen. Klaskieker kan bijna niet.'

U zei al dat die diepgang en ernst meer in jullie muziek zit. Wat mij opvalt is dat jullie daar enorm veel insteken. U declameert op bepaalde momenten teksten aan een moordend tempo, heel intensief. Qua vorm zit er een rapper in u, wat toch minder klassiek is.

'Ik ken niet zoveel van hiphop of van rap, maar het is zeker een invloed. Die heb ik van de radio opgepikt, denk ik. Soms heb ik zoveel te vertellen in een lied en dit is een ideale vorm om breedspakig te zijn. Heerlijk om te doen. Normaal gebruik je weinig woorden in een lied. Ik heb me die vorm eigen gemaakt om dat te overstijgen. Die rol van rapper past me wonderwel en geeft me de gelegenheid om een soort verbale agressie kwijt te raken. Dat blijft zalig.'

Wordt u gedreven door verontwaardiging?

'Ik word eerder gedreven door engagement. Geen klassiek maatschappelijk engagement maar een verbondenheid met het materiaal dat we schrijven en brengen. Wanneer wij iets doen, vliegen we er voor 200 procent in. Dat kan rustig, traag, kalm en minimalistisch zijn, maar soms ook heel hard en snel. Ik word niet zozeer gedreven door verontwaardiging, maar alles wat ik uitspreek en doe, moet me telkens opnieuw vervullen. Dat is ook zo met 'Oogst'. Die voorstelling duurt twee uur. We spelen geen noot, zeggen geen woord, waar ik niet achtersta. Dat is niet zo evident. Met elke nieuwe voorstelling kom je daar steeds dichterbij.'

'In het begin dreven we vaak op energie. Door druk en energiek te vertellen en te spelen, geef je het publiek nauwelijks de kans om adem te halen. Je drukt als het ware op energie de voorstelling door... Die energie is nu veranderd in een soort van grondigheid. Het draait nu volledig om ons en ons materiaal. Het publiek is meer mee dan ooit en het kost ons almaar minder moeite om hen mee te krijgen.'

'Maar uw vraag ging om verontwaardiging. In het lied De Volgende zit dat in. Dat gaat over van je geloof vallen, een ervaring die ik als 17-jarige bewust heb meegemaakt. Ik ben christelijk opgevoed, heb zelfs overtuigd mijn plechtige communie gedaan. Rond mijn zeventiende, aan het katholieke college, kwam er de befaamde existentiële twijfel en viel ik met een grote klap van mijn geloof. Dat nummer gaat daarover. De huidige generatie heeft daar misschien minder voeling mee.'

“ Wat me opvalt is dat het op korte tijd bijna algemeen aanvaard lijkt om met een moraliserende bril naar een voorstelling te kijken ”

Hoewel: die huidige generatie gaat misschien ook het eigen geloof afvallen. Er zijn nu nieuwe fenomenen, zoals de woke-ideologie, waar een religieuze dimensie aan zit. De kans bestaat dat zij de beperkingen van zo'n maatschappelijke dwangbuis gaan ontdekken.

'Dat is optimistisch van u. Ik weet niet of mensen altijd tot inzicht komen. Ik sta zeer kritisch tegenover de manier waarop de woke-beweging

kijkt naar kunst, zeker naar theater en al helemaal naar cabaret. Wat me opvalt is dat het op korte tijd bijna algemeen aanvaard lijkt om met een moraliserende bril naar een voorstelling te kijken. Ik kan daar moeilijk aan wennen. Je brengt op een podium, in een schilderij, een boek, toch wat je wil? Ik vind het heel raar dat daar nu plots al die ethische criteria bij komen kijken. Ik kan daar niet aan gewoon worden.'

Jullie voorstellingen zijn niet politiek, maar alles wordt nu onder de loep genomen. Mich brengt in zijn expressie van een prinses nogal expliciet haar borstomvang tot uiting. Ik dacht ogenblikkelijk: als daar maar geen hommeles van komt.

'We toeren nu al drie jaar in de theaterzalen en in die periode heb ik gevoeld dat de manier waarop daar naar gekeken wordt, echt wel veranderd is. Laatst kreeg ik nog de opmerking dat onze voorstelling wel heel erg man-vrouw is, wat dat dan ook moge betekenen. Tja, *so what?*'

'Ik ben wel slim genoeg om te zien waar dat vandaan komt. De tijdsgeest verandert. Het is gewoon zo dat veel mensen in die tendens meeschuiven. Ik heb niet de illusie daar iets aan te kunnen veranderen. Maar ik blijf me verzetten tegen die manier om naar een voorstelling te kijken. Het lijkt alsof je als artiest alleen nog mag uitdrukken hoe iets zou moeten zijn, in plaats van hoe het is. Wij zouden die sketch nu moeten maken zonder de uiterlijke kenmerken van die vrouw weer te geven. Dan heb je geen expressie en geen verhaal meer. Ik geloof daar niet in.'

“ Wat Urbanus vroeger bracht, kan vandaag steeds minder. De grote uitzondering is Hans Teeuwen. Die man is wereldklasse ”

De podiumkunsten verliezen hun onschuld door mee te stappen in een ideologisch geïnspireerd verhaal waarbij je je aan zelfcensuur onderwerpt, zou je kunnen stellen.

'Juist. Dat is exact wat ik daarvan vind. Je mag kunst niet aan censuur onderwerpen. Maar het is in sneltempo aan het veranderen. Voor ons valt de kritiek nog mee, net omdat we geen tafelspringers zijn. Wat wij doen gaat over ontroering en poëtische zaken. Maar kijk naar de laatste voorstelling van Theo Maassen. Die schopt wel tegen het heilige woke-huisje aan en krijgt meteen de wind van voren.'

Ik stel vast dat de twintigers van nu, waar ik mee samenwerk, gewoon anders denken. Zeker in de artistieke en culturele sector is dat wijd verspreid.' Ik sta daar dan met mijn ideaal dat kunst vrij moet zijn. Ik ben opgegroeid met het werk van Urbanus. De pater die godsdienst gaf op het college hield destijds een preek over hoe verderfelijk "Bakske vol met Stro" wel niet was. Dat werkte bij ons als een

rode lap op een stier. Urbanus was een held, een nar die overal tegen aanschopte. Ook qua vorm was hij vernieuwend. Zijn belang kan onmogelijk overschat worden. En wat hij deed kan momenteel steeds minder, met misschien als grote uitzondering Hans Teeuwen. Die man is wereldklasse.'

'Maar om samen te vatten: je gaat je nu op een podium toch niet onderwerpen aan een voorgekauwd scenario waar je niet mag buiten treden? Enkel omdat het anders kwetsend of beledigend wordt voor bepaalde groepen? Ik zal dat nooit gewoon worden. Maar die discussie is steeds moeilijker te voeren. In die zin deel ik je optimisme niet.'

Ziet u dan geen toekomst in de huidige generatie die klaar staat? Kan die de fakkel niet overnemen?

'Er komt ongetwijfeld een nieuwe generatie talent aan. Ik kan me dan wel ergeren aan het zogenaamde identitaire discours waarin beweerd wordt dat er geen plek meer is voor oude witte mannen, maar tegelijk werk ik veel met jonge mensen en ik zie daar ongelooflijk veel talent. Dat komt altijd bovendrijven. Wanneer je daaraan twijfelt heb je een beperkte visie op talent.'

'Je wordt niet geboren als goede cabaretier. Je hebt talent en aanleg nodig, maar daarnaast is er ook sprake van focus, discipline en veel zweet. Ik werk nu samen als coach met het duo Grof Geschud. Die zijn echt gaaf. Ze zijn niet als Kommil Foo, maar hebben er toch wel iets mee te maken. Hun vorm, hun inhoud, is tijdlozer dan de stand-up comedy die nu zo populair is. Zij kiezen toch voor het cabaret, wat heden ten dage eerder zeldzaam is. Van hen ga je nog veel horen.'

Iets anders: cultuursubsidies. De discussie daarrond is sterk gepolariseerd. Links is voor, rechts is tegen. Waarom is de rechterzijde zo negatief?

'Ik denk dat die weerzin voor cultuursubsidies vooral gebaseerd is op onwetendheid. Al begrijp ik wel waar het vandaan komt. Elke subsidiëring werkt corrumperend, om het negatief te stellen.'

'Aan de andere kant zijn er veel waardevolle cultuurprojecten die niet zonder subsidie kunnen. Ik werk al jaren bij 4Hoog, een productiehuis dat theater voor kleuters maakt. Ik vind het heel verfrissend om voor kleuters te schrijven. Maar kleutertheater kan je alleen maken met subsidies, want anders krijg je dat financieel niet rond.'

'Ik merk dat het draagvlak voor cultuursubsidie enorm afneemt en ik vind dat jammer. Onterecht ook, want er worden prachtige zaken mee verwezenlijkt. De culturele rijkdom die we hier in Vlaanderen kennen is daar aan te danken. Neem nu die kindervoorstellingen. Die brengen toch een enorme meerwaarde voor de leefwereld van kleuters? Ik weet het, je hebt ook de producties van Studio 100, zonder subsidies. Maar dat is toch iets anders. Dat zijn massaproducties, die gedragen worden door televisiebekendheid. Dat is een ander circuit, waar ik het grootste respect voor heb.'

U vindt niet dat er te veel geld naar cultuur vloeit?

'Uiteindelijk gaat er maar een klein bedrag naar de culturele sector. Niemand kan ontkennen dat er bij ons schitterende dingen worden verwezenlijkt met dat geld. Kijk naar het kindertheater, maar ook naar de *jazz-scene* en de opera. Of naar eigenzinnige theatergezelschappen als Kompanie De Koe, waar ik enorme fan van ben. Die brengen prachtig theater, maar voor een beperkt publiek. Je wil toch dat het mogelijk blijft dat beroepsmensen dit soort mooie dingen kunnen maken? Ik vind het een teken van beschaving dat we daar budget voor vrijmaken.'

Kommil Foo vraagt geen subsidies...

'Wij brengen met Kommil Foo succesvol cabaret en trekken volle zalen, waardoor we goed onze boterham kunnen verdienen. Wat Mich en ik doen, dat we daar zo'n groot publiek mee bereiken en er goed van kunnen leven, zie ik als een 'chance', een geluksfactor. Voor hetzelfde geld komt er maar 100 man naar ons kijken. En ook ons succes is mogelijk gemaakt door investeringen in cultuur. Wij maken gebruik van de infrastructuur die hier in Vlaanderen en Nederland bestaat. Nergens ter wereld is er op zo'n kleine oppervlakte een gelijkaardig netwerk van zalen te vinden. Dat valt pas op wanneer je het Nederlandse taalgebied verlaat.'

'De manier waarop vanuit rechtse hoek naar cultuursubsidie wordt gekeken is vaak een kwestie van spijtige onwetendheid. Sommige podiumkunsten kunnen echt niet zelfbedruipend zijn. Auteur, regisseur, acteur, productie-huis... Die kunnen onmogelijk betaald worden alleen van een uitkoopsom. Je kan natuurlijk ook het Angelsaksische model volgen. Dat steunt dan weer gedeeltelijk op mecenaat, wat eigenlijk ook een vorm van subsidie is. Ik kies vooralsnog voor een maatschappij die een klein deel van haar middelen over heeft om bepaalde kunstvormen comfortabel te laten groeien en bloeien.'

De culturele sector polariseert ook wel zelf. De N-VA heeft nu met Jan Jambon cultuur in handen. Nooit vloeide er meer geld naar de sector. Toch wordt Jambon uitgespuwd. Dat ressentiment wekt weerzin op ter rechterzijde.

'Maar de hele maatschappij is politiek gepolariseerd! Je kan moeilijk verlangen van artiesten dat ze niet met politiek bezig zijn. Zelf ben ik zeker niet links, maar de culturele wereld neigt wel voornamelijk in die richting. Wanneer je de naam N-VA laat vallen, wekt dat al weerstand op. En niet alleen bij artiesten. Je ziet die polarisatie overal. De mensen maken geen onderscheid meer tussen N-VA en Vlaams Belang, om maar iets te zeggen.' Ik heb het opgegeven om daarover te discussiëren. Ik heb geen zin om die zaken mee te nemen op het podium. Die strijd kan je niet winnen. Ik hou dat liever voor de privésfeer. Want ik ben politiek heel geïnteresseerd. Ik lees daar veel over, ben daar veel mee bezig. Ik lees ook Doorbraak. Maar ik vind geen vorm om met politiek bezig te zijn op het podium. Ik heb geen goesting om mijn publiek op te delen in twee kampen, wat onver-

foto © ID/ Lieven Van Assche

mijdelijk gebeurt wanneer je politiek geladen onderwerpen aansnijdt.'

U verwijst naar de culturele rijkdom in Vlaanderen die er is dankzij subsidies. Vlaanderen is toch niet gierig? Is de hand van de sector dan nooit gevuld?

'Ik kan me enkel uitlaten over de podiumkunsten, want daar ken ik iets van. Ik ben me zeer bewust van het privilege - om eens een beladen woord te gebruiken - dat wij als podiumkunstenaars in onze contreien genieten. De infrastructuur die we ter beschikking hebben is de max.'

'Maar wat dat niet gierig zijn betreft, daar kan je je aan mispakken. Ik ken veel mensen die in de gesubsidieerde culturele sector werken. Die krijgen

BINNENLAND

vaak te weinig om hun medewerkers fatsoenlijk te vergoeden. Ik vind niet dat er te veel subsidie wordt gegeven, eerder te weinig. De totale pot is niet zo groot. Het is voor dat soort projecten vaak krabben om alles rond te krijgen.'

Kunt u dan geen beroep doen op privé-sponsors om de budgetten aan te vullen?

'Die geven liever hun geld aan grotere producties zoals die van Studio 100. Ik begrijp dat ook, die hebben een groter bereik, zijn bekend van tv en daardoor ook commercieel interessanter. Vandaar dat financiering via subsidies zo belangrijk is om onze culturele rijkdom te behouden. Zo brengen wij met 4Hoog kwalitatief theater dat uitgekend, kleinschaliger en intiem is. Wij brengen dit voor scholen en ouders die de meerwaarde van dat concept waarderen. Dat kunnen we zonder absurd hoge prijzen te vragen, maar alleen dankzij subsidies.'

Tv-bekendheid als katalysator voor succes. Kommil Foo kan daar over meespreken. Jullie werden plots wereldberoemd in Vlaanderen dankzij Morgen Maandag, het succesprogramma van Marc Uytterhoeven. Is dat de sleutel geweest tot jullie succes?

'Wij zelf zien dat niet echt zo. Onze voorstelling Plank liep toen aardig. Zo ontdekte Mark ons ook. Ik kan niet ontkennen dat die televisieroom echt wel insloeg. Morgen Maandag was ook een ongelooflijk platform met twee miljoen kijkers. Dat bestaat vandaag niet meer.'

'Ik herinner me nog dat we plots op straat herkend werden na de eerste uitzending. We liepen die zondagavond rond in Leuven en iedereen begon

te wijzen, over ons te spreken. Dat hadden we nog nooit meegemaakt. In die zin onderschat ik de impact niet van die optredens. Maar we waren toen al zes jaar bezig en we hadden net voordien wedstrijden gewonnen in Nederland. Daardoor hadden we een volgeboekte toernee door Vlaanderen en Nederland. Het was perfecte timing en vooral ook

“ Wij zijn geen televisiemensen. Dat is een stiel apart. Mich en ik voelen ons als een vis in het water op een podium ”

geluk. Tv-roem blijft wel vergankelijk. 'Televisie is af en toe leuk om te doen, zoals enkele jaren geleden toen we meededen aan Liefde voor Muziek. Dat werpt dan zijn vruchten af voor onze live-optredens. Want die optredens, dat blijft toch vooral ons ding. Alles staat in functie van elke avond naar een zaal te rijden om voor een live publiek te spelen. Dat is eigenlijk het enige wat we goed kunnen. Wij zijn geen televisiemensen. Dat is een stiel apart. Mich en ik voelen ons als een vis in het water op een podium, los van hoe groot de zaal is. Daar zijn we relaxed en ongedwongen. Vanaf het moment dat er een camera bij komt kijken, wordt dat totaal iets anders. En dat mag zo blijven.' □

www.kommilfoo.be
www.4hoog.be

IGNACE VANDEWALLE

DE TIRANNIE van de meerderheid

Het federaal parlement, het hart van onze democratie... Het klopt niet meer! Het huis van onze volksvertegenwoordiging smelt langzaam weg onder onze voeten. Een hardvochtige analyse.

Het doet pijn aan mijn vingers als ik de woorden tik. Maar het is niet anders. De mediageilheid, de afleescultuur, de participatie en de dictatuur van het kamerreglement: ze verdwazen en corroderen onze democratie tot een *commedia dell'arte*. Een hilarisch improvisatietheater waarbij de meerderheid de democratische waarden van het federaal parlement door de arrogantie van het eigen gelijk verstoort.

De theorie van de zwijgspiraal

De plenaire vergadering, die het summum van onze democratie hoort te zijn, is een lome praatbak geworden waar de afleescultuur heerst en de chronometer het debat verkracht. Zolang de camera's van Villa Politica en LN24 in de gangen loeren op een interview en een quote voor het nieuws, zorgt de mediageilheid nog voor wat pittigheid in het politieke proza. Maar zodra de camera's de hoek van de Wetstraat omdraaien valt 95% van de parlementsleden in een coma van lusteloosheid. Wat rest is de bezorgdheid van de 15-secondenquote voor Facebook, Instagram of Twitter en het obligate slaapverwekkend opdreunen van teksten dewelke vlijtig door parlementair medewerkers in

foto © ID/ Lieven Van Assche

elkaar werden geflanst. Dit is niet alleen de schuld van de parlementairen, maar ook van de media. Ze blijven enkel tot op het einde van de actuele vragen en vertrekken dan. Het interview ingeblikt. Het werk zit erop. De rest van het wetgevend werk – het échte parlementaire werk – interesseert hen al lang niet meer. Dit is een duidelijk voorbeeld van de theorie van de zwijgspiraal (Elisabeth Noelle-Neumann) waarbij de media hun macht aanwenden en bepalen wat het volk te horen krijgt. De rest laat men uitsterven in een zwijgspiraal. Zo treedt er vooral bij parlementairen van de oppositie een metaalmoeheid op. Waarom nog pittige debatten voeren, als ze legislatief geen greintje verschil uitmaken? De participatie regeert met harde hand en stuurt immers elk wetsontwerp, wetsvoorstel, resolutie of motie.

De participatie regeert het land

Politieke partijen in België polariseren en het land loopt vast. Niet onze democratie is het probleem, maar politieke partijen die zich vastrijden in 18de-eeuwse ideologische doctrines, met lei en griffel neergeschreven bij kaarslicht. Mandatarissen worden monddood gemaakt en overgeleverd aan de omerta van de participatie. De vrije meningsuiting en zelfs het onafhankelijk denken verdwijnen vanaf het moment dat politici als verkozenen plaatsnemen in om het even welke plenaire vergadering. Eigenlijk start het al veel vroeger. Bij de samenstelling van de lijsten bepaalt de partij wie een verkiesbare plaats krijgt en wie de eerste opvolgersplaatsen toegewezen krijgt. Door het systeem van het verdelen van de lijststemmen aan de eerst gerangschikten, zetelen zij in het parlement, zelfs al falen ze electoraal en hebben ze aldus geen democratische fundamenten. Hardwerkende lokale mandatarissen die niet in de gratie staan van de partijtop, of ooit één woord op sociale media schreven dat de partij niet zinde, vliegen in het verdomhoekje van politiek nuttige electorale idioten. Ze mogen de lijst opvullen, meer niet.

Poesjenellen in pluchen zetels

Wanneer de verkiezingen voorbij zijn en de volgende poesjenellen plaatsnemen in de pluchen zetels van het parlement, is het wachten op de regeringsvorming. In België duurt de samenstelling van een federale regering doorgaans ongeveer één derde van de legislatuur. We krijgen zo amper tweeënhalf jaar echt beleid, want het laatste anderhalf jaar wordt campagne gevoerd voor de volgende verkiezingen en gunt geen enkele partij elkaar enig licht in de ogen.

De politieke partijen duiden vervolgens de ministers aan. Minister word je bij gratie van de partij, en veelal zelfs enkel de voorzitter. Daardoor ben je de partij en/of de voorzitter schatplichtig. Na de installatie van de regering start in het parlement de hypocrisie van de democratie. Nadat de koning de door de partijen aangestelde ministers heeft ingezworen, verworven parlementairen tot blinde knopjesdrukkers die dociel de directieven van de Wetstraat 16 volgen. Gebrainwasht door partijdoctrines laten par-

lementsleden hun maatschappelijke visie en stemgedrag begrenzen door zich op te sluiten in de gevangenis van de participatie, waardoor ze hun politieke identiteit verliezen. Politieke partijen zijn de koningshuizen van de democratie die lakeien uitsturen om hun ordonnanties te papegaaien. In de dwangbuis van de participatie gewikkeld zitten parlementsleden van de meerderheid apathisch en lapidair voor zich uit te staren. Onderbreken van de oppositie lijkt ten strengste verboden. God verbiedt ons dat we een debat krijgen.

Binnen een door de politibureaus strak georkestreerde partituur wachten ze tot hun 'moment de gloire est arrivé'. De kiezer ziet zich niet meer vertegenwoordigd door zijn eigenhandig gekozen vertegenwoordiger in een parlement, maar door politieke partijen die flipfloppend compromissen voor macht en portefeuille sluiten. Geld en macht zijn de drijfveren geworden, niet goed bestuur voor 's lands inwoners.

Serviele knopjesdrukkers

De parlementairen krijgen enige tijd voor de stemming de stemdirectieven van de partij mee. Ze moeten deze strikt volgen. Want doen ze dat niet, kunnen ze wellicht de volgende keer een gunstige plaats op de lijst op hun buik schrijven. Zo geschiedt het dat meer dan de helft van de parlementsleden bij 75% van de wetsontwerpen, wetsvoorstellen, resoluties en moties, niet eens weet waarover het gaat, laat staan dat ze het standpunt van de partij echt kennen.

Deze pseudo-democratische participatie kende tijdens de coronatijden een bizar hoogtepunt. Parlementsleden moesten niet meer aanwezig zijn om te stemmen en konden online stemmen. Tot daar, op zich geen probleem. Bij schering en inslag werd er tijdens de stemmingen gemeld: 'Persoon X kan niet inloggen, maar hij/zij/X stemt hetzelfde als de fractie'. Alle partijen maakten zich daar schuldig aan. Eénmaal werd zelfs bij de eerste stemming meegedeeld aan de Kamervoorzitter dat persoon

Niet onze democratie is het probleem, maar politieke partijen die zich vastrijden in 18de-eeuwse ideologische doctrines, met lei en griffel neergeschreven bij kaarslicht

X om technische redenen niet kon inloggen en de ganse stemming stemt zoals de partij. Hallucinant hoe men zonder enige schroom de democratie verkracht en deze niet alleen erodeert tot slaafs stembriefjes volgen, maar parlementsleden zelfs toelaat niet meer online te moeten stemmen. Je kan zo net zo goed de partijvoorzitters afvaardigen om te stemmen in naam van al zijn parlementsleden. Want dat is hetgeen wat er in bedekte vorm gebeurt. De partij stemt, niet het verkozen parlements lid. De politieke partijen regeren dit land, niet de parlementsleden die we verkiezen.

Het participatistisch meerderheidsstemmen neemt soms bizarre proporties aan. Zo is er het verhaal van de wetsvoorstellen van Michael Freilich (N-VA) en Peter Buysrogge (N-VA). Voor de regeringsvorming werden de wetsvoorstellen enthousiast ontvaard in de commissie en kregen ze bij stemming de steun van een overweldigende meerderheid. Maar toen na de vorming van de Vivaldi-regering, diezelfde wetsvoorstellen in het parlement ter stemming voorlagen, werden ze meerderheid tegen minderheid weggestemd. Wat in september zeer goede wetsvoorstellen bleken, waren dat plots in november niet meer. Het enige wat veranderd was, was de regeringsvorming.

Correcte amendementen

Recent was daar nog een illustratief voorbeeld van in de commissie financiën. Daar had Wouter Vermeersch (Vlaams Belang) enkele doorslaggevende amendementen ingediend. Minister van Financiën Vincent Van Peteghem (CD&V) bevestigde dat deze amendementen correct waren en riep de commissie op om deze te steunen. Ietwat verrassend werd het eerste amendement unaniem goedgekeurd. Maar toen besefte PS-fractieleider Ahmed Laaouej plots dat ze niet alleen amendementen van de oppositie goedkeurden, maar eveneens het cordon sanitaire hadden doorbroken met de stemming. Prompt werd de vergadering geschorst en werden de overige amendementen van Vermeersch woord voor woord en letter voor letter gekopieerd door Christian Leysen (Open Vld) en ingediend. Politiek plagiaat is kennelijk onbestaand. Daarna werden op 10 minuten tijd exact identieke amendementen enerzijds goedgekeurd en anderzijds afgekeurd. Dit heeft niets meer met democratie te maken maar eerder met een hypocriet kleutergedrag van politieke partijen. Is dit de nieuwe politieke cultuur die Vivaldi aankondigde?

Het stoemelings doorbreken van het cordon sanitaire en het kleutergedrag van politieke spelletjes haalde de mainstreammedia niet. Wellicht is het te beschadigend voor de traditionele partijen. Of misschien zouden de mensen zich daardoor, terecht, nog verder distantiëren van de politiek. De mainstreammedia besliste dan maar om het voorval te versmoren in de zwijgspiraal.

De dictatuur van het kamerreglement

Het stopt niet bij de schandalige ondemocratisch misbruiken door de participatie. Parlementsleden die inspanningen leveren om het democratische debat aan te zwengelen, worden gefnuikt door de dictatuur van het kamerreglement en de creatieve interpretatie ervan door de meerderheid en de juridische diensten van de Kamer.

Het kamerreglement barst uit zijn voegen. Het regelt niet. Het installeert chaos. De beste manier om chaos te creëren is alles zo strak te regelen dat absurditeit de uitzondering wordt. Helaas! Daar zijn we terecht gekomen in ons huis van de democratie.

Ik even twee frappante voorvallen. Om de pandemiewet te kunnen activeren is een konink-

lijk besluit (KB) nodig dat de epidemiologische noodsituatie uitroept. Conform artikel 352 van de pandemiewet moet dit KB binnen de vijftien dagen na inwerkingtreding bekrachtigd worden. Op de commissie van 8 november 2021 werd het wetsvoorstel tot bekrachtiging van het KB van 28 oktober 2021 houdende de afkondiging van de epidemische noodsituatie betreffende de corona-

Geld en macht zijn de drijfveren geworden, niet goed bestuur voor 's lands inwoners

virus covid-19-pandemie, ter stemming voorgelegd door: Servais Verherstraeten (CD&V), Hervé Rigot (PS), Nathalie Gilson (MR), Claire Hugon (Ecolo), Tim Vandenput (Open Vld), Melissa Depraetere (Vooruit) en Stefaan Van Hecke (Groen). Rijkelijk laat, want drie dagen later moest het absoluut in de plenaire kunnen gestemd worden of men was te laat. Na de bespreking vroegen de oppositiepartijen een tweede lezing van dit wetsvoorstel aan. Een democratisch recht hen toegekend door het kamerreglement.

Dit impliceert dat ten vroegste vijf dagen (normaal tien, maar door de urgentie enkel vijf) na de goedkeuring van het verslag een tweede lezing kan plaatsvinden, waardoor men te laat is en niet meer binnen de vereiste vijftien dagen van goedkeuring valt.

▼ **Wouter Vermeersch** mag van de PS geen goede amendementen indienen. ©Belga

NAVO HERSENDOOD OF KLAAR VOOR DE TOEKOMST?

“Meer als eender welke organisatie vormt de Navo de ruggengraat van defensiesamenwerking onder gelijkgezinde landen. Het is verfrissend om in één boek verschillende perspectieven uit binnen- en buitenland op deze unieke alliantie samengebracht te zien. Voor een volgende generatie van professionals in nationale veiligheid vormt dit een referentiewerk.”

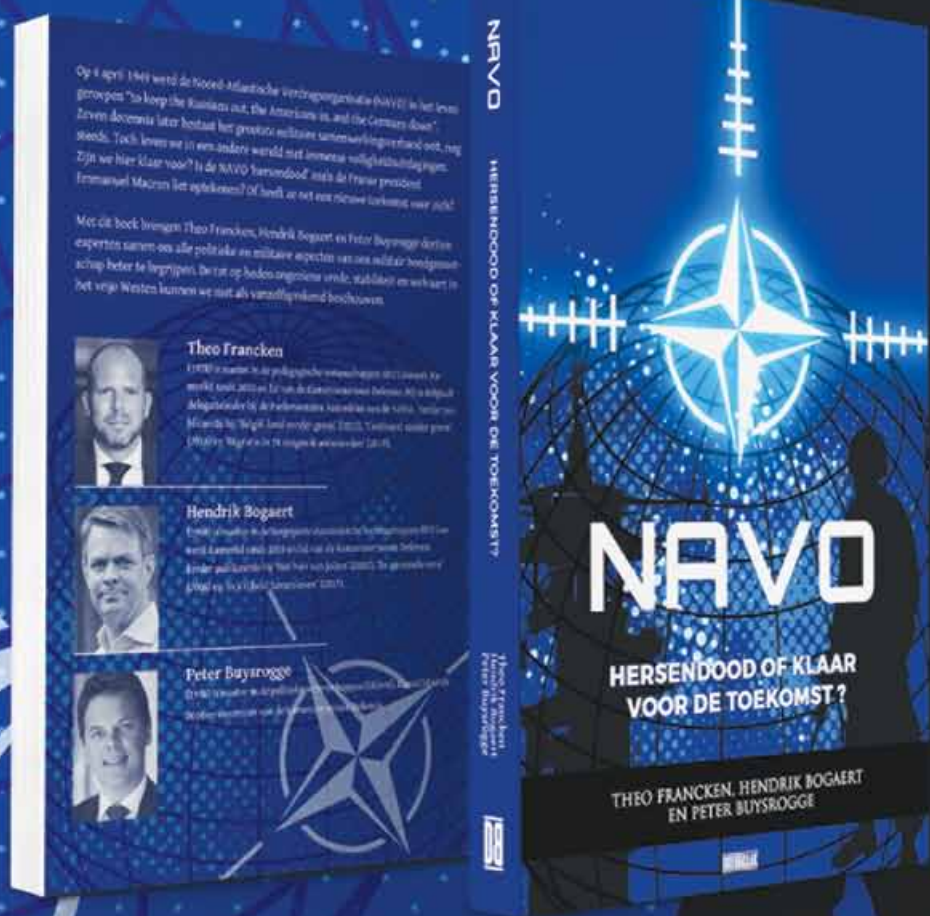
Alexander Mattelaer

Op 4 april 1949 werd de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) in het leven geroepen “to keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down”. Zeven decennia later bestaat het grootste militaire samenwerkingsverband ooit, nog steeds. Toch leven we in een andere wereld met immense veiligheidsuitdagingen. Zijn we hier klaar voor? Is de NAVO ‘hersendood’ zoals de Franse president Emmanuel Macron liet optekenen? Of heeft ze net een nieuwe toekomst voor zich?

Met dit boek brengen Theo Francken, Hendrik Bogaert en Peter Buysrogge dertien experts samen om alle politieke en militaire aspecten van ons militair bondgenootschap beter te begrijpen. De tot op heden ongeziene vrede, stabiliteit en welvaart in het vrije Westen kunnen we niet als vanzelfsprekend beschouwen.

Bestel op:

BOEKEN.DOORBRAAK.BE

De meerderheid argumenteerde dat een tweede lezing in dit geval niet kon. Totaal onterecht, want wat zegt het kamerreglement over de niet-toepasbaarheid van het recht op tweede lezing? Art 82: De bepalingen van dit nummer zijn niet van toepassing op de wetsontwerpen betreffende begrotingen, rekeningen, leningen, domeinverrichtingen en het legercontingent, noch op wetsontwerpen houdende instemming met een verdrag, noch op voorstellen om naturalisatie te verlenen.

Het betrof hier dus geen enkele van deze uitzonderingen, en daarbovenop was het in basis zelfs geen wetsontwerp, maar een wetsvoorstel. Het recht op tweede lezing van dit bepaald wetsvoorstel was volgens het reglement aldus onaantastbaar.

Als bij mirakel kwamen de wetgevende diensten van de Kamer met een advies dat daar tegen inging. Ik bespaar u de details, maar het kwam hierop neer: een wetsvoorstel ter bekrachtiging van een KB moet je kwalificeren als een bijzonder soort wetsvoorstel waar geen tweede lezing voor kan gevraagd worden, omdat het reglement dit niet specifiek voorziet.

Ik laat het aan de lezer over wat hij daarvan vindt. Dit lijkt mij alvast eerder een creatieve interpretatie omzeiling dan een correcte lezing van het reglement. Wanneer een niet-verkozen orgaan, waar geen werkbaar beroep tegen mogelijk is, de democratisch verkozen parlementsleden op basis van één A4'tje adviezen monddood kan maken en/of hun rechten ontnemen, dan lijkt er mij iets verschrikkelijk mis met onze democratie.

Een tweede frappant voorbeeld kwam er op de zitting van het plenum van 10 februari 2022. De dag voordien had de conferentie van de voorzitters een voorstel om de plenaire vergadering aan te vatten om 10 uur 's morgens (in plaats van het gebruikelijke 14.15 uur) verworpen. Maar de Vivaldi-meerderheid kon zich daar niet bij neerleggen en riep de vergadering toch samen om 10 uur. Het Kamerreglement staat conform artikel 40 een uitzondering toe, namelijk: De Kamer vergadert bij voorkeur op dinsdag, woensdag en donderdagmiddag in plenaire vergadering, tenzij zij, wegens spoedeisende werkzaamheden, anders heeft beslist.

Er was echter geen enkele spoedeisende omstandigheid gerezen tussen de vergadering van de conferentie van de voorzitters op woensdagmiddag en de uitnodiging die verzonden werd rond 18 uur 's avonds. Na lang debat werd doodleuk beslist om te stemmen over het feit of de vergadering kon doorgaan. Uiteraard besliste de meerderheid dat de vergadering, hoewel ze in strijd was met het kamerreglement, kon doorgaan. Als het parlement meerderheid tegen minderheid kan beslissen om een reglement naast zich neer te leggen, dan is het reglement overbodig en leven we in een parlementaire dictatuur van de meerderheid. De Griekse filosoof Aristoteles beschreef dit ruim 2500 jaar geleden

in zijn 'Politica'. Hij noemde het: de tirannie van de meerderheid.

De meerderheid als alleenheerser

In onze maatschappij zijn wetten en regels er om minderheden te beschermen, niet om ze uit te sluiten. In een democratie is het meerderheidsprincipe er om tot een werkbaar beleid te komen, niet om de oppositie ipso facto monddood te maken. Wanneer het meerderheidsbeginsel misbruikt wordt en geen ruimte en oor meer biedt voor een minderheid, wordt de meerderheid als eenheid een alleenheerser. Dit leidt tot een verdrukking van de oppositie, wat een onderdrukking is gelijk aan deze van despoten. Het volk begrijpt niet waarom een goed voorstel tot wetgeving weggestemd wordt enkel en alleen omdat het ingediend wordt door een lid van de oppositie.

Het stoemelings doorbreken van het cordon sanitaire en het kleutergedrag van politieke spelletjes haalde de mainstream-media niet. Wellicht is het te beschadigend voor de traditionele partijen

Bij kritiek op het beleid van de meerderheid krijgt de oppositie steeds vaker het verwijt dat ze niet met oplossingen komt. Maar als alle wetgevende voorstellen van leden van de oppositie systematisch weggestemd worden door een bende serviele partocratische knopjesdrukkers, wat is dan nog de zin om wetsvoorstellen in te dienen? Vandaag is oppositie voeren rijden op een hometrainer en tot de vaststelling komen dat je achteruit fietst.

▼ **Ahmed Laaouej**
Omdat het VB goede amendementen heeft, moet Open Vld ze indienen.
Foto © Belga

BART MADDENS

▲ Medellín
De primera linea
in Medellín, linkse
stoottroepen.

WORDT COLOMBIA HET NIEUWE VENEZUELA?

De inwoners van Colombia kiezen op 29 mei en 19 juni een nieuwe president. Colombia staat op nummer 1 in de ranking van cocaïne-exporterende landen. De presidentverkiezingen worden daarom in heel wat andere landen, waaronder de Verenigde Staten, met ingehouden adem gevolgd.

20 juli 2021. Het is nationale feestdag in Colombia. In het centrum van Medellín troepen een paar honderd mensen samen voor een 'pacifistische optocht'. Ze protesteren tegen het aanhoudende geweld van progressieve groepen in Colombia, de paro nacional of nationale blokkering. Al sinds april proberen linkse activisten het land plat te leggen als protest tegen een geplande (maar uiteindelijk afgeblazen) belastinghervorming. De meeste Colombianen zijn dat beu, zeggen de organisatoren van de optocht. Het land mag niet worden gegijzeld door een communistische minderheid. Het geweld tegen de politie moet stoppen. Die laatste eis wordt kracht bijgezet door een politieagent in uniform die op het podium springt en onder luid gejuich blijkt geeft van enig zangtalent. Even later verschijnt er een bisschop die de massa zegent, geflankeerd door twee misdienaars. Dan volgt een gebed: 'Moge God onze nationale politie beschermen'. Dat is toch wel even slikken als je weet dat er de voorbije maanden naar schatting zeventig linkse manifestanten het leven hebben gelaten in confrontaties met de ESMAD, de gevreesde Colombiaanse oproerpolitie.

Alvaro Uribe

Het is geen toeval dat die steunbetuiging aan de politie plaats vindt in Medellín, de hoofdstad van het departement Antioquia. Dat is het hartland van het 'Uribismo'. Alvaro Uribe is de charismatische rechtse politicus die jarenlang de politiek heeft gedomineerd. Hij was van 2002 tot 2010 president. In 2016 voerde hij virulent campagne tegen het door zijn opvolger en Nobelprijswinnaar Juan Manuel Santos afgesloten vredesakkoord met de FARC-guerrilla. De overwinning van het nee-kamp in het referendum over dat akkoord was misschien wel de grootste triomf van Uribe. In het kielzog daarvan werd in 2018 zijn beschermeling Iván Duque tot president verkozen. Duque was relatief onbekend en niet speciaal populair, maar de zegen van Uribe leverde hem vlot de overwinning op. Toch is het een teken aan de wand dat de opkomst voor de rechtse manifestatie in Medellín al bij al erg mager uitvalt. De populariteit van Uribe is tanend, ook in Antioquia. Uribe wordt achtervolgd door het schandaal van de zogenaamde *falsos positivos*. Tijdens zijn presidentschap heeft het leger gewone burgers vermoord en die vervolgens in een guerrilla-plunje gestopt. Op die manier wilde men overwinningen op de FARC in scene zetten. Het helpt ook niet dat Uribe's poulain Duque de voorbije vier jaar niet bepaald gegroeid is in zijn functie. Volgens sommige peilingen is hij de minst populaire president ooit.

Stoottroepen van links

Dat de slinger ook in Antioquia naar links slaat, blijkt duidelijk in de namiddag. Dan is het de beurt aan de progressieven om te manifesteren in Medellín. Nu zijn er wel vele duizenden deelnemers, voornamelijk jongeren. Dit keer geen zingende agent op het podium, maar wel zwaar bewapende ESMAD-troepen in de omliggende straten. De betogers maken een grimmige indruk. Veel ervan zijn

gehelmd en gemaskerd, in het zwart gekleed, met vooral anarchistische en communistische symbolen. Dit is wat men hier de 'primera linea' noemt: de stoottroepen van links. Voor onze ogen worden verkeersborden vernield en autobanden in brand gestoken. Als een paar heethoofden een politieagent tegen de grond schoppen komt de ESMAD in actie. We reppen ons

“ Volgens de peilingen is de linkse Petro momenteel de meest populaire politicus. De juiste man op het juiste moment ”

weg, evenwel niet zonder eerst kennis te maken met Colombiaans traangas, dat toch wel wat krachtiger blijkt dan in België. Van de geplande optredens en toespraken komt niets meer in huis. De primera linea verspreidt zich over de stad, waar het de hele namiddag onrustig blijft.

Stilte voor de storm

Inmiddels zijn we negen maanden later. De weg-blokkades van de *paro nacional* zijn opgeheven en het geweld tussen politie en linkse manifestanten is weggeëbd. Maar veel Colombianen vrezen dat dit alleen maar stilte voor de storm is. Een storm die misschien wel ontketend zal worden door de nakende presidentsverkiezingen. Op 29 mei en 19 juni kiest het land een nieuwe president, met een voorverkiezing op 13 maart. Sinds kort is de ambtstermijn van het staatshoofd beperkt tot vier jaar. Maar hoe dan ook zou de onpopulaire Duque geen kans gemaakt hebben op herverkiezing. De wegdeemstering van het Uribismo heeft een gat geslagen op rechts. En uitgerekend nu heeft links een gedoodverfde winnaar in huis: Gustavo Petro. Petro is de kandidaat van het *Pacto Histórico*, een

▼ Medellín

'Nee aan vandalisme,
Nee aan de blokkades,
Wij willen werken.'

alliantie van linkse partijen. Hij was in de jaren '80 actief in de guerrilla van de M-19. Het belangrijkste wapenfeit van die uiterst linkse groepering was de bezetting van het justitiepaleis in 1985, met meer dan honderd doden, waaronder elf rechters. Petro beschouwt zijn M-19-verleden vandaag als een jeugdzonde, en lijkt daarmee weg te komen. In 2012 werd hij burgemeester van de miljoenenstad

“ De vrees dat Petro van Colombia een nieuw Venezuela zal maken, is wijd verspreid en wordt door rechts gretig aangewakkerd ”

Bogotá. In 2018 kon hij als presidentskandidaat doorstoten naar de tweede ronde, maar moest het toen met 43,6% afleggen tegen Duque. Sindsdien heeft Petro hard gewerkt aan zijn imago van staatsman. Begin dit jaar maakte hij een reis naar Europa en had hij een ontmoeting met de Spaanse premier Sánchez en zelfs met de Paus. Hij stelt zich nu gematigd op en profileert zich vooral op het klimaatthema.

Armoede

Volgens de peilingen is Petro momenteel veruit de meest populaire politicus. De juiste man op het juiste moment, zo lijkt het wel. Want de *para nacional* was natuurlijk slechts het topje van de ijsberg, symptomatisch voor een diepere malaise in het land. De coronacrisis en de strenge lockdown van 2020 hebben heel wat Colombianen in de armoede gedreven. Het virus zette ook een domper op het toerisme, dat net wat opleefde na het vredesakkoord met de FARC. Duque voerde dat akkoord wel uit, zij het met horten en stoten, maar toch heeft

hij niet kunnen beletten dat de voorbije jaren naar schatting 900 sociale activisten en ex-guerrillero's zijn vermoord.

De regering probeert de indruk te wekken dat alles peis en vree is na het vredesakkoord, maar de werkelijkheid is anders. De noord-zuidas met de belangrijkste steden is relatief veilig, maar op de meer perifere gebieden, het overgrote deel van het grondgebied, heeft de overheid amper vat. Er zijn dissidente groepen van de FARC die de strijd voortzetten. Heel wat vroegere paramilitairen hebben zich omgevormd tot *Bandas Criminales* ('Bacrim's') die vaak verwickeld zijn in de drugshandel. En dan is er nog een andere guerrillagroep, het ELN, dat buiten het vredesakkoord bleef. Die is de jongste tijd weer actiever geworden. Eind juni vorig jaar ontsnapte Duque ei zo na aan een aanslag toen het ELN zijn helikopter onder vuur nam.

Tot overmaat van ramp wordt het land sinds geruime tijd overspoeld door vluchtelingen uit buurland Venezuela, nu al naar schatting 2 miljoen. Zij krijgen in het beste geval nederige jobs, zijn vaak op bedelen aangewezen, en verzeilen niet zelden in de criminaliteit.

Rode golf

Het brede ongenoegen over dit alles zou Gustavo Petro naar het presidentschap kunnen katapulteren. Op die manier zou Colombia deel gaan uitmaken van wat stilaan wordt gezien als een nieuwe rode golf in Latijns-Amerika, of toch minstens een roze. In 2018 werd de progressieve López-Obrador president van Mexico. In 2019 stootte de Peronist Fernández de liberaal Macri van de troon in Argentinië. Het jaar nadien kon de partij van Evo Morales opnieuw de macht grijpen in Bolivia, met president Arce. Vorig jaar werd de vakbondsleider Castillo president in Perú, en de linkse activist Boric in Chili. En tenslotte is de kans reëel dat Lula da Silva van de Arbeiderspartij later dit jaar de Braziliaanse

president Jair Bolsonaro naar huis stuurt. Maar het zou pas echt opzienbarend zijn mocht ook Colombia dit rijtje vervoegen en met Petro een ruk naar links maken. Want dat land wordt doorgaans beschouwd als een van de meer conservatieve van Latijns-Amerika. Colombia is ook sinds jaar en dag de meest loyale bondgenoot van de Verenigde Staten op het continent. De samenwerking tussen beide landen, onder meer militair, is bijzonder intens.

Het is nog maar de vraag of Gustavo Petro effectief zal winnen. Veel van de eerder genoemde problemen kunnen zich ook tegen hem keren. De talloze wegblokkades van de *para nacional* hebben de Colombianen stevig op de zenuwen gewerkt. Er is weinig sympathie voor de agressie tegen de politie en de beschadiging van overheidsgebouwen. Petro heeft daar afstand van genomen, maar blijft er toch mee geassocieerd. Het opflakkerende ELN-geweld zal een extra stimulans zijn voor de media om zijn guerrilla-verleden op te rakelen.

Castro-Chavismo

En dan is er de massale aanwezigheid van Venezuelanen, die de Colombianen dagelijks confronteert met de tragedie in hun buurland. In die context blijft de waarschuwing voor het 'Castro-Chavismo' (naar Fidel Castro en Hugo Chávez, de architect van de Bolivariaanse revolutie in Venezuela) een krachtig politiek wapen. De vrees dat Petro van Colombia een nieuw Venezuela zal maken is wijd verspreid en wordt door rechts gretig aangewakkerd.

Een nieuwe factor die tegen Petro kan spelen is de abortuskwestie. Het Grondwettelijk Hof besliste onlangs om abortus verregaand te legaliseren, maar de weerstand daartegen bij de bevolking is groot. Zoals in veel Latijns-Amerikaanse landen worden de evangelische kerken steeds invloedrijker in Colombia. Die profileren zich meer nog dan

de katholieke kerk op ethische thema's. Bij het referendum van 2016 was dat een belangrijke factor die de balans heeft doen overhellen naar het neekamp. Dat scenario zou zich nu kunnen herhalen.

Cocaïne

Alhoewel de hele Colombiaanse politiek momenteel rond Petro draait, blijft hij in de peilingen hangen op iets meer dan 25%. Daarmee steekt hij met kop en schouders boven zijn tegenstrevers uit, maar scoort hij toch niet hoger dan in de eerste ronde van 2018. Veel zal afhangen van de vraag wie dit keer zijn tegenstrever wordt in de tweede ronde. Dat zal allicht niet de kandidaat van Uribe's partij zijn, Óscar Iván Zuluaga, die een pover figuur slaat in de peilingen. De rechterzijde hoopt er nu vooral op dat uit de voorrondes een populaire centrum-kandidaat naar voor komt die een breed anti-Petrofront kan vormen.

“ Van de in Antwerpen in beslag genomen cocaïne is het grootste deel uit Colombia afkomstig ”

Zeker is in elk geval dat veel landen, en niet het minst de Verenigde Staten, de verkiezingen in Colombia met ingehouden adem zullen volgen. Daarbij mag men ook niet vergeten dat Colombia met stip bovenaan staat in de ranking van cocaïne exporterende landen, boven Perú en Bolivia. Van de in Antwerpen in beslag genomen cocaïne is het grootste deel uit Colombia afkomstig. Wellicht zullen ook bepaalde Vlaamse of Antwerpse politici zich meer op hun gemak voelen met een rechtse president in dat land. Al zijn ook die rechtse presidenten er nooit in geslaagd om de cocaïne teelt aan banden te leggen.

▼ **Medellin**

De zingende politieagent op de 'pacifistische optocht': 'Laat ons bidden dat God onze nationale politie beschermt.'

▼ **Medellin**
Auteur op de vlucht voor het traangas van de ESMAD in Medellín.

FRANÇOIS COLIN

Union kan eerste promovendus worden die meteen kampioen wordt

SLAPENDE VOETBALREUS ONTWAAKT

Royale Union Saint-Gilloise was een grootmacht uit onze vooroorlogse voetbalgeschiedenis, maar verzeilde nadien 48 jaar in de lagere regionen. De terugkeer bij de elite dit seizoen zou meteen een twaalfde landstitel, de eerste in 87 jaar, kunnen opleveren. Uniek in het moderne voetbal. Een voetbalsprookje, ook al zit er een zwart randje aan het eclatante succes van de geel-blauwe club uit het Dudenpark.

Union werd op 1 november 1897 opgericht en werd in 1901 kampioen van de provincie Brabant. Vanaf dan ging het erg snel: in 1904 werd een eerste landstitel behaald en in 1910 waren er dat al zes. De Brusselse club maakte ook internationaal furore. In Parijs werd, in een echte exhibitiewedstrijd, de Cercle Athlétique de Paris tureluurs gespeeld: 1-6. Een dag later kreeg het Franse nationale team klop (1-3). Union won vier keer de Challenge International du Nord, een soort Champions League uit de begintijden van het voetbal waar de kampioenen van België, Zwitserland, Nederland, Frankrijk en de beste amateurploeg van Engeland aan deelnamen. Topspelers Roger Piéard en Louis Van Hege werden ingelijfd door Milan. Piero Pirelli, de voorzitter van de club uit Noord-Italië, was eigenaar van een rubberfabriek en zag door de opkomst van de fiets de bandenverkoop aanzienlijk stijgen. Hij wilde zijn nieuwe rijkdom aanwenden om het Italiaanse voetbal te gaan domineren. Van Hege werd door de Italiaanse sportpers uitgeroepen tot de eerste vedette van het calcio. Zijn bijnaam was 'Il Pallido Saettante', 'de dartelende bleke'. Union was de eerste echte topclub uit ons voetbal.

In het seizoen 1908-1909 werden alle competitiewedstrijden (22) zonder nederlaag afgewerkt. Het doelsaldo bedroeg 101-13. Nadien namen de Brugse ploegen, Cercle en Club, de fakkel over. Het duurde tot 1913 vooraleer de landskroon naar de Brusselse club terugkeerde. Niet iedereen was gelukkig met het feit dat Union opnieuw aan de top stond. Op de algemene vergadering van de voetbalbond werd beslist dat 'een beroepsspeler geen deel mocht uitmaken van een amateurclub'. Met die maatregel werd vooral Union, dat zijn spelers rijkelijk vergoedde, gevisieerd. Negen spelers werden op een lijst van beroepsspelers gezet en die speelden bijna allemaal bij Union. De maatregel had voor gevolg dat een aantal clubs punten verloor voor het opstellen van die beroepsspelers, waardoor Union de titel zou verliezen aan Daring, de grote buur en rivaal. Een zekere Wanthez, de vertegenwoordiger van Daring, nam het woord: 'Daring wil geen titel die het niet gewonnen heeft', zei hij. 'Union heeft op loyale en onbesproken wijze de titel gewonnen op het veld.' Met 86 tegen 55 stemmen en acht onthoudingen besloot de vergadering de uitslagen niet te veranderen. Union bleef kampioen. Wereldoorlog I stopte de zegereeks van de Brusselse club. Na de wereldbrand stond Union weer aan de top. Toen de Rode Duivels in 1920 in Antwerpen olympisch kampioen werden, telde het team maar liefst vijf spelers van Union: Robert Coppée, Emiel Hanse, Joseph Musch, Louis Van Hege en Oscar Verbeeck.

Zwanze derby

In 1931 stond Union met één been in tweede klasse. Het werd slechts van degradatie gered omdat het een beter doelgemiddelde had dan Montegnée. Dat was het sein voor voorzitter Joseph Mariën om de spelersgroep drastisch te verjongen. Met succes. Union werd drie jaar op rij kampioen en bleef

zestig wedstrijden op rij ongeslagen: het verloor op kerstdag 1932 van Beerschot (0-4) en leed zijn volgende nederlaag pas op 10 februari 1935 bij Daring (2-0): 5.400 speelminuten later. Union had nochtans geen buitengewoon goed elftal. Alleen spelverdeler Jacques Van Caelenberghe stond hoog aangeschreven. Het team moest het hebben van zijn teamspirit, een geweldige fysieke

Het mondaine Union was de club van de Belgische 'beau monde'

conditie, automatismen en totale overgave. De club stond vooral bekend voor haar legendarische 'laatste kwartier'. 'Komaan gasten! Het laatste kwartier! Alles geven wat ge nog in uw lijf hebt', zo juttende de spelers mekaar op om een wenkende nederlaag te voorkomen. Na het laatste fluitsignaal konden de fans keer na keer het clublied 'C'est l'Union qui sourit' (het is Union dat lacht) inzetten. 'Union soixante' werd een begrip. De club won tussen beide wereldoorlogen in zes landstitels. Alleen Beerschot deed beter (7). De grote rivaal was echter Daring, de Brusselse volksclub bij uitstek. Het mondaine Union was de club van de Belgische 'beau monde'. Bij de inhuldiging van het stadion in het Dudenpark, met de fraaie art deco-voorgevel, was prins Karel aanwezig. De rivaliteit tussen Union en Daring werd zelfs op het toneel vertolkt. 'Bossemans en Coppenolle' werd een klassieker, die door bijna elk toneelgezelschap in het land wel eens werd opgevoerd. De première van het stuk van Paul Van Stalle en Joris d'Hansewyck had plaats in februari 1938 en deed niet alleen maandenlang het Théâtre du Vaudeville in Brussel, maar ook een theater in Parijs vollopen.

Stadsrivalen

Union - Daring 1936
Felix Welkenhuysen (links) en Jos Van Ingelghem met in het midden scheidsrechter Delchevalerie.

Foto-archief Yves Van Ackeleyn

Deze humoristische Romeo en Juliette in 'Brussels Vloms' draait om twee vrienden: François Bossemans en Auguste Coppenolle, waarvan de kinderen met elkaar verloofd werden. Er ontstaat een vete tussen beide families op het moment dat de zoon van Bossemans zijn debuut zou maken in het eerste elftal van Union. Dat gaat echt te ver voor de Coppenolles. Daring-Union heet van dan af 'le derby de la Zwanze' (de Zwanze derby).

Congolese onafhankelijkheidsstrijd

De nederlaag uit 1935 tegen Daring was overigens het begin van de neergang van Union. Dat seizoen werd nog de titel gevierd, maar het was de laatste uit de rij. De club zakte de volgende jaren steeds dieper weg in het klassement. Union was, samen met Antwerp, de enige ploeg die nooit uit de hoogste klasse was gedegradeerd, maar in 1949 was het zover. Na twee jaar keerde de formatie van 'La Butte' (de Franse naam van het stadion) bij de elite terug, maar in 1963 volgde een nieuwe tuimeling naar tweede klasse. Union stond meteen terug bij de elite, maar in 1965 ging het alweer mis. Het voetbal veranderde snel, maar Union bleef als vanouds werken. Dat had in de jaren '30 immers succes opgeleverd. Anderlecht werd de leidende club in het Brusselse en nationaal, terwijl Union de schulden opstapelde. De situatie was zo dramatisch dat er zelfs stemmen opgingen om met Daring te fusioneren. 'Een aristocraat die van het verleden leeft', heette het. Het was jaar na jaar knokken voor lijfsbehoud. Met Guy Thys als trainer lukte dat vier jaar op rij, maar de vijfde keer liep het fout af. In de zomer van 1973 won FC Diest op de laatste speeldag in het Dudenpark (0-1). Union degradeerde en zou pas een halve eeuw later op het hoogste niveau terugkeren. In de naoorlogse periode was Union een meeloper in het Belgisch voetbal. De club behield internationaal echter zijn reputatie. De toenmalige Belgische

Artiest) naar Standard (later Anderlecht) laten vertrekken. De boekhouding kleurde desondanks donkerrood en dat veranderde niet met de komst van de nieuwe voorzitter: Charles Vanden Borre, jawel, die van 'tv, video, hifi, electro, u heeft goed gekozen'. De club kwam nog alleen op de voorpagina's terecht nadat een vriendschappelijke wedstrijd in Congo in 1958 uitdraaide op de eerste rellen van de onafhankelijkheidsstrijd, aldus de Brusselse voetbalhistoricus Kurt Deswert.

Goksyndicaat

In eigen land ging het van kwaad naar erger. De club met stamnummer 10 degradeerde vier keer uit eerste klasse en voetbalde tussen 1981 en 1983 zelfs in vierde afdeling. Union was van bij de geboorte een omnisportclub en dat leverde toch nog wat sportieve succesjes op. Gaston Reiff klopte de legendarische Emil Zatopek, 'de Tsjechische locomotief', en won goud in de finale van de 5.000 meter op de Olympische Spelen van Londen in 1948. Eddy Terrace werd topschutter van het EK basketbal van 1957 in Sofia en loodste België naar een vierde plaats. In de wedstrijd tegen Albanië (90-48) maakte hij maar liefst 63 punten. Het voetbal moest echter de kassa vullen en dat werd een steeds groter probleem. In 1968 werd de club een eerste keer gered door een zekere Paul Van den Boeynants. PVDB was een echte Unionist, een voetbaltalent dat als 16-jarige bij de invaliders speelde. Trop was echter te veel en hij liet het voetbal vallen voor de slagerij van zijn vader en stapte later in de politiek. Midden jaren '70 stopte zakenman Ghislain Bayet tientallen miljoenen franken in de club en lokte grote namen als international Jan Verheyen (de vader van Gert) naar het Dudenpark, dat inmiddels herdoopt was tot Stade Joseph Mariën. De club van de 'miljonairs' ging in 1976 echter echt failliet. Union keerde terug en nestelde zich decennia-lang in de tweede klasse. Tot vier jaar geleden de Engelsman Tony Bloom zijn oog op de club liet vallen. Bloom was al eigenaar van Brighton & Hove Albion, dat hij tot verbazing van heel Engeland naar de Premier League loodste. Bloom laat zich inspireren door het boek 'Moneyball' van de Amerikaan Michael Lewis, die furore

recordkampioen werd door Uefa uitgenodigd voor een galawedstrijd tegen Frankrijk bij de stichting van de Europese Voetbalunie in de jaren '50 en om deel te nemen aan de eerste Europese bekercups. De Brusselaars traden tussen 1958 en 1962 vijf keer aan in de Jaarbeursstedenbeker en het was de eerste Belgische club die Europees scoorde: Union schakelde clubs als Leipzig, AS Roma en Olympique Marseille uit. In 1960 werd zelfs de halve finale van de Jaarbeursstedenbeker bereikt, maar verloren van Birmingham City. De Europese deelnames kostten de club handenvol geld en dat was er niet. Union moest zijn laatste speler, Paul Van den Berg (bijgenaamd 'de Bleke

Binnen drie jaar zou er een nieuw stadion worden gebouwd. De keuze voor de locatie viel op Vorst, dicht bij het Dudenpark, en zou 60 miljoen euro kosten

maakte in het American football door het buikgevoel van de coaches te vervangen door een overvloed aan data. Bloom is de eigenaar van Starlizard Consultancy, een bedrijf met ruim 160 werknemers en volgens velen het grootste goksyndicaat van Groot-Britannië. Starlizard noemt zichzelf de beste voorspeller van sportuitslagen in de wereld en beschikt over informatie van tienduizenden voetballers van over heel de wereld. Met de algoritmes worden onbekende talenten ontdekt. Bloom en zijn medewerker Alex Muzio wilden kampioen worden, maar beseften dat hun data niet volstonden om te concurreren met de rijkdom van de clubs van de emir van Abu Dhabi (Manchester City) of de Russische oligarch Roman Abramovich (Chelsea) in de Engelse Premier League. Het duo ging op zoek naar een club in een meer bescheiden voetbalcompetitie. 'Het moest de juiste club aan de juiste prijs in de juiste plaats zijn', vertelde Muzio onlangs in The New York Times. België leek hen wel wat. Voetbalclubs genieten hier van heel wat fiscale voordelen en niet EU-spelers kunnen aan de slag met een minimumcontract van 80.000 euro per jaar (in Nederland is dat 400.000). Meer dan de helft van onze profclubs zijn daardoor in handen van buitenlandse eigenaars. En Brussel was helemaal top: op twee uur stonden de heren met de Eurostar in de hoofdstad van Europa, want verhuizen was niet de bedoeling. De keuze viel in mei 2018 op Union, een club met een groot verleden in een stad met ruim één miljoen inwoners en slechts één topclub (Anderlecht). Dat er in het oefencomplex geen douches, en volgens sommigen zelfs geen toiletten, waren, deerde hen niet.

Franje

Union werd uitgekozen als lab voor hun experimentele werkwijze. In mei 2018 werd Bloom hoofdaandeelhouder van de club en Muzio voorzitter. Het eerste doel was binnen de drie jaar naar eerste klasse klimmen. Trainer Marc Grosjean legde hen uit dat hij daarvoor een nieuwe selectie nodig had. De Britten stelden hem een lijst met mogelijke aanwinsten voor, allemaal gekozen op basis van de data van Starlizard. Grosjean was niet onder de indruk en wilde spelers die hij kende. Een maand later stond hij op straat. Muzio, die nooit gevoetbald heeft en tot hij bij Union belandde nooit in het voetbal gewerkt heeft, vond in de derde klasse in Engeland en Duitsland jongens als Christian Burgess en Denis Undav. Bij de derde poging slaagde hij erin met groots machtsvertoon de titel in 1B (tweede klasse) te bemachtigen: Union werd met Felice Mazzu als nieuwe trainer kampioen met 70 punten uit 28 wedstrijden. Seraing werd tweede met een achterstand van achttien punten. Union werd bij de start van het seizoen in de kranten een vogel voor de kat genoemd, maar bleek meteen een sensatie in de hoogste klasse en dat ondanks het op twee na kleinste budget. De Brusselaars werden meteen herfstkampioen (een papieren titel halfweg de competitie) en er gaan zelfs stemmen op dat Union de eerste promov-

us uit onze voetbalgeschiedenis kon worden die meteen kampioen speelt. Een zogenaamd voetbal-sprookje, zoals in 2016 door het Engelse Leicester City geschreven. De oude tijden lijken in het Dudenpark helemaal terug. Niet alleen zwelgt het stadion in een sfeer van nostalgie en romantiek, maar ook het voetbal zelf doet aan de jaren '30 denken. Het team van Felice Mazzu geeft achterin met Burgess als baken nauwelijks kansen weg, probeert op het middenveld met de indrukwekkende Deen Casper Nielsen de tegenstander te versmachten en rekt voorin op zijn twee razendsnelle en efficiënte spitsen Dante Vanzeir en Denis Undav. Union laat de bal maar al te graag aan de tegenstander en maakt

▲ **Stadion Dudenpark Sint Gillis Brussel**
Foto © Belga

gebruik van elk moment van concentratieverlies bij de opponent om toe te slaan. Franje en frivoliteiten hoeven niet voor Mazzu. Een reus die uit zijn slaap ontwaakt, heet het in de pers. Muzio en Bloom hebben dan ook grote plannen. Binnen drie jaar zou er een nieuw stadion worden gebouwd. De keuze voor de locatie viel op Vorst, vrij dicht bij het Dudenpark, en zou 60 miljoen euro kosten. In een normaal land zou de kans groot zijn dat de nieuwkomer de titel binnenhaalt. In België worden na de reguliere competitie echter de punten – en dus ook de vermoedelijke voorsprong van Union – gehalveerd. De Brusselaars moeten het ook doen met een vrij kleine kern. Geblesseerden en geschorsten (zoals aanvaller Dante Vanzeir na een vuistslag) kunnen de droom in rook doen opgaan. Union geniet de sympathie van zowat heel het land: als jouw favoriete club geen kampioen kan worden, wie wil je het dan het liefst gunnen? Vraag is echter of de eerste kampioen in handen van buitenlandse investeerders een goede zaak zou zijn voor ons voetbal. Dankzij de data en het geld dat verdiend werd aan gokkers. □

SIEGFRIED BRACKE

EEN KWESTIE VAN BESCHAVING

~ Siegfried Bracke
Doorbraak-columnist.
Voormalig Kamervoorzitter
voor N-VA, voormalig VRT-
journalist.

En, Marjetje, wat hebben wij geleerd vandaag? Alleen wie de overbende Huysentruytse vraag kort en krachtig kan beantwoorden heeft écht iets geleerd. Wat bij Piet zeer concreet betekende dat je iets kon wat je tevoren niet kon. Het is eigenlijk geschiedenis voor de boeren verklaard: kleine veranderingen, die alle samen goed zijn voor een Grote Beweging. Vaak werkelijkheid geworden na Grote Feiten: een wereldoorlog, een pandemie.

Op het moment dat u dit leest is de epidemie allicht voorbij. Bruusk beëindigd door de oorlog eigenlijk. Het is in de menselijke geschiedenis misschien wel de allereerste pandemie die er finaal geen is geworden/was. In de zin dat, anders dan bij de Spaanse Griep in de vroege twintigste eeuw bijvoorbeeld, er wel veel doden zijn geweest, maar er zijn geen massieve demografische gevolgen. Corona heeft bijvoorbeeld, anders dan bij de pestplaag in de veertiende eeuw, de arbeidsmarkt en de economie niet compleet overhoop gegooid. Historicus Joren Vermeersch heeft indrukwekkende

bladzijden geschreven over hoe anders dat toen was. Dat verschil tussen vroeger en nu hebben we te danken aan de unieke mix van kapitalisme enerzijds en goed onderwijs en hoogstaand wetenschappelijk onderzoek anderzijds. Die is erin geslaagd in geen tijd verschillende goedwerkende vaccins te maken.

Tot zo ver alleen maar goed nieuws. Maar goed kan altijd beter. In een beschaafd land moet je in alle transparantie kunnen nagaan of we als samenleving adequaat en efficiënt hebben

gereageerd. Niemand kan wat hierboven over de geschiedenis wordt opgemerkt, zomaar opzietten. Maar het is lang niet genoeg om genoegzaam en kritiekloos terug te kijken.

Nederland

In Nederland is die oefening er al geweest. In meerdere opzichten. In Elsevier Magazine – bij onze noorderburen speelt godsdienst veel meer rol dan bij ons – is zelfs in alle ernst de vraag gesteld of het virus er is gekomen met de instemming van God. Priester Antoine Bodart – hij leeft in Rome, komt ook vaak op de Nederlandse televisie, is welbespraakt – zei dat de coronacrisis een uitnodiging van God is om na te denken over ons leven.

Al heeft hij blijkbaar zelf die denkoefening al gemaakt: 'Deze rampspoed hebben wij over onszelf afgeroepen. We hebben ons afgewend van God, respecteren Zijn schepping niet meer en zijn vervallen in decadentie. Dat er wachtlijsten zijn van kinderen die van geslacht willen veranderen, zich willen laten "ombouwen", vind ik daar een duidelijk voorbeeld van'. Ik ben het daar volstrekt niet mee eens, maar Bodart mag dat denken. Dat heet vrije meningsuiting.

Maar er is nog. In Nederland is een onafhankelijke raad onder leiding van Jeroen Dijsselbloem (ex-minister van Financiën, ex-voorzitter van de Euro-groep) tot de conclusie gekomen dat de omgang met corona beter kon. Samengevat: men was niet goed voorbereid, maar men deed alsof dat wel zo was. Onder meer via wetenschappelijke uitleg die achteraf niet bleek te kloppen. Bovendien bleek dat er een zeer eenzijdige strikt medische benadering was: met te weinig oog voor welzijn, voor psychologie, voor economie zelfs.

Herkenbaar? Het zou kunnen. Alleen... In Nederland is dat wel onderzocht en vastgesteld door mensen met verstand van zaken. Je zou bij wijze van boutade kunnen zeggen dat we bij ons meer dan ooit nood hebben aan experts over experts.

Het belangrijkste kenmerk van een democratie is trouwens dat wie macht heeft, gecontroleerd wordt, om machtsoverschrijding te voorkomen. Bij ons hebben we niet alleen meegemaakt hoe te veel macht en zeggenschap in de handen lag van virologen, epidemiologen en biostatistici – dat hebben ze dus in Nederland ook geconstateerd – maar tegelijk wisselden diezelfde mensen ook eens voortdurend van rol: beleidsbegeleiders werden beslissers, en tegelijk ook commentatoren, ja zelfs critici. Een zonde eigenlijk tegen het aloude evenwicht der machten.

Glühwein

Opvallend is dat men dat in de Wetstraat wel ziet, maar officieel zwijgt. Toen de cultuursector werd gesloten, citeerde een krant een hoofdrolspeler in de Wetstraat: 'Van Ranst heeft ons vermoord met die uitspraak over de glühwein'. De GrootViroloog had vlak voor het bekend maken van die maatregel – dat is overigens zijn handelsmerk: altijd snel-

ler en vooral eerst communiceren, kwestie van de toon te zetten – gezegd dat de cultuursector het had moeten afleggen tegen de glühwein van de kerstmarkten. Dezelfde bron voegt daaraan toe: 'Van Ranst is lid van de GEMS. Wel, als we hun advies zouden volgen, zaten we nu (d.i. 17 februari 2022, SB) in lockdown.'

De Wetstraat ziet wat iedereen ziet: er werden elke avond angstaanjagende voorspellingen gedaan die achteraf niet bleken te kloppen. Weet u nog hoe werd aangekondigd dat we de viering van Moederdag ongetwijfeld in de statistieken gingen tegenkomen. Iets van gezien? Idem met de Black Lives Matter-betoging. Iets van gezien?

Weet u nog hoe we de ene keer op het aantal besmettingen moesten letten, en de andere keer op het aantal ziekenhuisopnames, en nog een andere keer op het aantal mensen op de Intensieve Zorg-afdeling? En al die keren vergaten we de woonzorgcentra... De eerder geciteerde Wetstraat-bron merkt trouwens ook nog iets anders op: 'Die mensen adviseren ons op een heel andere manier dan wat ze daarna in de media verklaren.'

En er wordt ook met cijfers gegoocheld alsof niemand in staat is die te onthouden. Eind januari werden er pieken van 700 tot 1200 dagelijkse ziekenhuisopnames voorspeld, met een foutenmarge tot zelfs 1400. De werkelijkheid? 300. Helaas waren beleid en maatregelen wel afgestemd op die 700-1200-1400... En ja, achteraf weet iedereen alles. Maar mag iemand ook wel blijven zien dat men er behoorlijk ver naast zat?

De Zevende Dag

Het gevolg van al die poespas was danig voorspelbaar: niemand luisterde nog, niemand geloofde dat nog. De communicatie verliet op den duur zelden of nooit de bubbel van de televisiestudio's. Wie moest bereikt worden, werd volstrekt niet bereikt: de experts zelf signaleerden dat, maar keken daarbij nooit naar zichzelf. Er werd – door de GrootViroloog zelve – toegegeven dat men bewust de angst had aangedikt, kwestie van de bevolking wat meer in de pas te laten lopen. Kan dat? Mag dat? Heeft dat gewerkt?

Toen Lieven Annemans opmerkte dat permanente angst ook ongezond is, en dat je correct moet informeren, en dat alleen zinvolle maatregelen zouden worden opgevolgd, werd hij in de tv-studio meteen *kaltgesteld*. Waar zat Annemans' fout? Of zat hij simpelweg niet in het juiste clubje? Hoe normaal is dat? Het sterkste staaltje van die almacht - die we dus post factum toch eens zouden moeten bekijken – kwam er in De Zevende Dag met Sam Brokken die epidemioloog Pierre Van Damme tegensprekt over het doorgeven van het virus na vaccinering. Brokken is kort nadien in zijn Limburgse Hogeschool stante pede ontslagen. Bleek nadien dat Brokken wel gelijk had, en dat Van Damme zich had vergist, al is dat nooit rechtgezet zoals het hoort. Hoe normaal is dat?

Mijn ex-VRT-collega journalist Peter Verlinden heeft op Doorbraak een aantal pertinente opmerkingen gemaakt die in een beschaafd land minstens verder onderzoek verdienen. Bij ons krijgt alleen Verlinden zelf op zijn dak omdat hij zegt viavia weet te hebben van afspraken over correcte berichtgeving tussen de openbare omroep en de regering, die dus vrtnws zou hebben gebruikt als een sturende meningenmachine. Hoe normaal is dat?

En natuurlijk moet bij een evaluatie ook de cui-prodest-vraag worden gesteld. Want we hebben in de crisis veel geld uitgegeven, onder meer om ons economisch weefsel in stand te houden, en dat was nuttig en nodig, maar een grote hap is natuurlijk ook gegaan naar de strijd tegen het virus zelf. Al dat geld komt niet van de overheid, maar van ons allemaal. We verwachten dat dat goed is besteed, dat we de beste prijs hebben betaald, dat wil zeggen dat we het beste en meeste hebben gekregen voor het minste geld. Kunnen we dat ook eens checken?

En tegelijk eens nagaan wie daar beter is van geworden? In *Het Laatste Nieuws* heeft Jeroen Bossaert beschreven hoe sommigen zeer goede zaken hebben gedaan. Onder meer door betaald te worden voor diensten die nooit zijn geleverd. Het valt

op hoe zijn stukken, die nooit zijn tegengesproken, zijn doodgezwegen. Hoe komt dat? Hoe normaal is dat?

Hoe zinnig is het om onze kinderen eindeloos lang elke week te blijven testen? Wegen de kosten op tegen de baten? Wat is het voordeel/nadeel van de horeca die in plaats van om 23 uur om middernacht dichtgaat? Wat levert dat op? Mondmaskers die voortdurend op moeten en dan weer af mogen: is dat een bestuurlijke maskerade of een echte gezondheidsmaatregel?

En er zijn tenslotte ook nog wel wat overkoepelende, grote vragen. Waarom aanvaarden we wel dat er jaarlijks een paar honderd, soms een paar duizend griepdoden zijn, en ligt de lat voor coronadoden kennelijk veel lager? Wat valt er te leren uit het zogeheten Zweeds model dat bij ons talloze keren de grond is ingeboord met (Verlinden wijst erop) feitelijk foute argumenten?

Het zou geweldig fout zijn op basis van wat hierboven staat inquisitie te organiseren. Het zou geweldig goed zijn te leren uit het verleden. Om te voorkomen dat we twee keer dezelfde fout maken. Wat hapert er? Wat belet dat we in dit land doen wat beschaafde buurlanden ook doen? □

KIJK
DAAR HEB JE
DE OUDSTE VAN
MIJN BROER

DIE WERKT
NU ALS
CORONA
JOURNALIST.

VANMOL

DOORBRAAK

www.doorbraak.be

Hoofdredactie: Pieter Bauwens

Kernredactie: Christophe Degreef, Winny Matheussen en Filip Michiels

Werken mee aan dit nummer: Roan Asselman, Bram Bombeek, Katrien Bonne, Siegfried Bracke, François Colin, Harry De Paepe, Alain Grootaers, Bart Maddens, Johan Sanctorum, Ignace Vandewalle, Erwin Vanmol

Eindredactie: Wim De Smet

Opmaak: Patrick Giets
Alle foto's zijn © Doorbraak, tenzij anders vermeld.

Doorbraak Magazine is een uitgave van Perruptio cv i.s.m. Stem in 't kapittel vzw. Er mogen geen artikels of foto's uit Doorbraak Magazine overgenomen worden zonder de toestemming van de uitgever.

Doorbraak wil bijdragen aan een breder debat in Vlaanderen. Het wil verschillende visies aan bod laten komen in de Vlaamse media en het evenwicht herstellen waar dat ontbreekt. De redactie brengt onderwerpen of perspectieven die in andere media niet of te weinig aan bod komen. Onze journalistiek is objectief en wil alle partijen aan het woord laten. Daarbij staan integriteit en deontologie voorop.

U kan elke dag Doorbraak lezen op <https://doorbraak.be/>

Redactieadres: Doorbraak, Victoriastraat 52, 9000 Gent.
Doorbraak Magazine verschijnt vier keer per jaar.
Reageren kan via redactie@doorbraak.be.

Contact: info@doorbraak.be

Wil u graag een abonnement?
Surf naar <https://doorbraak.be/doorbraak-plus/> Met vragen kan u altijd terecht op abonnementen@doorbraak.be.
Een abonnement op Doorbraak Magazine kost €40 per jaar.
Een abonnement op Doorbraak.be kost €90 per jaar of €9 per maand. Een combo-abonnement kost €125 per jaar.

Voor €150 bent u vriend van Doorbraak, inclusief een abonnement op Doorbraak Magazine en Doorbraak.be.

Uw advertentie in Doorbraak?
Stuur ons een bericht via ads@doorbraak.be.

Met dank aan de Vrienden van Doorbraak die dit Doorbraak Magazine door hun steun mogelijk maakten.

Verantwoordelijke Uitgever: Pieter Bauwens, Maurits De Smetstraat 12, 9308 Hofstade.

Met de HospiPlus- verzekeringen speel je op zeker

(Eikenningsnummer verzekeringsonderneming 250/01 - verzekeringsstatuussleutel: 2009)

6 formules:

Kostendekkend (basis)
HospiPlan & AmbuPlan

Kostendekkend (comfort)
HospiPlus & AmbuPlus

Naast jouw groepsverzekering
HospiContinu

Vaste vergoeding
HospiForfait

Tandverzekering
TandPlus

Medische kosten
MaxiPlan

Ontdek meer voordelen op vnz.be of bel 015 28 90 90

VNZ, verrassend voordelig

VNZ
Vlaams & Neutraal
Ziekenfonds